

Kvalitativna analiza zapisa majke o početnim psihoterapijskim promjenama autističnog djeteta

---

Svoboda, Mirna

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:436190>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MIRNA SVOBODA
KVALITATIVNA ANALIZA ZAPISA MAJKE O POČETNIM
PSIHOTERAPIJSKIM PROMJENAMA AUTISTIČNOG DJETETA

Diplomski rad

Pula, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MIRNA SVOBODA

**KVALITATIVNA ANALIZA ZAPISA MAJKE O POČETNIM
PSIHOTERAPIJSKIM PROMJENAMA AUTISTIČNOG DJETETA**

Diplomski rad

JMBAG:0117215138, redoviti student

Studijski smjer: Integrirani preddiplomski i diplomski sveučilišni učiteljski studij

Kolegij: Razvojna psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Aldo Špelić

Pula, 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Mirna Svoboda, kandidatkinja za magistru primarnog obrazovanja, ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu, kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije korišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Mirna Svoboda dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „Kvalitativna analiza zapisa majke o početnim psihoterapijskim promjenama djeteta“ koristi tako gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. ŠTO JE AUTIZAM?.....	2
1.1. DIJAGNOSTIKA AUTIZMA.....	3
1.2. POVIJEST AUTIZMA.....	5
1.3. ETIOLOGIJA AUTIZMA (UZROCI BOLESTI).....	6
1.4. MANIFESTACIJE AUTISTIČNOG POREMEĆAJA.....	10
1.5. REHABILITACIJA I TERAPIJA.....	13
1.5.1. Koncept psihoanalitičke psihoterapije autizma A. Špelića.....	18
1.5.2. Prevladavanje problema podvojenosti kao prvi korak u razvoju koncepta psihoanalitičke psihoterapije autizma (A. Špelić).....	19
1.5.3. Prevladavanje problema traumatskog modela psihoanalitičke psihoterapije autizma kao drugi korak u razvoju koncepta psihoanalitičke psihoterapije autizma (Špelić).....	22
1.6. TEORIJA OBJEKTNIH ODNOSA.....	27
2. PRIKAZ POVIJESTI BOLESTI.....	29
2.1. ZAPISI MAJKE O POČETIM PSIHOTERAPIJSKIM PROMJENAMA AUTISTIČNOG DJETETA - 1.dio (od 21. lipnja 2001. do 28. prosinca 2001.).....	31
ANALIZA 1. DJELA ZAPISA 21. lipnja 2001. - 28. prosinca 2001.....	52
2.2. ZAPISI MAJKE O POČETIM PSIHOTERAPIJSKIM PROMJENAMA AUTISTIČNOG DJETETA - 2. dio (od 2. lipnja 2003. do 29. prosinca 2003.).....	55
ANALIZA 2. DIJELA ZAPISA 2.lipnja 2003. – 29. prosinca 2003.....	81
3.RASPRAVA.....	86
4.ZAKLJUČAK.....	89
LITERATURA.....	91
SAŽETAK.....	93
SUMMARY.....	94

UVOD

Smatra se da su poremećaji autističnog spektra najčešći razvojni poremećaji koji se pojavljuju u prvim godinama života i traju cijeli život. Zabrinjavajući su podaci koji govore o stopi pojavnosti autizma od 1 na 150 novorođene djece, te podatak da se svaku 21 minutu u svijetu rodi dijete kod kojeg će biti dijagnosticiran neki od poremećaja iz autističnog spektra. Iako je prošlo već šezdeset godina od prvog opisa autizma Lea Kennera, osnovna obilježja njegova opisa nisu se mnogo mijenjala. U zadnjem desetljeću, ponajprije zbog brzog razvoja neuroznanosti, neuropsihologije, genetike i specijalne edukacije, kao i sve dostupnijih iskaza visokofunkcionirajućih osoba s autizmom, spoznaje na ovom prostoru sve su šire. Istraživanja poremećaja autističnog spektra temelje se na multidisciplinarnim područjima genetike, biokemije, psihologije, edukacijske rehabilitacije (specijalne pedagogije), a prevencija, rano otkrivanje i tretman velik su izazov za stručnjake i istraživače.

Nema dokaza o nekom određenom jedinstvenom pristupu, ali postoji konsenzus o važnosti specijalizirane rane edukacije. Poimanje autizma kao stanja očituje se u činjenici da je pojam njegova „liječenja“ ili „svladavanja“ postao apsurd. No, ono što je danas uobičajeno u svim sredinama, jest jedinstveno stajalište u odnosu prema nastojanju da se tim osobama tijekom cijelog života omogući ostvarivanje prava na slobodan i ispunjen život do granica njihovih mogućnosti. (Bujas Petković i sur., 2010.)

1. ŠTO JE AUTIZAM?

Autizam je vrlo složen razvojni poremećaj. U stručnoj literaturi (Nikolić, 2000.) autizam je opisan kao neurorazvojni poremećaj koji karakterizira promijenjeno ponašanje u svim područjima središnjeg živčanog sustava: motoričkom, perceptivnom, intelektualnom, emotivnom i socijalnom. Prema tome, osoba s autističnim poremećajem vrlo teško uspostavlja komunikaciju s okolinom i socijalne interakcije. Koriste se i termini autistični poremećaj, Kannerov sindrom, autistični sindrom te infantilni autizam. Izraz infantilni autizam nastao je jer se simptomi pojavljuju u ranom djetinjstvu- u prve tri godine života, a riječ autizam potječe od grčke riječi *authos*, što znači sam. Autizam kao sindrom zahtijeva kliničku opservaciju i ne može biti dijagnosticiran na temelju samo jednog simptoma.

Pojam autizam u psihijatriju uvodi švicarski psihijatar Eugen Bleuler 1911. Autizam označava poremećaj doživljaja vlastite osobnosti; osoba koja boluje od tog poremećaja je introvertirana, povlači se u svoj svijet u kojem proživljava svoje fantazije, koji je prepun simbolike, strahova i želja. Bolesnik se otuđuje od stvarnog svijeta koji ga okružuje. Kako navodi Nikolić (2000.), autizam kao takav jedan je od simptoma shizofrenije.

U stručnoj literaturi (Bujas Petković, 1995.) navedeno je kako je američki psihijatar Leo Kanner prvi opisao autistični sindrom 1943. godine. Naime, on je sustavnim i temeljitim promatranjem iz veće skupine djece izdvojio jedanaestero djece. Iako su ta djeca tjelesno izgledala zdravo, pokazivala su specifične simptome. Kod te djece prvenstveno je bio istaknut poremećaj govora, komunikacije i ponašanja koja su se po viđenim simptomima razlikovala od drugih psihičkih bolesti rane dječje dobi. Kako je navedeno u daljnjem tekstu, osnovne karakteristike autističnog poremećaja prema Kanneru jesu:

- nemogućnost djeteta da uspostavi normalne kontakte s roditeljima, djecom i drugim ljudima općenito
- zakašnjeli razvoj govora i uporaba govora na nekomunikativan način (eholalija, metalalija, neadekvatna uporaba zamjenica)

- ponavljajuće i stereotipne igre i opsesivno inzistiranje na poštovanju određenog reda
- nedostatak mašte i dobro mehaničko pamćenje te
- normalan tjelesni izgled (Bujas Petković, 1995; 4-5).

Roditelji autističnu djecu opisuju na sljedeće načine: ta su djeca „sama sebi dovoljna“, „žive kao u nekoj školjci“, „najsretnija su kad ih se ostavi na miru“, „ponašaju se kao da nitko nije prisutan“, „ne obraćaju pažnju na okruženje“, „pružaju dojam tihe mudrosti“, „nisu u mogućnosti pokazati normalnu razinu socijalne osjetljivosti“, „ponašaju se kao da su hipnotizirana“ (Remschmidt, 2009; 9-10).

1.1. DIJAGNOSTIKA AUTIZMA

„Dijagnostički rad ima za cilj određivanje eventualne etiologije, stupnja oštećenja, određivanje postojećih mogućnosti i sposobnosti te potencijalnih sposobnosti djeteta kao i neki puta vrlo teško dijagnostičko razgraničenje prema mentalnoj retardaciji, afaziji, gluhoći i svim ostalim miješanim kliničkim slikama. Iz tog razloga dijagnostika obuhvaća osim procjene kliničkih simptoma i sljedeće:

- neurološko- psihijatrijski postupak
- somatski status
- genetsko ispitivanje
- ispitivanje metabolizma – EEG
- audiološko ispitivanje
- ispitivanje očnog statusa
- ispitivanje likvora
- ispitivanje dermatoglifa.

U dijagnosticiranju sudjeluju psihijatar, psiholog i defektolog, svaki sa svog stanovišta, ali vodeći računa o rezultatima ispitivanja svakog pojedinog (Nikolić, 2000; 114).

Dijagnostički kriteriji mijenjali su se svakih desetak godina. Nastao je i niz procjena za autistični poremećaj. Iako nije znanstveno potvrđena, najviše je korištena Creakova nine-point skala. Ona se sastoji od četrnaest ponuđenih simptoma, od kojih je potrebno barem devet za postavljanje dijagnoze autizma. „Creakova“ skala glasi:

1. Velike teškoće u druženju i igranju s drugom djecom.
2. Dijete se ponaša kao da je gluho.
3. Dijete ima jak otpor prema učenju.
4. Dijete nema straha od stvarnih opasnosti.
5. Dijete ima jak otpor promjenama u rutini.
6. Dijete se radije koristi gestom ako nešto želi.
7. Dijete se smije bez vidljiva razloga.
8. Dijete se ne voli maziti ni da ga se nosi.
9. Pretjerana fizička aktivnost (hiperaktivnost).
10. Dijete izbjegava pogled oči u oči.
11. Neuobičajena vezanost za objekte ili dijelove objekta.
12. Dijete okreće predmete i potreseno je ako je u tome prekinuto.
13. Ponavljajuće i čudne igre.
14. Dijete se drži po strani. (Bujas- Petković, 1995; 4)

U stručnoj literaturi (Remschmidt; 2009.) navode se dijagnostički pokazatelji, odnosno kriteriji za autistični poremećaj prema MKB-10 i DSM-IV. U oba klasifikacijska sustava naglašavaju se četiri ključna obilježja: „Kvalitativno oštećene uzajamne socijalne aktivnosti, kvalitativno oštećena komunikacija, ograničeni interesi i stereotipski obrasci ponašanja, početak prije treće godine života“ (Remschmidt, 2009; 16). Sukladno s kriterijima klasifikacijskih sustava, najprije se uočavaju tri najuočljivija oblika ponašanja: „Ekstremno zatvaranje od vanjskog svijeta, grčevita povezanost s poznatim (strah od promjene) te posebno osebujan govorni jezik“ (Remschmidt, 2009; 16).

Pod oblikom ponašanja nazvanim ekstremno zatvaranje od vanjskog svijeta, Remschmidt objašnjava kako su socijalne interakcije poremećene, štoviše, gotovo da uopće ne postoji bliskost i povezanost s obitelji, osobito povezanost s majkom. Dijete ne doživljava majku kao najbližu osobu, nema pogleda oči u oči, izostaju i reakcije smiješka. Izostaju i geste anticipacije, kao što je pružanje ruku kako bi se dijete podiglo. Dijete koje boluje od autističnog poremećaja osjeća se dobro u svojoj rutini, u poznatim okolnostima, stoga osjeća strah i napadaje panike kada se nešto u njegovu okruženju promijeni. Pod osobitostima govornog jezika, prema Remschmidtu, očituje se usporen razvoj govornog jezika. Takav je govor karakterističan za otprilike polovicu djece koja pate od autističnog poremećaja. Djeca su također sklona tvorbi novih riječi (koja njima imaju neko posebno značenje) te eholaliji. Djeca u kasnijoj dobi nauče sebe osloviti zamjenicom „ja“, a do tada o sebi govore u trećem licu. Djeca jako kasno postižu razdoblje postavljanja pitanja ili ga uopće ne postižu. Mnogo je slučajeva u kojima se autistična djeca, koja su naučila govoriti, ne mogu koristiti jezikom za komunikaciju, već se njime koriste samo mehanički. Govor autistične djece zasićen je gramatičkim pogreškama. Također je uočen i specifičan glas – glas u kojemu nema melodičnosti, glasnoća govora je nepromjenjiva te je krivo naglašavanje riječi i rečenica. Isto tako, ritam govora često je isprekidan.

1.2. POVIJEST AUTIZMA

Zapisi liječnika Itarda o dječaku Viktoru

Dječak Viktor, poznat i pod nazivima „divlji dječak iz Aveyrona“ te „mali prljavi dječak“, jest dječak koji je odrastao u šumi uz rijeku, nedaleko od francuskog grada Rodeza. Pretpostavlja se da je bio napušten u dobi od četiri ili pet godina. Kako je navedeno u stručnoj literaturi (Nikolić; 2000), pronađen je 1799. godine u dobi od 11 ili 12 godina. Bio je posve gol i zapuštenog izgleda. Ponašao se poput životinje; hodao je četveronoške i nije pokazivao nikakve naznake civiliziranog društvenog ponašanja. Nadalje, hranio se korijenjem i bobicama, nije razlikovao toplo od hladnog niti je pokazivao ikakvu želju za komunikacijom i emocije. Tako neobičan, dječak se svima

činio kao zanimljiv slučaj za promatranje. Nakon promatranja i analiza, znanstvenici su njegovo stanje proglasili urođenom duševnom zaostalošću. Zaključili su i da je potpuno lišen pamćenja, prosuđivanja i sposobnosti imitiranja. Tada je prestala zainteresiranost za promatranje dječakova stanja, no izdvojio se mladi i ugledni liječnik Jean Marie Gaspard Itard. On se nije slagao s tim pesimističnim mišljenjima. Smatrao je da je Viktorova retardacija popravljiva te je na tome i radio. Prema Nikoliću (2000.), Viktorovo je stanje doživljavao kao zastoj u razvoju koji je uvjetovan nestimulirajućom okolinom života izvan civilizacije. Viktor je počeo izražavati osjećaje prema svom učitelju, što je bio veliki uspjeh. Itard je svojim dugim i napornim radom nastojao probuditi dječakovu želju za društvom i socijalizacijom, njegove emocije, nastojao uvesti upotrebu riječi, što je postizao vježbom imitacije i zapovjednim zakonima te razvijati najjednostavnije mentalne operacije.

Nažalost, nije uspio u svim svojim ciljevima, no Viktor je naučio određeni broj riječi, stekao je sposobnost prosuđivanja i komunikacije. Naučio je primjereno izražavati emocije. Uspio je i naučiti svirati violinu. Viktor je umro u dobi od 40 godina. Liječnik Itard zaključio je da je presudni faktor okolina.

1.3. ETIOLOGIJA AUTIZMA (UZROCI BOLESTI)

O uzrocima autističnog poremećaja mnogo se istraživalo sve do danas, no oni nisu sa sigurnošću razjašnjeni. Prema stručnoj literaturi (Nikolić, 2000.), većina vjeruje da se radi o psihičkim, ali i organskim čimbenicima, to jest, njihovom međusobnom djelovanju. Radi se o višestrukim uzrocima koji oštećuju središnji živčani sustav i iz tog razloga uzrokuju psihičke simptome specifične za autizam. U počecima otkrivanja autizma, Leo Kanner je kao uzrok naveo emocionalno hladnu majku – majku koja ne prihvaća svoje dijete ili ga ne prihvaća na adekvatan način. Danas su te teze odbačene te se govori o brojnim drugim uzrocima koji, međusobno udruženi, dovode do iste kliničke slike. Dakle, uzroci autističnog poremećaja nisu do danas poznati, a brojni činitelji mogući su uzročnici (genetski faktori, oštećenje u trudnoći od lijekova i virusa, trauma u porodu, virusne infekcije rane dobi, autoimune reakcije, psihotraume i drugo) (Nikolić, 2000; 102).

1.3.1. Obiteljski uzroci

Kako je poznato da napuštena djeca ili ona koja su, iz bilo kojeg razloga dulje odvojena od obitelji, osobito majke, mogu pokazivati znakove psihičkog poremećaja, kao posljedica odvajanja može se pojaviti i autizam ili neki od simptoma tog poremećaja. Iako je to moguće, prema Nikoliću (2000), mnogo je manja vjerojatnost da je to uzrok autističnog poremećaja nego što se to smatralo u počecima. Danas se zna da se radi o mnogim drugim uzrocima. Također, na temelju više istraživanja, dokazano je da se autizam učestalije javlja u nekim obiteljima te je među braćom i sestrama pedeset do sto puta češća pojavnost tog poremećaja nego općenito u populaciji. Dakle, ako u obitelji postoji autistično dijete, to znači da postoji rizik da se u toj obitelji ponovo rodi autistično dijete. To je vrlo bitan podatak za roditelje autističnog djeteta, ukoliko se odlučuju za drugo dijete. Kada se pak govori o tome da je dijete imalo sasvim normalan razvoj te se iznenada ili postupno javljaju psihičke promjene, to se povezuje s psihičkom traumom, što može biti odvajanje od obitelji zbog hospitalizacije ili iz nekog drugog razloga.

1.3.2. Neuroanatomski i neuropatološki uzroci

Kao dokaz da se, između ostalog, radi i o oštećenju mozga jest relativna učestalost (28%) epileptičnih napadaja u autistične djece. Prvi put obično se pojavljuju u vrijeme adolescencije. Kako se navodi u stručnoj literaturi (Nikolić, 2000.), nepovoljni prenatalni i perinatalni čimbenici mogu imati ulogu u genezi autizma. Mnoge majke autistične djece imale su tešku i kompliciranu trudnoću ili pak težak porod, što objašnjava da je tako došlo do oštećenja mozga i psihičkih poremećaja. Od tih poremećaja najučestaliji je autizam i općenito poremećaj komunikacije. Među ostalim, kao potencijalni rizični čimbenici, navedeni su: niska porođajna težina, amnionski mekonij, kratka gestacija, uzimanje lijekova za vrijeme trudnoće, virusne infekcije tijekom trudnoće, edemi, niski Apgar po rođenju, vaginalno krvarenje tijekom trudnoće, protrahiran porod, hiperbilirubinemija, patologija placente, opseg glave po rođenju. (Nikolić, 2000, 104).

Svi ti uzročnici nisu sigurnog značenja. Ako oni vode do autizma, djeluju u kombinaciji, ili su pak genetski programirani.

1.3.3. Genetički razlozi

Principi nasljeđivanja su nepoznati i može se govoriti samo o identifikaciji općeg utjecaja nasljeđa. Značajno veća učestalost kod muškog spola ne može se precizno objasniti niti jednom od genetskih teorija. Pretpostavlja se da autizam ima autosomno recesivnu ulogu, što se zaključuje iz analiza koje su pokazale multiplu incidenciju u obiteljima i veću incidenciju podudarnosti kod monozigotnih blizanaca u usporedbi s dizigotnim blizancima. (Nikolić, 2000; 104-105). Nadalje u literaturi navedeno je kako je čest slučaj da članovi obitelji autističnih osoba također pate od kognitivnih poremećaja te specifičnih karakteristika osobnosti. Među najučestalije kognitivne poremećaje ubrajaju se poremećaji čitanja, sricanja, artikulacije, razvoja govora i mentalna retardacija.

1.3.4. Neuroznanstvena tumačenja

Prema Nikoliću, neurološki modeli također nude svoja objašnjenja uzroka autizma; Abnormalno ponašanje u autizmu usporedivo je s ponašanjem odraslih osoba oštećena mozga, osobito frontalnog režnja, bazalnih ganglija i limbičkog sustava. (2000; 105). Ponašanje osoba izazvano takvim oštećenjima gotovo se u potpunosti podudara sa svim glavnim obilježjima/ obrascima ponašanja osoba s autističnim poremećajem: stav tijela, hoda, poremećaji komunikacije, pažnje i percepcije, rituali i kompulzivno ponašanje, nesposobnost učenja uz pomoć iskustva, adaptacija na promjene u okolini, konkretno mišljenje te manjak empatije.

1.3.5. Imunološka gledišta

U stručnoj literaturi (Nikolić, 2000) navedene su spoznaje iz studije u kojoj je evidentno da majčinski imunitet može biti povezan s autizmom. Druge imunološke hipoteze dovele su do spoznaje da majčinska antitijela mogu izazvati oštećenja mozga, ili biti direktno odgovorna za oštećenje fetalnog živčanog tkiva u razvoju koje uzrokuje abnormalna ponašanja u autizmu.

1.3.6. Psihodinamsko shvaćanje etiologije autizma

Počeci razumijevanja autizma i utoliko primjene psihoanalitičke psihoterapije u liječenju autizma povezani su psihoanalitičkim konceptima. Prvi prikaz psihoterapiji autističnoga djeteta nalazimo u kod Melani Klein koja je opisala svoja iskustva iz psihoterapije s autističnim dječakom Dickom (1930.) prema (Špelić, 2010.).

Značajnost ovih koncepata o etiologiji autizma nastalih u okviru Britanske psihoanalitičke škole objektnih odnosa je u stavljanju naglaska na psihološke čimbenike koji su mogli utjecati na autistični razvoj. Koncept psihogeneze autizma koji svoje početke ima u radu Melani Klein (1930.) po zapažanju Špelića (2010.) dalje se razvijao kroz radove drugih predstavnika Britanske psihoanalitičke škole, kao što su Meltzer (1975.), Tustin (1972.,1992.) i Alvarez (1992.).

U okviru ove psihoanalitičke škole autizam je shvaćen kao neuspjeh razvoja objektnog odnosa tijekom ranog djetetova razvoja. Taj razvojni neuspjeh odnosi se na proces diferencijacije selfa i objekta koji ima značajnu ulogu u ranome razvoju ega. Osim u slabosti ega, ovaj rani razvojni neuspjeh manifestira se u neuspjehu razvoja adekvatnog afektivno-kognitivnog odnosa s okolinom.

S obzirom na problem nerazvijenosti ega i njegove poteškoće u uspostavljanju odnosa s vanjskim svijetom, autizam je u okviru ovih teorija shvaćen kao vid psihotične patologije.

Polazeći od shvaćanja da autistični simptomi predstavljaju neuspjeh u razvoju objektnoga odnosa, u prvi plan dolazi pitanje afektivne kvalitete dijadnoga odnosa majka djeteta. Upravo za navedene autore značajnu ulogu u pojavi autističnoga razvoja ima različite negativne aspekte odnosa između majke i djeteta.

Neuspjeh razvoja objektnih odnosa koji vodi pojavi autističnoj simptomatologiji za predstavnike Britanska psihoanalitičke škole objektnih odnosa kao što su Klein, Meltzer i Tustin, predstavlja posljedicu nepovoljnih razvojnih događanja u okviru dijadnoga odnosa majke i djeteta.

Upravo nepovoljno iskustvo u ranome dijadnom odnosu s majkom, potiče kod djeteta aktiviranje zaštitnih obrambenih mehanizama koji ometaju djetetov razvoj ega i ujedno uspostavljanje odnosa s vlastitom okolinom.

Među suvremenim psihoanalitičarima koji se bave pitanjem psihoterapije autizma dominira koncept Francis Tustin (1972.) u kojemu je pojava autizma shvaćena kao posljedica traumatskoga djetetovog iskustva tjelesnog odvajanja od majke, gdje je gubitak fizičkoga jedinstva s majkom doživljeno kao iskustvo vlastite crne rupe. Po njezinu shvaćanju djeteta u situaciji suočavanja s traumatskim iskustvom fizičkoga odvajanja aktivira posebne oblike autističnoga ponašanja kao i korištenje autističnih

objekata. U tim traumatskim situacijama dijete aktivira obrambene oblike ponašanja u vidu jednoličnih, repetitivnih motoričkih aktivnosti koje mogu biti praćene korištenjem autističnih objekata. Ovim oblicima aktivnosti po shvaćanju Tustin (1972.) dijete kao da nastoji održati iskustvo primarnoga nukleusa tjelesnog jedinstva s majkom.

Za Margaret Mahler (1975.) autizam predstavlja problem preuranjene majčine disfunkcije kao simbiotskog operatera. Upravo neuspjeh majke da zaštiti dijete od vanjskih za njega neugodnih senzornih iskustava, vodi dijete ka obranom ponašanja, odnosno izgradnji masivnih barijera protiv podražaja vanjskoga svijeta. Ovo događanje određuje da izvanjski svijet ostaje izvan njegovih interesa, odnosno nikad se ne katektira i time dijete za Mahler (1975.) ostaje u stanje primarne halucinatorne dezorijentacije.

U odnosu na prethodne autorice, Donald Meltzer (1975.) vidi problem autizma također u neuspjehu majčine funkcije zaštite u odnosu na djetetovu izloženost mnoštvu senzacija izvanjskog svijeta (bombardment of sensations). Ovaj neuspjeh rezultira stanjem dramatičnog ogoljenja (dramatic dismantling) koje karakterizira fragmentirano nagonsko funkcioniranje koje ne može biti integrirano i usmjereno prema objektu.

Bitan doprinos gore navedenih predstavnika Britanske psihoanalitičke škole objektnih odnosa je prepoznavanje važnosti ranoga dijadnog djetetova odnosa s majkom u okviru razvoja objektnoga odnosa u razumijevanju etiologije autizma. U konceptima ovih navedenih autora po zapažanju Špelića (2013.) može se zapaziti njihova podudarnost u zapažanju o negativnoj ulozi majke u tome ranom razvoju kroz neuspjeh majke kao simbiotskog operatera (Mahler, 1975.) koja bi trebala omogućiti pošteno djetetovo suočavanje sa senzacijama vanjskog svijeta (Meltzer, 1975.) i time omogućiti suočavanje djeteta s iskustvom odvajanja i diferencijaciju ja i ne-ja, odnosno izgradnju doživljaja sebe i vanjskoga svijeta (Tustin, 1972.).

1.4. MANIFESTACIJE AUTISTIČNOG POREMEĆAJA

Autistični poremećaj obuhvaća različite simptome, no oni zajedno čine jedinstvenu kliničku sliku. Tako je Rutter (1978.) izdvojio tri skupine simptoma po kojima se autizam razlikuje od drugih poremećaja te dječjih psihoza: „oštećenje socijalnog kontakta s

brojnim karakteristikama koje odstupaju od djetetova intelektualnog funkcioniranja, zakašnjeli i promijenjeni razvoj jezika i govora s brojnim specifičnostima, a koji su slabije razvijeni od opće intelektualne razine, zatim inzistiranje na jednodimenzionalnosti te stereotipije, abnormalne preokupacije i otpor promjenama.“ (Bujas- Petković, 2010; 103). Svi od navedenih simptoma pojavljuju se u prve tri godine života.

Prema stručnoj literaturi (Bujas- Petković, 2010; 103), prvi znakovi autističnog poremećaja mogu se uočiti već u dojenačkoj dobi: „rani poremećaj prehrane (odbijanje dojke ili bočice, prihvaćanje samo određene hrane), poremećaj sna, plačljivost, autoagresija, pretjerana mirnoća ili nemir, odsutnost anticipirajućeg držanja djeteta i postularna adaptacija (mišićna atonija ili rigiditet), smanjen interes za igračke, pretjerana anksioznost, nezainteresiranost za zbivanja u okolini. U neke djece nedostaje emocionalne povezanosti s roditeljima.“ Roditelji moraju biti predani svom djetetu te ga „oslušivati“, posvetiti mu se u potpunosti kako bi uočili eventualne znakove poremećaja.

1.4.1. Socijalno ponašanje

Nemogućnost uspostavljanja socijalnih interakcija, kao jedan od ključnih simptoma, navodi se od samog početka otkrivanja ovog poremećaja. Kako je navedeno u stručnoj literaturi (Bujas- Petković, 2010; 104), u jednoj od klasifikacija, navedeni su simptomi poremećenih socijalnih interakcija u četiri podskupine: „1. oštećenje neverbalnih načina ponašanja kao što su pogled oči u oči, izraz lica, držanje tijela, geste; 2. ne razvijaju se odnosi s vršnjacima primjereni dobi; 3. nedostatak interesa i suosjećanja s drugim osobama, 4. nedostatak socijalne ili emocionalne uzajamnosti.“ Intenzitet navedenih simptoma ovisi od djeteta do djeteta, odnosno o djetetovoj intelektualnoj i govornoj sposobnosti. Kada govorimo o izostanku kontakta oči u oči, prema stručnoj literaturi Bujas- Petković, nije najtočnije reći da se radi o namjernom izbjegavanju kontakta, već zato nemaju interes za time. Isto tako, što se tiče izbjegavanja socijalne situacije općenito, slučaj je da ju dijete s autističnim poremećajem najvjerojatnije često ne razumije. Tome je tako jer su mu mnoge stvari nejasne i neshvatljive. Tada dijete osjeća frustraciju i neprimjerenost reagira.

1.4.2. Govor i mišljenje

„Govor je prirodna sposobnost čovjeka da se sporazumijeva, šalje i vraća misli i poruke pomoću artikuliranih glasova koji oblikuju riječi i rečenice/ neko drugo sredstvo koje zamjenjuje govor i verbalni jezik kao sustav znakova (geste, grimase, kašalj u znak neslaganja itd.)“

Govor i jezik sastavni su dijelovi vrlo složenog procesa međuljudske komunikacije. Taj proces je promijenjen i znatno slabije funkcionira u mnogim poremećajima, kao i u autizmu. Prema stručnoj literaturi (Bujas Petković, 2010.), govor se razvija u receptivnom (slušanje te sposobnost prepoznavanja riječi) i ekspresivnom obliku (vokalizacija i artikulacija). Ako bilo koja od sastavnica tog procesa savršeno ne funkcionira, komunikacija je narušena.

Djeca s autističnim poremećajem koja imaju snižene intelektualne sposobnosti, ali i ona prosječne inteligencije, imaju teškoće u razumijevanju. Naime, ona ne mogu shvatiti apstraktne pojmove. Dok djeca urednog razvoja počinju razvijati govor potkraj prve godine, većina autistične djece najčešće progovori kasnije, te je taj govor manjkav, a moguć je i njegov potpuni izostanak. U stručnoj literaturi (Nikolić, 2000; 52) navedene su specifičnosti govora autistične djece: „obično je veoma oskudan, djeca se njime rijetko služe iako znaju govoriti, a koriste ga isključivo za izražavanje fizioloških potreba (glad, žeđ) ili želja. Autistična djeca govore u drugom ili trećem licu, npr.: „Daj mu soka!, Daj mu čokolade!, Dat ću ti soka!, Dat ću ti čokolade!“, misleći pritom na sebe. Ona zapravo ponavljaju riječi ili dijelove rečenica koje su ranije čuli, ali ne odgovaraju na pitanja. Vrlo često autistična djeca svojim izostankom reakcije odaju dojam da se radi o gluhoći. Roditelji posumnjaju na gluhoću jer dijete ne odgovara niti se okreće u znak reakcije pa zatraže stručnu pomoć. Često je to prvi i jedini simptom koji vodi do dijagnoze autističnog poremećaja. Isto tako, česta je pojava da djetetov govor nakon pojave bolesti postaje nerazumljiv u formalnom i sadržajnom smislu. Kako je navedeno u stručnoj literaturi (Nikolić, 2000.), dijete stvara nove riječi (neologizme), izokreće pojedine riječi te ih pogrešno izgovara. Kod većine autistične djece prisutan je eholaličan govor, što znači da dijete ponavlja zadnje riječi u rečenici, cijele rečenice ili razgovore koje je prije od nekoga čulo onako kako je bilo izgovoreno. Dakle, govor je poprilično nerazumljiv, a često dijete govori samo sa sobom. Ukoliko okolina ne razumije zahtjeve te ne odgovori, i to kako je dijete očekivalo, u djetetu se budi ljutnja i stvara se osjećaj anksioznosti. Dijete je najviše ljuto i agresivno ako ga ne razumije

njegova majka jer smatra da bi ga ona svakako trebala razumjeti te je smatra krivom za nastanak takve situacije.

Brojni istraživači došli su do zaključka da je razvoj govora autistične djece u korelaciji s njihovim intelektualnim funkcioniranjem te da intelektualno sposobnija djeca imaju bolje razvijen govor i razumijevanje (Bujas- Petković, 2010.). Unatoč tomu, bitna je činjenica da je govor autistične djece razvijen ispod njihove opće intelektualne razine i da na testovima inteligencije djeca s autizmom postižu mnogo bolje rezultate na neverbalnim nego na verbalnim testovima. Uz sve navedeno, govor autistične djece često je poremećen i u ritmu, intonaciji, visini i naglasku. Dijete govori bez emocija, odsutno, u trenu kada njemu odgovara te „čuje što želi čuti“; ne reagira na pitanja i izjave koje kod njega ne bude nikakav interes.

1.4.3. Stereotipije, ograničeni interesi i aktivnosti

Među prvim specifičnostima autističnog poremećaja (Kanner, 1943.) je opisao inzistiranje na jednodušnosti. Djeca imaju potrebu za rutinom. Opiru se bilo kakvim promjenama u okolini te ih to čini uznemirenima. Dijete uspostavlja isti red, često slaže predmete u besmislen niz. Ti simptomi opisani su kao ograničeni, repetitivni, stereotipni modeli ponašanja, interesa i aktivnosti koji se očituju: a) zaokupljenošću jednim ili više stereotipnih i restriktivnih modela interesa koja je abnormalna intenzitetom ili usmjerenošću, b) uočljivim nefleksibilnim priklanjanjem specifičnim, nefunkcionalnim rutinama ili ritualima, c) stereotipnim i repetitivnim motoričkim manirizmima, d) trajnom zaokupljenošću dijelovima predmeta (Bujas- Petković, 2010; 111). Iako su ti simptomi nekada vidljivi i kod djece normalnog razvoja, javljaju se u manjoj mjeri. Autistično dijete ne smijemo dugo ostavljati samo u igri, upravo zato što su stereotipne, ritualne, a kada djetetu prijeđu u naviku teško ih je otkloniti. Dijete zaokupljeno takvim igrama ne želi nikakvu drugu korisnu aktivnost. (Nikolić, 2000.)

1.5. REHABILITACIJA I TERAPIJA

Terapijske su intervencije mnogobrojne i vrlo različite. Najčešće su korišteni psihoanalitički pristup, bihevioralni pristup i kurativno-pedagoški pristup. U stručnoj literaturi (Nikolić, 2000.) navedeni su i sljedeći terapijski pristupi:

- psihofarmakoterapija

- likovna terapija
- terapija igrom
- kineziterapija
- psihoterapija autistične djece i njihovih obitelji
- rehabilitacijsko-reedukativni postupak
- slušni integracijski trening i auditivni trening
- stručna pomoć roditeljima

Psihoanalitički pristup podupire osobnost djeteta i njegov stil života, dinamiku razvoja te njegove potrebe općenito. Dijete je stavljeno u sredinu u kojoj samo bira ono što ga čini zadovoljnim i ispunjenim te se tako potiče njegov usklađeniji razvoj i napredak.

Kurativno-pedagoški pristup temelji se na podizanju svijesti o tome kako je najbitniji pedagoški pristup koji je prilagođen teškoćama djeteta te njegovim mogućnostima. Kako bi se postigli terapijski uspjesi, od iznimne je važnosti sama osobnost i trud koji terapeut ulaže, ali isto tako i uključenost i podrška cijele obitelji te njihova suradnja.

Psihofarmakoterapiju – korištenje lijekova za smirivanje neželjenih simptoma – treba primjenjivati samo kada druge metode ne daju nikakve rezultate, to jest, kada psihoterapijski postupci nisu učinkoviti. Od lijekova, u terapiji autistične djece najčešće se koriste lijekovi za suzbijanje psihoza u odraslih ili pak lijekovi za uspavlivanje. Ti lijekovi nisu dugoročno rješenje, već bi ih trebalo koristiti samo privremeno kada je dijete izrazito nemirno.

Likovna terapija primjenjuje se kod gotovo svih psihičkih poremećaja. Likovnim izražavanjem može se uspostaviti i dijagnoza jer crteži zaista mnogo toga mogu otkriti i imati mnoge skrivene poruke. Većina autistične djece voli se likovno izražavati. S obzirom na oskudan govor ili njegov potpun izostanak, likovno stvaralaštvo je način njihova izražavanja, slanja misli, želja i poruka.

Terapija igrom razlikuje se od spontane igre s vršnjacima. Ona je ciljano i vođena od strane terapeuta te je podijeljena u određene faze. Kroz igru dijete može izreći svoje osobne doživljaje. Isto tako služi i za upoznavanje vanjskoga svijeta.

Kineziterapija je važan dio terapije autistične djece. U dječjoj dobi kineziterapijom se uklanja hiperaktivnost, dok u odrasloj dobi suzbija agresiju i destruktivno ponašanje.

Slušni integracijski trening prva je cjelovita receptivna terapija glazbom u Hrvatskoj. Koristan je djeci s poteškoćama kao što je autizam, mentalna retardacija, Downov sindrom, oštećenja sluha, neurorazvojnim teškoćama ADD/ADHD, disleksija, poteškoće učenja i slično.

SIT je jednostavan za korištenje, a najbolji rezultati se postižu intenzivnim slušanjem u djetetovom prirodnom okruženju. SIT koriste i stručnjaci – profesionalni terapeuti (logoped, rehabilitator, psiholog, pedagog, odgojitelj). SIT ne traži aktivno slušanje glazbe, a za vrijeme slušnog treninga može se obavljati bilo koji tihi posao kao npr. crtati, čitati, rješavati križaljke, sastavljati slagalice, rješavati matematičke zadatke, igrati se ili jednostavno odmarati.

Glazba koja se koristi u slušnom integracijskom treningu pažljivo je odabrana i zvučno (akustički) dodatno obrađena i modificirana, te više nije identična s originalnim glazbenim djelom. Stoga se ona isključivo može koristiti u terapijske svrhe, a ne kao glazbeni materijal za javno reproduciranje. Autor SIT-a je prof.dr.sc M. Heđever.

Kod rehabilitacijsko-reedukativnog postupka potrebno je uzeti u obzir pet temeljnih ciljeva:

- 1) Poticanje normalnog razvoja
- 2) Nastojati unaprijediti sposobnost učenja
- 3) Reedukcija rigidnosti i stereotipija
- 4) Odstranjivanje nespecifičnog maladaptivnog ponašanja
- 5) Ublažavanje roditeljske traume i nesreće (Nikolić, 2000; 124)

Stručna pomoć roditeljima od iznimne je važnosti kako bi se roditelji naučili nositi s raznim oblicima ponašanja svog autističnog djeteta. Roditeljima je potrebno detaljno objasniti psihičku situaciju djeteta te im tako umanjiti strah i osjećaj krivnje. Također, naučit će kako je potrebno odnositi se prema djetetu u konkretnim situacijama. Stručna pomoć roditeljima se nudi se na nekoliko načina:

- 1) Savjetovalište za roditelje

- 2) Individualni tretman
- 3) Grupe roditelja
- 4) Tretman roditelji-dijete (Nikolić, 2000; 125-126)

Različiti programi rane intervencije

Najčešće spominjani programi za Bujas Petković i suradnike (2010.) su:

- primijenjena analiza ponašanja (ABA), koja se dijeli na Lovaasov PDN i suvremenu primijenjenu analizu ponašanja (incidentalno podučavanje, mand-podučavanje, vremenska odgoda, podučavanje u prirodnom okruženju, prekidanje bihevioralnog niza, prirodna jezična paradigma/podučavanje pivotalnih odgovora)
- razvojni individualizirani model utemeljen na odnosu (DIR i Greenspanov model)
- TEACCH (*teaching and educating adults and children with communication handicap*)
- SCERTS (*social communication, emotional regulation, transactional support*).

Svaki od ovih programa je sveobuhvatan, koristi se u podučavanju raznih funkcionalnih vještina kako bi se postiglo općenito bolje funkcioniranje djeteta. Nadalje, svaki od tih programa ima specijaliziran kurikulum i razrađen proces procjene i evaluacije. Navedeni programi zasnivaju se na različitim teorijskim polazištima.

Lovaasov PDN ili strukturirane bihevioralne intervencije temelje se na teškoći i pokušaju promjene djetetova ponašanja korištenjem instrumentalnoga uvjetovanja. Suvremene bihevioralne intervencije također se koriste osnovnim bihevioralnim postupcima podučavanja (pojačanje, podrška, analiza zadataka, oblikovanje, vizualne rasporede, strategije samokontrole itd.) te su usmjerene i na kontekst, odnosno na djetetovu obitelj i fizičku okolinu.

TEACCH je eklektični pristup koji spaja bihevioralne i razvojno-kognitivne teorije te smatra kako je primarna teškoća kod poremećaja iz autističnog spektra u nalaženju značenja i procesiranja informacija iz okoline. Prema tome, taj model omogućuje podršku koja potiče razumijevanje okoline.

SCERTS je također razvojni model, a temelji se na učenju u socijalnome kontekstu. Ciljevi i metode podučavanja proizlaze iz postavke da su socijalna komunikacija, emocionalna regulacija i transakcijska podrška primarne razvojne dimenzije programa podrške za djecu s poremećajima iz autističnoga spektra i njihovih obitelji.

Greenspanov se model temelji na razvojnoj interakcijskoj teoriji koja ističe važnost odnosa i afekta u razvojnom procesu. Taj pristup uzima u obzir senzorno procesiranje kao primarnu teškoću kod poremećaja iz autističnoga spektra te mu je cilj da ih riješi intenzivnom ranom intervencijom, s naglaskom na odnosima.

Floortime je intenzivan intervencijski program koji se temelji na djetetovom profilu, a razradio ga je dr.med. Stanley I. Greenspan.

Ključ *floor-timea* je interakcija, roditelji i terapeuti su doslovno i figurativno uključeni u interakcije s djetetom na načine koji potiču šest emocionalnih miljojaka:

1. Dvostruka sposobnost interesiranja za prizore, zvukove i osjete iz okoline te sposobnost samosmirivanja;
2. Sposobnost uključivanja u odnose s drugim ljudima – intimnost;
3. Sposobnost uključivanja u dvosmjernu komunikaciju;
4. Sposobnost stvaranja kompleksnih gesta te nizanja serijski povezanih radnji u razrađeni i promišljeni slijed rješavanja problemskog zadatka;
5. Sposobnost stvaranja ideja – emocionalne ideje;
6. Sposobnost građenja mostova između ideja kako bi one postale stvarne i logične – emocionalno razmišljanje).

Floortime je, zapravo, 20-30 minutno razdoblje u kojem vi i vaše dijete sjedite na podu, družite se i igrate. Od obične igre razlikuje ga to da vi u njemu imate razvojnu ulogu. Ta je uloga da budete djetetov vrlo aktivan partner u igri. Vaš je zadatak slijediti njegovo vodstvo i igrati se svega što ga zanima, ali na takav način da ga potiče na interakcije s vama. Npr., ako dijete želi voziti autiće, vi vozite autiće zajedno s njim, nudite mu brži autić ili nudite utrku, sudarajte svoj autić s njegovim – dajte sve od sebe da stvorite interakciju. Npr., kada je dijete potpuno usredotočeno na igračku konjića i izbjegava ponudu da vaš konjić razgovara s njegovim te se počinje udaljavati, vi i vaš konjić možete mu prepriječiti put, izazivajući ga da pregovara gestama i/ili riječima i

tako da izazivati da otvara i zatvara više komunikacijskih ciklusa. Ne djelujte paralelno s njim, nego se nadograđujte na njegovo djelovanje.

1.5.1. Koncept psihoanalitičke psihoterapije autizma A. Špelića

U svojim radovima koji prezentiraju spoznaje nastale tijekom psihoterapijskog rada s desetero autistične djece u razdoblju od dvadeset i dvije godine, prof. dr. sc. Špelić ukazuje na nove činjenice koje ukazuju mogućnost psihoanalitičkoga pristupa u psihoterapiji autizma. U svojem radu *Teorijske osnove psihoanalitičkog pristupa autizmu* (2015.) prof. dr. sc. Špelić ukazuje na dva bitna ograničenja čije prevladavanje je dovelo do razvoja njegova koncepta psihoanalitičke psihoterapije autizma.

Prvi problem na koji prof. Špelić ukazuje je problem podvojenosti koji postoji u suvremenim znanstvenim i stručnim okruženjima (2010.). Taj je problem izražen u općeprihvaćenome stavu u suvremenim znanstvenim i stručnim okruženjima po kojemu je autizam shvaćen kao posljedica organskoga oštećenja mozga. Posebno je naglasio stav mnogih autora danas koji pored činjenice da je autizam razvojni poremećaj nepoznatog uzroka autizam shvaćaju kao organskim još neotkrivenim oštećenjem mozga. Takvim pristupom u određanju etiologije autizma po shvaćanju Špelića, nema prostora za bilo kakav psihoterapijski pristup. Ovim stavom svaki psihoterapijski ili edukacijski pristup je nesvrhovit utoliko što oni ne mogu djelovati na postojeća organska oštećenja. Špelić (2015.) upravo kroz prezentaciju psihoterapijskog procesa i pozitivnih promjena kod autistične djevojčice Martine demantira gore navedene stavove. Naime, djevojčica je na početku terapijskoga procesa pokazivala sve znakove autizma, odnosno nije imala interesa za svoju okolinu, nije uspjela razviti govor i imala je mnoštvo stereotipnih oblika ponašanja. Kod nje je uz autizam dijagnosticiran teži stupanj mentalne retardacije, što je bio razlog da su liječnici roditelje suočili s nemogućnošću bilo kakvog njezina kognitivnog i socijalnoga razvoja. Tijekom dvadeset godina terapijskog rada, djevojčica je razvila mogućnost uspostave afektivnog kontakta, čemu je slijedio razvoj govora i sposobnost usvajanja znanja. Danas je ona zaposlena kao pomoćni krojač i njezine kognitivne sposobnosti su na razini nižeg prosjeka. Kako zapaža Špelić (2015.), ove promjene ne

bi bile moguće da se doista radilo o težem oštećenju mozga, kako je to bilo dijagnosticirano na osnovi njezinih autističnih manifestacija.

Utoliko je u razvoju svojeg koncepta Špelić (2105.) prvo bio usmjeren na prevladavanje ograničenja koja proizlaze iz stanja koji dominira u suvremenim znanstvenim i stručnim okruženjima povezan s prethodno prezentiranim problemom podvojenosti. Utoliko će u prezentaciji ovoga koncepta prvo biti prezentiran način prevladavanja ovog problema podvojenosti na osnovi novih istraživanja intersubjektivista koji su u središte pažnje stavili istraživanje ranog odnosa majke i djeteta. Drugi problem značajan za razvoj modela psihoanalitičke psihoterapije autizma autor je prezentirao u svojem predavanju *Od traumatskog do razvojnog modela autizma* (Špelić, 2013.) u kojemu je ukazao na ograničenja u klasičnim psihoanalitičkim konceptima koji dovode u pitanje uspješnost psihoanalitičkog pristupa u psihoterapiji autizma. Sam naslov predavanja ukazuje da polazeći od prevladavanja (rekonstrukcije) u terapijskom miljeu ranog traumatskog iskustva nije moguće učiniti bitne promjene u autističnom stanju, već tek razvojnim modelom koji uključuje razvojni pristup, odnosno izgradnju (konstrukciju) psihičkih struktura značajnih u tom procesu izgradnje objektnoga odnosa, može doći do značajnih promjena u pojavnosti autističnih simptoma. Utoliko će u prezentaciji koncepta A. Špelića biti prikazani načini prevladavanja ova dva ograničenja koja nude novi pogled na mogućnost psihoanalitičke psihoterapije.

1.5.2. Prevladavanje problema podvojenosti kao prvi korak u razvoju koncepta psihoanalitičke psihoterapije autizma (A. Špelić)

Problem razvoja adekvatnog psihoterapijskog pristupa u liječenju autizma za Špelića (2010) leži u suvremenome shvaćanju etiologije autizma u kojemu dominiraju organski koncepti koji služe mnogim autorima da negiraju značajni udio psiholoških čimbenika u etiologiji autizma. Razlog tome isti autor nalazi u shvaćanju da autizam predstavlja još uvijek nepoznata organska oštećenja mozga pa vrlo malo prostora ostaje za bilo koji psihoterapijski pristup i utoliko je razumljiva dominacija bihevioralnih pristupa u terapiji autistične djece koji se uglavnom bave pojedinim simptomima autizma, a ne autizmom kao sveukupnim razvojnim poremećajem. Nakon prezentiranja problema podvojenosti, u konceptima etiologije autizma (*Psihoanalitička psihoterapija autizma*

danas: *Ograničenja i nove mogućnosti u suvremenom znanstvenom i stručnom okruženju*, 2010.) Špelić je u kasnijemu radu (*Teorijska osnova psihoanalitičkog pristupa psihoterapiji autizma*, 2015.) kroz kritiku shvaćanja autizma kao poremećaja različite etiologije i istih pojavnosti ukazao na potrebu prepoznavanja jedinstvenog procesa koji tu različitost organskih nalaza nađenih kod autistične djece oblikuje u jedinstvenu sliku autističnih simptoma. U raspravi autor ukazuje na psihoterapijska iskustva Tustin (1992.) s autističnom djecom koja govore u prilog postojanju jedinstvenoga procesa u pojavi autizma. Naime, Tustin (1992.) je zapazila da su kod sve autistične djece bez obzira na to postoje li kod njih ili ne organski znakovi prepoznati istih psiholoških mehanizama i da je djelovanjem na te iste mehanizme u objema skupinama autistične djece došlo do pozitivnih promjena. Sama Tustin (1992.) zapaža da njezini nalazi govore u prilog postojanju jedinstvenog procesa u osnovi formiranja autističnih simptoma.

Špelić (2015.) naglašava da je u stvaranju osnova za razvoj psihoterapijskog pristupa u liječenju autistične djece potrebno prethodno prevladavanje postojeće podvojenosti organskih i psihičkih koncepata etiologije autizma, odnosno u prevladavanju shvaćanja da je autizam razvojni poremećaj različitih uzroka, ali iste pojavnosti. Kako je već ranije ukazao takvim su pristupom zanemareni psihološki čimbenici u pojavi autizma pa utoliko mogućnost psihoterapijskoga pristupa autizmu. Utoliko se kao primarni zadatak u razvoju psihoterapijskih pristupa u liječenju autizma nameće potreba za razumijevanjem psiholoških čimbenika u etiologiji autizma. Mogućnost razvoja psihoanalitičkih pristupa Špelić (2015.) u *Teorijska osnova psihoanalitičkog pristupa u psihoterapiji autizmu* vidi kroz rješenje problema podvojenosti, s obzirom na pitanje etiologije autizma. U rješavanju ovog problema podvojenosti, osim u spoznajama dobivenih kroz psihoanalitičke psihoterapije s autističnom djecom, Špelić je našao u rezultatima suvremenih istraživanja intersubjektivista, prije svih Daniela Sterna (1985.). Kada govori o važnosti tih istraživanja intersubjektivista, Špelić izdvaja dva njihova bitna doprinosa u rješavanju pitanja podvojenosti. Prvi doprinos istraživanjima intersubjektivista Trevarthena, Aitkena, Beebea, Lachmanna, Sterna, Hobsona, Baron-Cohena je prepoznat u samome predmetu istraživanja. Naime, oni su u središte istraživanja stavili razvoj prvih vidova socijalnosti, odnosno primarne intersubjektivnosti (primary intersubjectivity – Threvarthen, 1979.) kao rezultat uspješnosti ranih interakcija između majke i djeteta. Na osnovi njihovih istraživanja Špelić je ukazao na mogući

zaključak da kvaliteta rane djetetove interakcije s majkom može predstavljati ono bitno djetetovo iskustvo na kojemu se razvijaju primarne mentalne strukture značajne u kasnijem razvoju djetetovih emocionalnih, kognitivnih i socijalnih sposobnosti. Interes za ovaj vid istraživanja djetetova socijalnoga razvoja proizlazi iz zapažanja da novorođena djeca veoma kratko, nekoliko minuta nakon rođenja počinju imitirati pojedine majčine grimase i izraze lica (Kugiumutzakis, 1988.). Ovo zapažanje ukazalo je da već veoma rano postoji aktivan odnos djeteta i majke i utoliko njezina mogućnost djelovanja na djetetovu aktivnost. Ovim je pristupom posebna važnost dana urođenoj dječjoj sposobnosti imitacije (neonatalna imitacija) kao osnovi razvoja primarne intersubjektivnosti, odnosno razvoja djetetova kapaciteta za socijalne odnose.

S obzirom na važnost djetetove urođene imitacije, u tim je istraživanjima prepoznata važnost uspješnosti djetetova usklađivanja s majkom (*matching with*) za kasniji razvoj njegovih psihosocijalnih sposobnosti. Utoliko za te autore autistični razvoj je shvaćen kao neuspjeh rane interakcije između majke i djeteta i s njime povezan razvoj bazičnih mentalnih struktura.

Drugi značajni doprinos intersubjektivista u razumijevanju ranoga razvoja i utoliko etiologija autizma za Špelića (2010.) predstavljaju istraživanja i teorijski koncepti Sterna (1985.). Zapažanje da je navedeni autor učinio korak dalje mijenjajući koncept podudaranja (*matching with*) s konceptom mijenjati se sa (*changing with*). U odnosu na istraživanje procesa podudaranja s majkom, zasnovanoga na samoj djetetovoj imitaciji majčinih facijalnih i drugih izvanjskih oblika ponašanja kao vida jednosmjerne komunikacije, Stern je dao važnost istraživanju interakcije majke i djeteta kao dvosmjerne komunikacije (*two-way communicative process*) gdje uzajamno mijenjati se sa predstavlja osnovu afektivnoga usklađivanja (*affective attunement*) majke i djeteta važnoga za razvoj djetetovih socijalnih sposobnosti. Ovim je pristupom u odnosu na druge intersubjektiviste koji daju naglasak vanjskom ponašanju majke kao modela djetetove imitacije posebna važnost dana ulozi unutarnjeg stanja majke u njezinoj afektivnoj interakciji s djetetom. Ovim Sternovim pristupom važnost je dana majčinom afektivnom stanju, a ne samo njenom ponašanju tijekom procesa afektivnoga usklađivanja s djetetom. Ovim shvaćanjem Sterna, neuspjeh u ranome emocionalnom, socijalnom i kognitivnom razvoju, koji susrećemo kod autistične djece, možemo shvatiti kao posljedicu neuspjeha rane afektivne interakcije majke i djeteta u kojoj s jedne strane sudjeluju različite moguće urođene organske poteškoće djeteta

koje interferiraju s njegovom sposobnošću imitacije i afektivne participacije u odnosu s majkom i s druge strane nesposobnost majke da se zbog različitih vlastitih osobnih karakteristika ili bilo kojih nepovoljnih (traumatskih) iskustava adekvatno uključi u dijadni odnos s djetetom u vidu prihvaćanja zahtjeva djetetova razvoja ili nekih prepoznatih njegovih, najčešće organskih poteškoća, sudjeluje u tom procesu.

Ovo zapažanje baca novo svjetlo na Bettelheimov koncept 'hladnih majki', što je izraženo zapažanjem da upravo u načinu prihvaćanja i ovladavanja pojedinih djetetovih poteškoća u interakciji s njom, majka može značajno pridonijeti uspješnosti djetetova afektivnog, socijalnog i kognitivnog razvoja. Utoliko Bettelheimov koncept 'hladnih majki' dobiva sasvim drugo značenje. Upravo majka suočena s nekim djetetovim ograničenjem ili nekom njegovom neadekvatnom reakcijom na njezine poticaje može kao uplašena, uznemirena i zakočena majka bitno odrediti daljnji djetetov psihosocijalni razvoj. Takva majka u skladu sa zapažanjem Sterna ne može djetetu ponuditi 'konture vitalnosti' i pokrenuti prema svijetu objekata" (Špelić, 2015.). Ovim zapažanjem mogu se objasniti kako različiti zapaženi organski nedostaci autističnog djeteta, koji se spominju kroz pojedine organske teorije autizma, kroz poteškoće u afektivnoj relaciji majke i djeteta formiraju identičnu kliničku sliku autizma. Utoliko nam oni daju odgovor zašto djelovanjem na iste psihičke mehanizme kod obiju skupina autistične djece (sa znakovima organiciteta i bez njih) mogu izazvati iste pozitivne promjene. Autor stoga zaključuje da autizam treba shvatiti kao neuspjeh u afektivnom, socijalnom i kognitivnom razvoju djeteta izražen kao neuspjeh u razvoju primarnih mentalnih struktura kroz formiranje primarne uzajamne interakcije između majke i djeteta, što može biti posljedica utjecaja, s jedne strane (1) mogućih djetetovih urođenih i naknadno stečenih organskih ograničenja prepoznatih uglavnom u vidu njegovih poteškoća u formiranju imitacijskog odnosa s majkom, kao i s druge strane (2) majčinih afektivnih ograničenja da sudjeluje u tom uzajamnom odnosu koji mogu biti potaknuti samim poteškoćama suočavanja sa samim zadacima djetetova razvoja kao i poteškoćama u tome razvoju.

1.5.3. Prevladavanje problema traumatskog modela psihoanalitičke psihoterapije autizma kao drugi korak u razvoju koncepta psihoanalitičke psihoterapije autizma (Špelić)

Prema zapažanju Špelića (2010., 2013.), u konceptima autizma M. Mahler (1973.), F. Tustin (1972.) i D. Meltzera (1975.), koji danas dominiraju na području psihoanalitičke psihoterapije autizma, naglasak je na ranome traumatskom iskustvu odvajanja, odnosno iskustvu ranog djetetova suočavanja sa sadržajima ne-ja i senzacijama vanjskoga svijeta koji traumatski doživljeni onemogućavaju razvojni proces diferencijacije ja i ne-ja i ujedno integraciju funkcija ega. U tim konceptima s obzirom na neuspjeh u razvoju objektnoga odnosa, naglasak je na lošem ranom dijadnom odnosu majke i djeteta, odnosno na grešci majke kao simbiotskog operatera (Mahler, 1973.) u njezinoj funkciji zaštite djeteta od traumatskoga suočavanja s prvim iskustvima vanjskoga svijeta i time izgradnji njegova kapaciteta za objektivne odnose. Također, prema Špelićevim (2010.) zapažanjima, Tustin je u procesu diferencijacije posebno važnu ulogu dala majci kroz njezino afektivno sudjelovanje u djetetovom prvom iskustvu suočavanja i ovladavanja fizičkim odvajanjem tijekom toga ranog razvoja. Za Tustin preuranjeno djetetovo suočavanje s iskustvom fizičkoga odvajanja od majke, kada još nisu razvijeni oni aspekti ega potrebni za ovladavanje tim iskustvom, može dovesti do zastoja u djetetovu uspostavljanju objektnog odnosa. Važno je naglasiti da upravo to rano iskustvo odvajanja od fizičkog (simbiotskog) jedinstva s majkom iz kojega izranja primarno iskustvo ne-ja predstavljaju model budućih djetetovih odnosa s vanjskim svijetom. To negativno rano iskustvo dovodi do modela ponašanja, odnosno do pojave autističnih obrana kao zaštite od senzacija i objekata vanjskog svijeta. Stoga Tustin autističnu djecu opisuje kao inkapsuliranu koji žive u svojoj zaštitnoj ljusci (*encapsulate in protective shell*) od vanjskoga svijeta objekata. Ovaj koncept traumatske osnove autizma Francis Tustin (1972.) prihvatili su mnogi autori danas, što možemo prepoznati u određenju autizma kao autistični posttraumatski razvojni poremećaj, čime se daje naglasak na traumatsko iskustvo u njegovoj pojavi. Ti pojedini autori kao potvrdu nalaze sličnost autistične djece s djecom s posttraumatskim stresnim poremećajem (Barrows, 2002.). Po zapažanju Špelića (2010.), koncepti Margaret Mahler (1973.), Donalda Meltzera (1975.) i Francis Tustin (1972.) zasnovani na shvaćanju traumatske osnove autističnog poremećaja bitno determinira suvremene psihoanalitičke pristupe u psihoterapiji autizma. Polazeći od shvaćanja da je traumatsko iskustvo ono koje je dovelo do zastoja u razvoju i pojave autističnih simptoma, navedeni autori definiraju zadatak psihoterapijskog pristupa kao rekonstrukciju tih ranih traumatskih iskustava, čime je po njihovu shvaćanju moguće prevladavanje zastoja, kao i daljnje pokretanje psihičkog razvoja djeteta. Problem

takvoga pristupa u psihoterapiji autistične djece, Špelić je na II. hrvatskom psihoterapijskom kongresu 2013. godine prezentirao temom *Od traumatskog do razvojnog modela autizma*. U tome predavanju ukazao je na ograničavajuće aspekte takvoga psihoanalitičkog pristupa u psihoterapiji autistične djece određenoga zadatkom psihoterapijske rekonstrukcije ranog djetetova traumatskoga iskustva.

U prezentaciji ograničenja takvog pristupa rekonstrukcije traumatskog iskustva Špelić je naglasio veoma malu mogućnost suočavanja i prorade tih aspekata ranih traumatskih iskustava, s obzirom na primarni problem s kojim se susrećemo u psihoterapijskome odnosu s autističnom djecom, a to je njihova afektivna udaljenost i nezainteresiranost za uspostavu i održavanje terapijskog odnosa, kao i nerazvijenost njihovih verbalnih sposobnosti važnih u razumijevanju pojedinih terapijskih intervencija, posebno interpretacija. Stoga pojedini autori poput Ruberman (2002.), (Špelić, 2015.) zapažaju da je psihoanalitička psihoterapija autizma danas zanemarena i da se nalazi u pozadini u odnosu na druge terapijske pristupe. Ruberman tu poziciju objašnjava zapažanjem da su postojećim psihoanalitičkim pristupom uglavnom obuhvaćena djeca s višim funkcionalnim autizmom, kao i odrasle i adolescentne dobi kod kojih su razvijene kognitivne funkcije i govor. Stoga Špelić (2013.) zaključuje da rekonstrukcija traumatskog iskustva nije i ne može biti primarni terapijski zadatak, već da takav zadatak može biti realiziran nakon izgradnje onih mentalnih (sposobnosti ili kapaciteta) struktura koje omogućuju takav terapijski zadatak. Tako zadatak rekonstrukcije rane traume kakav nudi De Cesarei (2005.), (Špelić, 2013.) zanemaruje najvažniji aspekt terapijske aktivnosti s autističnim djetetom, a to je nalaženje i povezivanje niti primarnoga odnosa i ojačavajući ih u terapijskom odnosu, čijom se realizacijom tek naknadno može pristupiti suočavanju i proradi ranijih traumatskih iskustva odvajanja koji su doveli do djetetova zastoja u razvoju. U prezentaciji svojega razvojnog modela u psihoterapiji autizma Špelić (2013.) ukazuje da u razumijevanju autizma naglasak treba biti stavljen na nerazvijenost mentalnih struktura koje su odgovorne za razvoj adekvatnog afektivnog odnosa s objektima izvanjskog svijeta i njihovo razumijevanje. Tako, s obzirom na traumatski model i zadatak rekonstrukcije traumatskog iskustva u psihoterapijskom pristupu, po Špeliću u psihoterapiji autizma naglasak treba biti premješten na razvojni model i zadatak korektivno emocionalno iskustvo, čime se omogućuje formiranje onih nedostajućih afektivnih iskustava u razvoju onih primarnih mentalnih struktura

značajnih za razvoj objektnih odnosa. Zapažanje je da tek nakon realizacije zadataka psihoterapijske konstrukcije mentalnih struktura i s njima povezanim pozitivnim promjenama u afektivnim terapijskim odnosima moguće je usmjeriti se na realizaciju zadatka suočavanja autistične djece s njihovim traumatskim iskustvima u daljnjemu razvoju objektnoga odnosa. Upravo kroz korektivno emocionalno iskustvo u terapijskom miljeu, autistično dijete razvija kapacitet za ostvarenje adekvatnih afektivnih odnosa koji zbog različitih, ranije spomenutih razloga nije formiran. Utoliko u psihoterapijskom procesu terapeut ima zadatak da kroz dijadni odnos s autističnim djetetom ponovno aktivira one procese ranoga razvoja koji oni nisu uspjeli realizirati u primarnome afektivnom odnosu s majkom.

U objašnjenju specifičnosti tih procesa uloge ranoga afektivnog iskustava u tome ranom razvoju i genezi autizma, Špelić (2011.) nalazi potvrdu u teorijskim konceptima Hainsa Kohuta i Jeana Piageta. U skladu s konceptom Kohuta prepoznata je važnost ranih razvojnih iskustva djeteta stečenih kroz dijadni odnos s majkom s obzirom na njezin empatijski kapacitet koja su značajna u procesu primarne identifikacije i utoliko u formiranju primarnih narcističkih struktura značajnih u formiranju afektivnoga odnosa s osobama i objektima vanjskoga svijeta. U izgradnji tih primarnih narcističkih struktura, Špelić je u skladu s konceptom Piageta prepoznao važnost majčinoga sudjelovanja u djetetovim senzomotornim iskustvima ovladavanja, odnosno onim aspektima ranoga razvoja koje je Freud povezao s nagonom za ovladavanje. Po zapažanju Špelića (2010.), ovi pojmovi primarne identifikacije, nagona za ovladavanjem i primarnoga narcizma, već se dugo nalaze izvan interesa psihoanalitičara i utoliko je potrebno ponovno njihovo promišljanje u svrhu boljšega razumijevanja djetetova ranoga razvoja i geneze autizma.

Specifičnost tog terapijskog korektivnog emocionalnog iskustva i njegovu povezanost s razvojem primarnih mentalnih struktura, Špelić (2011.) je prikazao u predavanju Geneza autizma u svjetlu koncepta primarnog narcizma (*The genesis of autism in the light of the concept of primary narcissism*), kao slijed od tri različite podfaze terapijskog odnosa. Ove su podfaze terapijskoga odnosa s autističnim djetetom definirane kao (a) formiranje iskustva senzomotornoga jedinstva s autističnim djetetom koje omogućuje formiranje njegova iskustva garndioznog selfa, zatim (b) formiranje iskustva idealiziranog self-objekt odnosa s terapeutom u kojemu autistično dijete izgrađuje nove vidove pozitivnih afektivnih relacija s izvanjskim objektima, i na kraju (c) formiranje

iskustva terapeuta kao idealiziranog objekta čijom internalizacijom počinje izgradnja primarnih narcističkih struktura značajnih u prevladavanju razvojnoga traumatskog iskustva odvajanja (kriza odvajanja – Mahler) i izgradnji objektnoga odnosa. Ovim razvojnim modelom nudi se promjena u psihoterapijskome pristupu liječenju autizma od psihoterapijske rekonstrukcije do psihoterapijske konstrukcije. Time se pristup terapeutske usmjerenosti na aktivnosti interpretacije mijenja u terapeutsku usmjerenost na djetetovo novo (korektivno) emocionalno iskustvo koje će omogućiti izgradnju psihičkih struktura potrebnih za djetetovo suočavanje s iskustvima odvajanja. Upravo su autistične obrane i nastale zbog nepostojećih ili nedovoljno razvijenih mentalnih struktura koje bi omogućile djetetu da se suoči s normativnim razvojnim zadatkom fizičkoga odvajanja. Zaključak je da problem zastoja u razvoju kod autistične djece nije determiniran samim iskustvom fizičkoga odvajanja koje bi bilo samo po sebi traumatsko, već nerazvijenošću mentalnih struktura (ega) važnih u suočavanju s tim iskustvom koje stoga može imati traumatsko značenje. Utoliko u terapijskome pristupu prije suočavanja autističnoga djeteta s traumatskim iskustvom odvajanja potrebno je prethodno izgraditi one mentalne strukture koje će omogućiti to suočavanje.

Kao Špelić (2011.), i mnogi drugi stručnjaci koji se bave psihoterapijom autizma smatraju da se počeci pojave autističnih simptoma dominantno prepoznaju u osamnaestome mjesecu, što se može povezati s razdobljem “krize približavanja” (Mahler, 1973.) tijekom razvoja objektnoga odnosa. Upravo ova činjenica ukazuje da se tijekom ranijega razvoja nisu razvile neke mentalne strukture (ega) potrebne da se dijete suoči i ovlada tim razvojnim normativnim zadatkom. Špelić zaključuje da autistična djeca zbog ranih nepovoljnosti u razvoju primarnoga afektivnog odnosa s majkama ne razvijaju potrebne mentalne strukture i s njima povezan kapacitet za suočavanje s iskustvom odvajanja, što u situaciji suočavanja s tim iskustvom dovodi do zastoja u njihovu razvoju.

Do ovih koncepata o psihogenezi autizma, Špelić je došao na osnovi vlastitoga psihoterapijskog rada s osmero autistične djece u razdoblju od dvadeset godina. Pojedini slučajevi psihoterapijskog rada prikazani su u pojedinim časopisima ili prezentirani na pojedini skupovima (Špelić, 2010., 2012., 2015.). Kako je to posebno naglašeno u prezentaciji „Teorijska osnova psihoanalitičkog pristupa psihoterapiji autizma“ (Špelić, 2015.), sva su ta djeca s autističnim poremećajem koja su bila uključena u psihoterapiju, na početku pokazivala sve znakove primarnoga autizma.

Naime, na početku psihoterapijskoga rada oni nisu imali razvijen govor ni bilo koji vid verbalne komunikacije, nisu pokazivali interes za svoju okolinu djelujući afektivno odsutno i povučeno te su ujedno izražavali mnoštvo stereotipnih, repetitivnih oblika ponašanja. Kod sve djece je tijekom psihoterapijskoga procesa došlo do pozitivnih promjena na svim tim područja funkcioniranja.

Po zapažanju autora nakon početnoga uspostavljanja adekvatnog afektivnog kontakta autistične djece s terapeutom kroz gore navedene pod faze razvoja psihoterapijskoga odnosa, ta su djeca postupno počela pokazivati interes za pojedine predmete i osobe iz okoline. Upravo je taj prvi dio psihoterapijskoga (korektivnoga emocionalnog) iskustva vodio konstrukciji (razvoju) prvih mentalnih struktura, što je bilo prepoznato kroz manifestacije projekтивно-introjektivnih procesa. Te su promjene omogućile napuštanje autističnih obrana i prihvaćanja postojanja drugih od njih neovisnih objekata i osoba. Ustvari, ta su djeca tada bila sposobna da napuste jednolične, stereotipne oblike ponašanja i da se usmjere na istraživanje pojedinih za njih novih objekata. Takve promjene omogućile su razvoj sposobnosti imenovanja i pojavu prvih riječi, čemu su slijedile i mnoge druge promjene u vidu njihove sposobnosti usvajanja novih znanja, što je omogućilo njihovo kasnije uključivanje u redovno osnovnoškolsko obrazovanje s posebnim i prilagođenim programima. Ovi prezentirani rezultati pokazuju da razumijevanje psiholoških čimbenika u genezi autizma i na njima zasnovani psihoterapijski pristupi u liječenju autizma, omogućuju pozitivne promjene na svim područjima psihosocijalnoga funkcioniranja autistične djece. Upravo zato je važno da takav pristup bude što ranije primijenjen u psihoterapiji autistične djece uz aktivni udio majki u tome terapijskom procesu.

1.6. TEORIJA OBJEKTNIH ODNOSA

Teorije objektnih odnosa nastale su krajem XX stoljeća kao rezultat istraživanja različitih autora (R. Spitz, M. Mahler, M. Klein, D. Winnicot, J. Bowlby) ranog djetetovog razvoja u kojem dijete razvija odnos prema vanjskom svijetu, i ujedno prema samom sebi. Svi autori su u svojim istraživanjima bili usmjereni na najranije razdoblje djetetova života, i to od rođenja do treće godine. U proučavanju djetetova razvoja predmet istraživanja teoretičara objektnih odnosa bile su karakteristike dijadnog odnos majke i

djeteta, odnosno njegove kvalitete na proces djetetova psihičkog rođenja. Psihičko rođenje određeno je razvojem bazičnog identiteta/osnovnog identiteta ili self-koncepta, koji predstavlja svijesti o sebi kao zasebnom entitetu i drugima koji postoje neovisno o njemu. Pojam „objektni odnos“ predstavlja razvojni događaj u kojem dijete izgrađuje svijest o svijetu oko sebe (svijest o svijetu objekata) i ujedno svijest o vlastitom fizički neovisnom postojanju. S aspekta teorije objektnih odnosa razvoj djeteta se može promatrati kroz promjene od stanja nediferenciranog do stanja diferenciranog postojanja kao zasebno biće. U tom razvoju značajna je majčinska funkcija, koju M. Mahler definira ulogom „mosta“. Majčina uloga kao ‘dovoljno dobra’ ‘očekivana okolina’ omogućiti djetetu da premosti odnos između sebe (svog unutarnjeg svijeta – doživljaja) i vanjskog svijeta (svijeta objekata). Majka omogućava djetetu da izađe iz svijeta vlastite subjektivnosti u svijet objekata. Na osnovu istraživanja razvoja dijadnog odnosa majka-dijete dobiveni su rezultati koji pokazuju da neadekvatan /nedovoljno dobra „očekivana okolina“ / odnos majke u odnosu na djetetove potrebe značajno određuje onaj dio djetetove ličnosti koji omogućava djetetu da uspostavi i održi odnos s vanjskim svijetom objekata i utoliko i svijest o vlastitom postojanju kao zasebnom biću. Neadekvatnost razvoja objektnog odnosa može se manifestirati u pojavi dječjih psihotičnih stanja (simbiotska i autistična psihoza) u kojima se nepovoljnosti razvoja objektnog odnosa mogu prepoznati u neadekvatnom razvoju ega – odnosno sposobnosti adekvatnog odnosa prema realitetu. Nerazvijenost ega manifestiraju se u situacijama frustracije ili konflikta tako da dolazi do raspada ego funkcija, što rezultira neadekvatnim testiranjem realiteta i poteškoći kontrole vlastitih nagonskih aspekata ponašanja. U istraživanjima uvjeta potrebnih za povoljni razvoj djeteta, zapažena je važnost majčinskog empatijskog kapaciteta (D. Winnicott). Majčinski empatijski kapacitet omogućava da majka kao prvi djetetov objekt omogućiti da dijete stvori pozitivan odnos prema svim ostalim vanjskim objektima. Za razumijevanje empatijskog pristupa majke u djetetovom ranom razvoju Winnicott koristi pojam „dovoljno dobre majke“. Dovoljno dobra majka je ona koja se može potpuno posvetiti djetetu i kroz adekvatne odgovore omogućiti mu da stvori doživljaj vlastite individualnosti. Uspješnost ovog događanja manifestira se u formiranju Pravog selfa ili Lažnog selfa. Problem majčinskog empatijskog kapaciteta može biti određen:

- a) njenom osobnošću
- b) traumatskim iskustvom i događanjem tijekom djetetova ranog razvoja.

2. PRIKAZ POVIJESTI BOLESTI

Djevojčica Antonija bila je dijelom psihoterapijskog tretmana od lipnja 2000. godine. Roditelji su prvi prepoznali poteškoće u razvoju djevojčice koje su se javile u drugoj godini njezina života. Primijetili su zastoj u razvoju govora i specifične oblike ponašanja. Djevojčica je tada bila podvrgnuta obradi na Klinici za dječje bolesti Kantrida u Rijeci, gdje je ustanovljena dijagnoza *pervazivnog razvojnog poremećaja*.

Prema majčnim podacima, trudnoća i porod bili su uredni. Majka je dijete dojila do 18 mjeseci. Dijete se uredno razvijalo i pokazivalo normalan psihomotorni razvoj. Prohodala je s 12 mjeseci, a progovorila s 18 mjeseci. Međutim, naučene riječi djevojčica je koristila još oko mjesec dana -tada ih prestaje upotrebljavati i koristi tek pojedine glasove. Promjene u ponašanju manifestiraju se kroz izbjegavanje socijalnih kontakata i interakcije s drugima. Kao razlog izbjegavanja socijalnih kontakata javlja se stanje anksioznosti te reakcije straha.

Djevojčica je djelovala zamišljeno i odsutno, ponašajući se kao da je „u svom svijetu“. Odsutnost se primjećivala i u njenom zamišljenom pogledu, kao i u izostanku reakcije na zvučne podražaje i pozive iz okoline, čime je odavala dojam gluhoće. Uočeno je stereotipno ponašanje, izraženo ponavljanjem određenih pokreta i grimasama koje su popraćene pojedinim neartikuliranim glasovima. Djevojčica tada počinje s agresivnim reakcijama koje su popraćene reakcijama bijesa i samoozljeđivanja koje joj, kako se činilo, nisu izazivale bol.

Po završetku psihologijske obrade, navedene poteškoće u razvoju prepoznate su u sklopu poremećaja autističnog spektra. Primarni problem sa psihodinamskog stajališta definiran je zastojem u razvoju procesa separacije- individuacije koji je popraćen regresijom na autističnu razinu objektnog odnosa. Prema izdanim nalazima, definiran je psihoterapijski pristup s naglaskom na poticanju ranih sadržaja s posebnim naglaskom na separacijskom iskustvu.

Psihoterapijski tretman

Psihoterapijski tretman organiziran je tri puta tjedno u trajanju od 30 minuta, s tim da je dijete imalo dodatni psihoterapijski rad u trajanju od 15 minuta s roditeljima, proveden nakon svake seanse.

U počecima djevojčica nije pokazivala nikakve reakcije na novonastalu situaciju separacije od roditelja. Prve reakcije u terapijskom radu bile su usmjerene na separaciju od roditelja. Djevojčica je izražavala bijes i autodestruktivne oblike ponašanja. Ti oblici ponašanja prisutni su u svim situacijama u kojima ju se ograničava, kada ona ne može ostvariti sve prema svojoj želji.

Prvi uspjeh nastupio je u prihvaćanju taktalnog odnosa. Umanjuju se stanja anksioznosti i nema više reakcija izbjegavanja. Zatim je uspostavljen vizualni kontakt s djevojčicom, a time je prestalo izražavanje frustracija- povlače se reakcije nekontroliranog bijesa i samoozljeđivanja; griženje, istezanje ekstremiteta i udaranje o pod. Tada se kod djevojčice razvila osjetljivost na bol i sve više izražava ljutnju prema drugim osobama. Navedene primjene uočene su i u igri. Djevojčica je uspostavila odnos s plišanom igračkom kao prvim vidom „prijelaznog objekta“. Time je započeto imenovanje pojedinih objekata te je započet razvoj govora. Pojava govora bila je zadnja u nizu psihoterapijskih postignuća. Djevojčica je imenovala pojedine predmete te je kroz rečenice, koje su se sastojale od dvije riječi, izražavala svoje potrebe. Navedene promjene u terapijskom procesu paralelne su i s promjenama u obiteljskom funkcioniranju. Djevojčica počinje pokazivati više interesa za svoje sestre i s njima sudjeluje u pojedinim jednostavnijim igrama. Kroz igru također izražava neke određene želje i interese.

Početak psihoterapijskog tretmana djevojčica počinje uspostavljati kontrolu sfinktera. Iako je kontrola mokrenja bila brzo uspostavljena, kontrola stolice i dalje predstavlja problem. Pojedine traumatične situacije kod djevojčice se još uvijek manifestiraju izostankom stolice.

Pohađanje predškolske ustanove

Djevojčica je krajem 2002. godine uključena u predškolsku ustanovu. Posebni naglasak bio je na poticanju procesa socijalizacije. Uspostavljena je odlična suradnja sa stručnim osobljem predškolske ustanove i dogovorena je supervizija njihovog stručnog rada s djetetom. Rezultat te suradnje bio je taj da je djevojčica postepeno prihvaćala obaveze grupnog ponašanja unutar skupine. To je veliki napredak na području socijalizacije.

Djevojčica je s vremenom stjecala interes za interakciju s drugom djecom. Tome su uvelike pridonijele i aktivnosti koje je provodila sa svojim sestrama.

2003./2004. godine, za vrijeme predškolskog razdoblja, u rad s djevojčicom uključena je još jedna odgajateljica koja je individualnim pristupom pripremala djevojčicu za polazak u osnovnu školu. U tom periodu djevojčica je usvojila prepoznavanje velikih tiskanih slova i brojeva te ih je znala imenovati. Uslijedio je i razvoj grafomotoričkih sposobnosti, što znači da je djevojčica usvojila pisanje velikih tiskanih slova i brojeva.

2.1. ZAPISI MAJKE O POČETIM PSIHOTERAPIJSKIM PROMJENAMA KOD AUTISTIČNOG DJETETA - 1.dio (od 21.06.2001. do 28.12.2001.)

U ovom dijelu diplomskog rada izneseni su izvadci zapisa majke o početnim psihoterapijskim promjenama. Zapise mi je ustupio doc.dr.sc. Aldo Špelić a nastali su u razdoblju od lipnja 2001. do prosinca 2003. godine¹.

Riječi koje govori i razumije: daj, dođi, idemo van, čekaj, trči, brzo, jogo, kroki, cukera, pit, spat, nanat, pikačo, digni se, čokolada, skoči, plešimo, piškit, mići, pakuče, krukica, nos.

Četvrtak, 21. 6. 2001.

---

¹ Tekst zapisa majke ostavljen je, koliko je to bilo moguće, u izvornom obliku.

Ujutro vesela i raspoložena. Pita za ići van, vani sluša moje naredbe, ali kad treba ući u kuću baca se i vrišti. Budi se po noći u 3 sata i igra se do 6 ujutro (jako raspoložena i raspjevana).

Petak, 22. 6. 2001.

Ujutro raspoložena, smirena i igra se s pikačom, dopušta mi da sudjelujem u igri. Pita me da joj dam piti kave („Daj kape“). Pita za ići van, govori „Di su pakuče?“. Vani trčimo i ona samostalno govori „Trči“ i „Brso brso“. Ulazak u kuću s puno plača i nervoze. Popodne me zove „Idemo spat, idemo nanat“.

Subota, 23. 6. 2001.

Ujutro vesela, smirena, pjeva i mazi se. Pomaže mi na njeno inzistiranje čistiti grašak i pri tomu je vrlo pedantna. Popodne je jako ugrizla sestru kad ju je htjela uvesti u kuću. Pokazivala sam joj što je učinila sestri, istukla sam je. Ona je gledala kako sestra plače, prstićem pokazivala na ugriz i ponavljala: „Tu, tu“. Navečer smo bili kod prijatelja i bila je jako dobra. Sjedila je u dječjoj sobi s još četvero djece, gledala televiziju, igrala se, razgledavala igračke i ponašala se prirodno.

Nedjelja, 24. 6. 2001.

Traži hrenovke i ponavlja: „Ćeš čekope“. Popodne vani pije iz staklene čaše i kad je gotova namjerno ju razbije. Pokazujem joj u razbijenu čašu i istučem je. Na poziv u kuću reagira nervozno i baca se po stepenicama. Spominjem šibu i ona posluša. s

Ponedjeljak, 25. 6. 2001.

Inzistira da bude bosa. Kad nešto traži najprije pita: „Daj pit“, a poslije ono što ustvari želi.

Utorak, 26. 6. 2001.

Vani se sama skinula i čučnula za piškiti. Stalno se izuva. Jako se veseli tati kad vidi da dolazi kući. Odmah izađe iz kuće i trči k njemu. Traži po torbi da vidi što joj je donio.

Srijeda, 27. 6. 2001.

Kad nešto traži najprije kaže: „Daj pit“. Pjeva pjesmicu koju je čula na televiziji u crtiću („Zdravo draga bako kako si ti... I tu je kraj.....Dođi bako!“)

Četvrtak, 28.6. 2001.

Ujutro me pita za van. Pita da pustim kokoške iz kokošinjca i govori: „Idemo van“ kokoškama. Navečer palimo vatru, veseli se i govori: „Pec, pec“ i: „Tamo“. To govori samoinicijativno.

Petak, 29. 6. 2001.

Ujutro raspoložena, pita: „Idemo van!“. Pitam je gdje su joj papuče a ona ponavlja: „Di su pakuče?“. Pronašla je ih je i donijela meni. Vani trči za kokoškama i igra se sa psom. Stalno je u pokretu. Kad je gladna traži po frižideru i pita me čekope (hrenovke) i kasnije kumpina (krumpira). Pokakala se u gaće, skinula ih je sama i otišla na školjku. Navečer se igra sa sestrama, ali igračke ne da. Ja plačem. Ona me gleda u oči i stišće uz mene (kad glumim plakanje ne reagira).

Subota, 30. 6. 2001.

Pita: „Idemo van?“, „Dođi mama“, „Daš čekope?“ i „Češ kumpina?“. Često govori: „Daj pit“ i kad traži nešto drugo. Traži da je ljuljam na ljuljački i ponavlja: „Češ rurat“. Traži u škrinji šlag, pita: „Češ gogo?“. Kad je vidjela da sestrama farbam nokte stavila mi je ruke na stol da i njoj ofarbam i za to vrijeme je bila mirna, strpljiva.

Nedjelja

Bili smo u gostima. Čim smo došli bila je super, prihvaćala je igru s drugom djecom i pjevala. Tražila je da obučem lutke i da im namjestim glavu, da ih stavim sjesti itd. Navečer je jako nervozna, jako se ljuti kad joj nešto ne dozvolim i grize. Kad smo se vratili kući bila je kao drugo dijete. Bila je smirena, tražila je jest i pitala da joj otkopčam torbu s igračkama. Pronašle smo u sobi izgubljenog pikača. Jako mu se veselila, ljubila ga i stiskala k sebi. Primjećujem da u igri s igračkama gotovo uvijek stavlja sa svake strane jednu veću, a u sredini više manjih igračaka, tada ih stisne sve skupa i nosi po kući. Isto tako ona i razvrstava igračke ili se igra samo s gumenim ili samo plišanim.

U ova dva protekla dana Antonija je ujutro bila raspoložena. Pita: „Daj krokići“, „Daj pit“. Ako je ujutro crtić Pikačo na televiziji voli pogledati, ali samo dijelove u kojim se pokazuje Pikačo. Pita idemo van i nosi mi papuče. Vani se odmah izuje. Traži da joj pustim kokoške. Posebno obožava pijetla, voli ga dirati po šarenom repu. Pokakala se u gaće i odmah skine gaće i traži da je obrišem. Kad joj se mokri vani obavi sama, a u kući me pita da je ja stavim na školjku. Sestre joj nisu ova dva dana doma i ne primjećujem da joj fale, čak mi se čini da uživa u tome da ima mamu i tatu samo za

sebe. Voli kad se svi tri grlimo. Posebno voli biti s tatom kad je gol do pojasa. Voli popiti malo kave i pita: „Kape“. Kad vidi da je nitko ne gleda uzme si tanjurić i šalicu i sama si na brzinu ulije kavu i donese na stol. Pije polako kao što vidi od nas. Uzima slušalicu, pritišće tipke i govori: „Halo“ i „Molim“. Navečer je najviše spremna za suradnju što se tiče igre. Igrale smo se s igračkama psa i mačke i ona je ponavljala za mnom kako se oni glasaju. Pikača smo ljuljale, ona ga je uhvatila za noge, a ja za ruke kao što mi nju ljuljamo. Kad je pitam da mi pokaže nos, usta i oči brzo joj dosadi. Navečer kad joj kažem da idemo spat ona sama ugasi televiziju i ode u svoju sobu.

Četvrtak, 5. 7. 2001.

Antoniji su se vratile sestre doma, ali ona za njih prvi dan nije marila. Više je htjela moju pažnju, smetalo joj je što s njima govorim. Stalno me zvala u sobu i govorila: „Idemo spat“. Zvala me zato da budemo same i da se samo njoj posvetim. Danas je bila super. Jedino se ujutro kad mene nije bilo ugrizla za jezik. Sestra ju je htjela obući, a ona se nije dala. Tražila me po vani i kad me našla odmah se smirila. Popodne je ponavljala skoro sve riječi: „Daj žvaku“, „Otvori“, „Ćeš rurat“, „Ćeš patinu“... Igra se s teletabisima i govori im: „Kako možeš?“, „Što kažeš?“, „Tako – tako“, „Bravo – bravo“, „Brzo – brzo“ i „Idemo“. Navečer se s ostalom djecom igra loptom. Baca loptu drugoj djeci, smije se, uživa i plaši se lopte kad baci netko u njenom smjeru. Kasnije se igraju nogomet, s njima igra i pas. Antonija je potpuno uključena u igru. Dodaje loptu nogom, smije se stvarima koji se i ostali smiju. Viče „Jupi! Juhu! Supe! Hura!“. Na TV gleda glazbene spotove, imitira plesačice tj. pleše, njiše se u ritmu i pravi pokrete rukama po zraku.

Nedjelja, 8. 7. 2001.

U ova protekla tri dana Antonija je dobro surađivala. Kad joj se išlo na wc pitala me brzo „Ćeš puj?“. Vidjelo se da joj je jako sila jer joj je već malo pobjeglo. Prvi put je sama pitala „Ćeš kumpina?“. Igra se s lutkom i nju u igri zove Antonija. Lutku stavlja uspravno kao da hoda i pleše. Kad hoće da je mama i tata ljuljaju, pogleda nas u oči i broji 1,2,3. Tako ona imenuje tu igru jer mi brojimo do 3 kad je ljuljamo. Bili smo u gostima i lijepo se uklopila u igru s drugom djecom, igrala se s loptom i vozila lutku u kolicima. Jedino je slabo slušala moje naredbe, vjerojatno zato što joj je okruženje bilo novo pa je htjela sve istražiti. Inače ponavlja puno riječi i pjeva pjesmice koje čuje na reklamama.

Utorak, 10. 7. 2001.

Kod nas su u gostima Antonijine sestrične stalno ih gleda i mazi se s njima. Vidi se da zna da su one nove. I dalje kad se igra s nekom igračkom u svom monologu imenuje ih s Antonija i obraća im se zapovjednim tonom. Kad vidi da nosim kavu odmah donese šalicu i kaže: „Daj pit! Daj kape!“. Sinoć je s ostalim curama slagala kockice i sličice. Kad su završile ona je sama posložila kockice po stolu, prstom taknula svaku kockicu i brojala do deset. Jučer joj je tata donio šlag jer ga najviše voli, a ostalim curama sladoled. Kad je vidjela da one sve imaju jednako, reagirala je kao svako normalno dijete. Nije više htjela šlag, nego baš ono što one imaju. Danas popodne je čučnula i vikala: „Priprema! Pozor! Sad! Kreni! “. Poslije su mi cure rekle da je ona bila s njima dok su se one utrkivale i da je to čula od njih. Inače, ponavlja puno riječi i uključuje se sve više u igru s drugom djecom. Kad smo u ponedjeljak bili u Puli, ostao joj je još jedan omot čokolade i ja sam ga stavila u ladicu u auto. Navečer dok se igrala vani tražila je sestru da joj otvori vrata auta i govorila „Čokolada Kraš!“.

Četvrtak

Antonija dosta dobro surađuje, kad nešto treba ponavlja skoro sve riječi. Igra se vani s ostalom djecom, ali u kući u igri s igračkama ne dopušta da joj se netko drugi pridruži. Odmah se naljuti i počne bacati igračke. Jučer sam joj uzimala igračku i govorila joj: „Reci daj mi Tinki-Vinki“, a ona mi je odgovorila „Daj mi teletabis!“. Kad je išla s tatom u park na tobogan kad se trebala spustiti sama je rekla „Pazi!“ i „Upomoć!“. U trgovini je sama pitala čokoladu Kraš. Što se tiče stolice, kad je vani ponekad se sama skine i čučne i radi to na više puta, a ponekad se pokaka i tek onda skine gaće. Kad je u wc-u sama uzme papir i obriše se.

Ponedjeljak, 16. 7. 2001.

Antonija je išla s curama i tatom na plivanje. Veselila se, vikala „Jupi! Hura!“. Plivala je samo s plivicama na rukama i ponavljala skoro sve što je čula od sestri i sestrična. Primijetila sam u zadnje vrijeme kad se naljuti zbog neke zabrane reagira drugačije. Sad se manje baca po podu i grize, ali zato baca predmete, zaljulja jako stol, prodrma vazu s cvijećem, zalupi jako vratima itd. Kad je ne pustimo van, često ode u sobu i zalupi jako vratima, stavi jastuk na pod između kreveta i zida pa se pokrije po glavi. Tada gura svakog od sebe osim mene. Mene prihvaća uvijek.

Stolica: Skine gaće tek nakon što se pokaka. Kaka na tri, četiri puta. Sinoć je kakala u školjku i ja sam joj rekla: „Bravo!“ a ona je sama počela pljeskati rukama i govoriti: „Bravo!“.

Srijeda, 18. 7. 2001.

Antonija je bila zločesta, nije me htjela poslušati i ja sam je udarila po licu. Na to se jako ražalostila, počela plakati, vidjelo joj se na licu da ju je to povrijedilo. Jučer je došla kod sestre, uhvatila je za ruku i rekla: „Idemo! Trči!“ . Otišle smo s njom i trčali po cesti. Sinoć smo se igrale s igračkama i ona je za mnom ponavljala: „To je mačka! Mijauu!“ i: „To je konj!“ . Ujutro, kad idemo van, povede me do vrata od kokošinca i kaže kokošima: „Idemo van!“ . Uzimala sam joj igračke, ona se ljutila i vikala: „Upomoć! Pobuna!“ (iz crtića). Sinoć je bila pospana, uzela me za ruku i rekla: „Idemo spat!“ .

Petak, 20. 7. 2001.

Antonija je zvala mene i tatu: „Dođi mama!“ . Htjela je da je ljuljamo za ruke i noge pa je povikala: „Jedan! Dva! Tri!“ - ona to tako imenuje. Stavila je vodu u gumenu čamac i kupala teletabise (tako ja njoj stavim pa se kupa). Jutros je u gradu vidjela dva psa i počela ih zvati „Vau-vau!“ , bila bi se s njima igrala. Što se tiče stolice, počela je kakati u gaće, brzo je dotrčala k meni i skinula gaće. Zatim je dovršila u školjku.

Ponedjeljak, 23. 7. 2001.

Bili smo s Antonijom na moru. Uživala je i jako se veselila. Vikala je: „Ajde! Idemo! Čekaj me! Jupi! Hura!“ . Plivala je samo s jastučićima, stalno je htjela biti samostalna. U vodi smo je ja i muž zvali: „Dođi mami! Dođi tati!“ i ona nas je poslušala. Kad smo izašli iz vode sunčala se i jela. Jedanput je samo dobila po guzici i poslije je slušala. Kad je naljutimo i dalje snažno reagira (tresne vratima, baci nešto i brzo ode u sobu pokrit se po glavi).

Stolica: I dalje se pokaka pa onda skine gaće i ode na školjku. Kad joj se mokri to obavi sama i vani i u kući.

Srijeda, 25. 7. 2001.

Antonija je u fazi cendranja. Htjela bi sve postići cendranjem. Kad vidi da joj ne popuštam otiđe u sobu, zalupi vratima i pokrije se po glavi. Sinoć je sudjelovala u igri sa mnom. Gumenu mačku je imenovala: „Mačka!“ , a kad je pitam: „Kako mačka dela?“ ,

ona kaže „Mijauu!“. Zatim sam joj rekla da napravi mački draga, ona ju je gladila i govorila „Graga! Graga!“. Kad su se sestre htjele uključiti u igru njih nije htjela.

Stolica: Još uvijek po starom. Kad se pokaka u školjku zadovoljna je, ali nikako kad je vani da se na vrijeme skine i ode se pokakati prije nego počne u gaće.

Petak, 27. 7. 2001.

Antonija još uvijek cendra. Sluša me, ali se i izraženije ljuti na mene kad joj nešto naredim ili joj nešto zabranim. Danas me pitala: „Ćeš jogo?“. Nije ga jela već mjesec dana. Sjetila se kako se napravi klackalicu, donijela je sestri dasku i pokazala da stavi preko kamena i da se klackaju. To zove skakati.

Stolica: Jučer sam primijetila jer je bila gola da u isto vrijeme tiska i stišće. Kad sam joj rekla: „Brzo! Idemo kakati!“ ona je potrčala (da je bila u gaćama, bilo bi se pokakala pa bi onda zvala da ju presvučem).

Srijeda, 1. 8. 2001.

Antonija je sve više vesela i raspoložena. Sve više gleda u oči kad nam se obraća. Kad je pitam da mi donese pikača ili teletabise ona mi donese. Prihvaća igru s lutkama. Sve je manje ljubomorna kad joj netko uzima igračke. Kad vidi da je pospana sama pita: „Idemo spa!“.

Stolica: Po starom.

Srijeda, 8. 8. 2001.

Antonija me jučer pitala: „Hajde, otrovi, otrovi!“- tražila je da joj otvorim kutiju sa sličicama koja je bila visoko. Bili smo na moru i stalno je vikala: „Skočimo! Idemo! Ajde!“ Stalno je bježala u plićak i tamo htjela sama plivati bez plivica. U vodi smo joj govorili: „Dođi mami! Dođi tati! Dođi seki!“ i ona je plivala prema onome tko ju je zvao.

Stolica: Ako primijetim da će kakati bez problema ode na wc i to obavi, ako ne onda počne kakati u gaće i dođe mi pokazati da je skinem. Ako se pokaka na terasi kad je bez gaćica, uzme stolicu i ponese u wc ili preko ograde.

Petak, 10. 8. 2001.

Antonija je jučer pitala dok smo bile vani: „Ajde idemo! Daj jogo!“. Navečer mi je donijela patike i rekla: „Evo pakuče! Idemo van!“.

gaće, pronašla ih je i donijela meni. Kad joj tata ode nekud s autom ona mu maše i govori: „Bok!“. Kad joj zaključam ulazna vrata, a ona bi htjela izaći, pokaže mi kvaku i kaže: „Otrovi! Otrovi!“. Kad joj nešto zabranim ona se intenzivno ljuti, otiđe u sobu, pokrije se i neće izaći dok je ne prođe ljutnja ili dok ja ne dođem po nju.

Ponedjeljak, 13. 8. 2001.

Antonija već vodi kratki razgovor od tri, četiri riječi, npr.

- (1) „Daj krukicu!“ – Hajde idemo! – A kamo idemo? – Idemo van! – Ča će mama napraviti? – Otrovi! Otrovi!“.
- (2) „Dođi mama! – Ča biš Antonija? - Digi se! - Kamo idemo Antonija? – Idemo spat! Pss, tiko, tiko! „.

Antonija onu hranu koju jede to zna skoro sve pitati: „Daj krokići, daj jogo, daj cukera, daj kumpina!“...

Stolica: Danas je opet istovremeno tiskala van i stisla guzicu. Kakala je na 5-6 puta. Jučer nije kakala, vjerojatno zato što nismo bili doma. Primijetila sam da kad smo u gostima trpi, a poslije kad dođemo kući, drugi dan kaka cijeli dan.

2. 9. 2001.

Antonija je zadnjih dana prilično nervozna. Ako joj se nešto zabrani, reagira jakim plačem, lupanjem vratima, valjanjem po podu i ugrizanjem. Inače, kad smo išli na more jako je lijepo surađivala. Ponavljala je sve riječi, slušala kad smo je izvadili iz vode. Kad je vidjela da smo Petri skinuli plivice i da samostalno pliva odmah je i ona skinula. Hodala je po plićaku, ide prema dubokom, jako dobro zna procijeniti do kud smije. Kad vidi da je preduboko sama se vrati. Jedno vrijeme je imitirala malog psića (valjala se, češala, grebla, njrčala), sad ju je to prošlo. U trgovini je među puno plišanih igračaka ugledala patku. Čvrsto ju je držala i govorila: „Pak-pak“ pa smo joj kupili (uživo nikad nije vidjela patku). Kod kuće joj je obukla patike, plesala s njom i pjevala pjesmicu iz crtića (taj crtić je zadnji put gledala pred godinu dana, a radi se o tome da je jednom dečku patkica bila prijatelj i on joj je poklonio patike). U igri vani sudjeluje, ali mora biti sve po njenom (npr. ako se igraju da na stolicama sjedne oko stola i za igru jedu i piju, nitko se ne smije dignuti sa svog mjesta, moraju piti kad im ona stavi u usta itd.). Kad je u nečemu nemoćna ili kad se udari onda počne plakati i zvati: „Mama“ (mislim da joj je riječ mama pojam za

nešto ugodno, nešto što će je utješiti). Kad je gladna pita: „Daj kumpina“ i: „krokići“. Gledajući seke naučila je kako se pali radio na muzičkoj liniji pa upali i pleše ispred njega. Kupili smo joj dvije slikovnice s domaćim životinjama. Ispočetka je sve ponavljala kako se koja zove i kako se glasa. Sada samo govori: „Mijauu!“ kad vidi mačku i: „Pak-pak“ kad vidi patku. Ako inzistiram postane nervozna.

Stolica: Sve po starom. U isto vrijeme tiska i stišće. Kad već počne kakati, skine gaće i dođe k meni. Ako primijetim da će kakati, zadovoljna je kad to obavi u školjku pa stišće s nosnicama. Kad završi, ja joj govorim: „Bravo!“ i kažem: „Pogledaj di je Antonija kakala“. Ona gleda i kaže: „Kakala“.

3. 9. 2001.

Antonija je jučer otišla od kuće na njivu udaljenu 1 km. Prije par mjeseci tu smo ja i ona svaki dan išle brati povrće. Našla sam je kako pjeva i bere cvijeće (pretpostavljam da bi se znala sama vratiti kući). Ne shvaća da je učinila nešto što se ne smije. Danas se opet uputila, ali sam je spriječila i rekla da ću je istući i da ne smije. Kasnije me dva puta došla pitati, vukla me za ruku i govorila: „Hajde idemo!“ Jučer se vozila biciklom i vikala: „Brzo! Brzo!“. Kad sam ja otišla, ona mi je dovukla biciklu i rekla: „Hajde idemo, brm-brm!“.

12. 9. 2001.

Primjećujem da Antonija sve više uživa u igri sa sestrama, npr. stave sve tri svaka svoju torbu na rame. U torbu stavljaju knjige, kemijske i papuče. Igraju se škole, vade knjige, listaju, obuvaju papuče i ona ih u tome prati. Kad je vani, još uvijek je jako hiperaktivna, stalno trči, penje se svuda i sluša jedino mene kad povisim glas na nju. S oblačenjem i obuvanjem imamo sve manje problema. Kad joj kažem: „Donesi mi robu, majicu ili gaćice“ ona razumije i donese. U igri s igračkama ne voli da joj se netko pridruži, jedino mi kaže kako se glasaju patka, mačka, koka i pas. Kad je raspoložena, daje igračke pa ih mazimo, stišćemo, ljubimo i stavljamo spavati. Ako joj se ne da igrati, onda je nervozna.

Stolica: Pojela je dva paketa žvakača pa je imala problema sa stolicom. Vjerojatno ju je boljelo pa nije dopuštala da je ja skidam niti stavljam na školjku, sve je obavljala sama. Kad ju je to prošlo, otišla je sama na školjku to obaviti.

Petak, 14. 9. 2001.

Antonija dobro surađuje, ponavlja riječi, sluša, pita. Sinoć sam je pitala da mi otpjeva pjesmice „Kljukica kvakić pa-pa-pa-pa“, „Snjeguljica“ i „Slušaj malo“. Ona me svaki put poslušala, a kad sam je pitala da otpjeva neke pjesmice koje nije pjevala već dugo ona mi je gledala u usta i micala usne kao što su se moje micala. Danas sam nešto kuhala u jednom velikom loncu u kojem inače rijetko kuham, ona je stalno gledala u njega i pokazivala na njega. Kasnije sam shvatila da sam u njemu kuhala mladi kukuruz koji ona obožava pa je zapamtila i lonac. Nisam joj dozvolila da se skida i izuva, dobila je i šibom, vidjela je da sam stroga pa se poslije svaki put durila.

Stolica: Zadnjih par dana sam je uspjela uhvatiti pa sam joj u zadnji čas rekla da ide kakati. Ona je to obavila u školjku i kad joj nisam ništa rekla, uzela mi je ruke i spojila ih, to je bio znak da joj trebam pljeskati i vikati: „Bravo!“.

Ponedjeljak, 17. 9. 2001.

Antonija je počela određivati kad ćemo ići kući ako smo negdje u gostima. To se u zadnja dva dana dogodilo dva puta. Najprije dođe kod mene i kaže mi: „Hajde kuću!“. Onda ode kod tate i njemu govori: „Hajde, idemo!“. Za sestre joj nije toliko važno hoće li ići kući. Naučila je pitati bombona. Zna reći „majica“ kad hoće da joj skinem majicu. Kad joj kažem da pjeva pojedinu pjesmicu, ona mi pjeva baš tu. Kad je nervozna i kad je ne razumijemo što bi htjela, onda počne lizati dlanove.

Stolica: U zadnje vrijeme kontrolira stolicu, tj. kad ode piškiti odmah obavi i stolicu. To još nije sasvim naučila, al sve manje se pokaka u gaće.

Srijeda, 19. 9. 2001.

Antonija je jako sebična, htjela bi imati mamu i tatu samo za sebe. Jučer smo bili s njom u kupovini. Bilo joj je dosadno po trgovinama, vukla nas je van, i to oboje. Nije htjela da jedno od nas bude s njom vani, a da drugi kupuje. Inače, kad vidi da joj obučem odjeću za ići van i kad vidi da uzimam torbicu neće izaći iz kuće dok ne vidi da i ja izlazim, ako ne, vraća se par puta po mene.

Petak, 21. 9. 2001.

S Antonijom se lijepo surađuje. Puno koristi govor u komuniciranju. Ponekad imam problema s obuvanjem i odijevanjem. Htjela bi biti bosa i tada je vrlo uporna. Inače voli obavljati i pomagati mi oko nekih poslova.

Stolica: Nije mi se pokakala u gaće već 10 dana, ali svaki put sam ja primijetila da se sprema za obaviti nuždu.

Petak, 28. 9. 2001.

Antonija lijepo surađuje, upotrebljava puno riječi u komunikaciji. Napravi mi radnje koje joj kažem, pjeva pjesmice koje joj kažem. Jedino imam veliku muku oko oblačenja i obuvanja. Kad inzistiram, postane jako nervozna, plačljiva i liže dlanove. U igri lutkama naziva ih Antonija i obraća im se zapovjednim tonom. U igri sa psima govori: „Dođi, psiću mali!“ (to je iz crtanog). Nosi mi trakice i traži da stavljam psićima oko vrata. Kad se popne na drvo, u čemu je jako spretna, ako ne može sići onda viče: „Pazi! Pazi! Upomoć!“. Kad joj netko dosađuje, a ona želi nešto drugo onda kaže: „Pusti me!“. Ujutro kad se dignu, ja joj kažem: „Dobro“, a ona meni: „Dobro jutro!“. Kad idemo trčati, onda viče: „Trči! Trči! Brzo! Brzo!“. Ja sam joj rekla: „Priprema!“, a ona meni: „Priprema! Pozor! Kreni! Sad!“ (mislila sam da je to već zaboravila). Ponekad u igri posloži skoro sve igračke i onda svaku dodirne rukicom i broji do deset.

Stolica: Jučer se vani sama skinula za piškiti pa je odmah i kakala. Inače, u zadnje vrijeme uspijem primijetiti kad joj se kaka pa to obavi u školjku. Tada govori: „Puuj!“ i frče s nosićem.

Ponedjeljak, 1. 10. 2001.

Antonija je ovih dana jako raspoložena i spremna za suradnju. Ujutro kaže „Dobro jutro“ i pita „krokići“ ili „kumpira“. U igri s igračkama pita da joj ih obujem i obučem ili da im stavim ruku ili nogu. Bili smo u berbi grožđa i uzeli smo i nju, ona se cijelo vrijeme igrala u našoj blizini, odazivala se na naš poziv i slušala. Za razliku od lani kad smo svi bili angažirani oko njenog čuvanja. Općenito voli pjevati, plesati, ljuljati se i trčati. Ponavlja gotovo sve riječi. Kad se neke riječi ne može odmah sjetiti vidi se da malo razmišlja i onda kad se sjeti kaže.

Stolica: U zadnje vrijeme ili ide sama obaviti wc ili ja primijetim da joj se kaka pa odemo brzo na wc. Ujutro dok je još u pidžami s kopčanjem po cijeloj dužini ne može se sama skinuti pa pita: „Daj piškiti!“.

Srijeda, 3. 10. 2001.

Antonija surađuje u igri, u ponavljanju riječi i u pomaganju oko nekih poslova. Sad je prihvatila to da vani mora biti obučena i obuvana, ali čim dođe u kuću počne se svlačiti i izuvati. Jučer popodne nije spavala pa je u 9 navečer već bila jako pospana. Digla me je i rekla: „Hajde idemo!“. Ja sam je pitala: „Kamo idemo?“, a ona: „Idemo spat!“. Kad je nervozna, jako često liže dlanove.

Ponedjeljak, 8. 10. 2001.

Antonija liže noge i ruke kad je nervozna ili pospana. To se događa jako često. Liže se i kad joj nešto ne dozvolimo. Inače u igri i u komunikaciji sve više napreduje. Neki dan smo išli po Petru u školu. Uzela sam nju i stariju joj sestru, išli smo na igralište gdje su djeca imala tjelesni. Lovili su se i trčali s jedne na drugu stranu. Antonija je zajedno sa sestrom i drugom djecom trčala i govorila: „Brzo! Brzo! Trči!“. Kad je sestra htjela početi trčati prije druge djece, ona nije pustila i stalno ju je vraćala na crtu gdje su bila i druga djeca. Kad smo išli mahala je djeci i govorila: „Bok“. Kad nešto pita, sve češće kaže: „Daj mi!“. Naučena je da baka ima uvijek bombona pa je diže i govori: „Hajde idemo! Daj mi bonac!“. U igri sa sestrama voli određivati pravila igre pa ih raspoređuje i govori: „Tako! Tako!“.

Petak, 12. 10. 2001.

Antonija se u zadnje vrijeme gotovo stalno liže, i to i ruke i noge. Ako je pitam da nešto kaže ili napravi reagira lizanjem, ako joj nešto ne dozvolim reagira isto. Dosta je plačljiva, baca se po podu i tjera sve van osim mene. Navečer ako nije pospana, onda se uživi u igri sa sestrama i drugo je dijete.

Stolica: Još je ne kontrolira do kraja, ali sve je bolje.

Ponedjeljak, 15. 10. 2001.

Antonija je i dalje nervozna i tada se jako liže po rukama i nogama. To je drži i po dva sata, poslije se počne igrati, ali ide sa mnom van i sve je u redu kao da je druga osoba. Nakon toga opet nervoza i tako cijeli dan. Što se tiče obuvanja i odijevanja, to je sad prihvatila i ne plače više. Prije dva dana je išla s tatom brati i jesti jagode i danas mi je rekla: „Hajde, idemo jagode!“. Išle smo i ona ih je brala i jela. Naučena je da ja svako jutro kod njene none popijem kavu. Jutros smo došle i pitala je: „Daj pit“. Kad sam joj rekla: „Ča biš?“ ona je rekla: „Daj kape“. Svaki dan kad joj tata dođe s posla, ona na zvuk auta odmah trči prema vratima i viče: „Brso! Brso! Otrovi!“

Tata!“. Danas je tata kasnio ona je mislila da je vrijeme da dođe i počela je vikati: „Otvori! Tata!“ (možda je htjela i da joj otključam vrata da može van pa se dosjetila tate). U igri je počela sve više sebi govoriti: „Antonija! Čuješ!“

Stolica: Još uvijek nije utvrđena, ali svaki put uspijem primijetiti pa to obavi u školjci sve češće ode to i sama napraviti.

Srijeda, 17. 10. 2001.

Antonija se i dalje liže kad je nervozna. Ujutro se probudi raspoložena i dobre volje. Traži za ići van i sve je dobro dok joj nešto ne zabranim ili joj kažem da nečeg nema. Inače, puno riječi ponavlja, razumije sve više i puno riječi kaže novih sa značenjem.

Petak, 19. 10. 2001.

Antonija se jučer i danas manje lizala. Ova dva dana je stalno raspoložena, puno govori i surađuje. Pita: „Ajde idemo jagode!“. Kad ih jede, govori: „Ukusno je! Odlično je!“. Navečer kad osjeti da je jako pospana, pita sama: „Ajde idemo spat“. Kad je skoncentrirana ponavlja kako se koja životinja glasa. Navečer lista Petrine knjige i sa zanimanjem gleda slike. Dok se sama igra s igračkama također upotrebljava riječi kao što su: „Ajde idemo! Brzo, brzo, trči“ itd. Kad vidi s terase da dolazi tata doma odmah viče: „Otrovi, brso, brso, tata“. Kad se po nečemu penje i počne padati onda viče: „Upomoć! Spasi nas!“.

Ponedjeljak, 22. 10. 2001.

Antonija je super raspoložena, lijepo surađuje, ponavlja sve riječi. U komunikaciji upotrebljava puno riječi kojih se sama sjeti. Pita: „Nonac daj bonac, daj pit kape“. Rijetko si liže ruke, a to je sad gotovo uvijek kad joj nešto zabranim. Jučer mi je govorila „Ne“ kad sam joj stavljala špangicu na glavu. U igri s igračkama govori: „Dođi! Idemo! Doviđenja! Upomoć! Hajde idemo!“ itd. Kad kaka ili piški ako joj zaboravim reći bravo odmah mi uzme ruke da plješćem i govorim joj: „Bravo“.

*prvi put izgovara „ne“ u komunikaciji

*prihvaća pranje lica, prije je odbijala, sada sama pruži lice

Petak, 26. 10. 2001.

Antonija je ovih dana raspoložena, nije više onako nervozna i napeta. Sad kad me zove da nekamo idemo, kaže samostalno: „Dođi mama! Hajde idemo, digi se“. Kad ja nešto napravim kažem: „Evo ga“, ona za mnom ponovi: „Evo ga“ i kaže „Gotovo je“. Kad je nervozna stalno odlazi u kupaonu da joj perem rukice. Tada govori: „Krukice“ i „Grugu“ (drugu), kad joj operem odmah se smiri.

Ponedjeljak, 29.10. 2001.

Antonija lijepo prihvaća igru s drugom djecom, i to u pravilu s većom djecom od nje. S drugom djecom je bila dok su palili vatru i pekli krumpir i kestene. Samo je gledala i govorila: „Pec pec“. Zna da vatra peče. Ljuljala se na konopcima s drugom djecom, tražila je da ju podignu i govorila: „Ćeš se ljuljat“ i „Opa“. Poslije je odvela psa u šetnju zajedno s drugima i valjala se po travi i utrkivala kao i svi ostali. Ujutro me obavezno pita: „Idemo van, daj jagode“. Voli jesti kuhano jaje pa me pita: „Daj jajac“. Navečer se sjedne za stol pa šara po papiru i glasno govori kako vidi Petru (mislim da imitira čitanje). Kad je nervozna, traži da joj peremo ruke.

Srijeda, 31.10. 2001.

Antonija je ujutro kad se digne raspoložena, kaže: „Dobro jutro“. Onda se voli malo maziti. Nakon toga pita: „Krokići?“ ili „Kumpira?“, poslije traži: „Daj pit“. Onda se malo igra s igračkama pa traži: „Daj piškiti“ i onda kad joj skinem pidžamu traži da je obučem za van. Govori: „Idemo van! Daj jagode! Idemo! Hajde!“. Poslije ide kod bake i traži: „Daj kape“ ili „Daj bombonac“. Poslije ide na ljuljačku i traži da je ljuljam („Ćeš se rurati!„). Dok je vani voli trčati za kokoškama, igrati se sa psom i igrati se u pijesku. Kad je pozovem u kuću, bez problema poslušna. Preko dana još pita za jesti: „Ćeš čekope! Daj čokoladu! Daj jogo! Daj jajac!“. Navečer voli pogledati teletabise i pleše ispred televizora kao što i oni plešu. Tada govori: „Teletabisi“ i „Tabitos“.

*Pred spavanje uzmem je u krilo i lagano je češljam i gladim po kosi što ona sve više voli. Kad vidim da postane pospana ili jače nervozna kažem joj: „Idemo spat“, često ona traži sama. Bez problema ode spavati, stisne se uz sestru i zaspi.

Ponedjeljak, 5. 11. 2001.

Antoniju sve više zanimaju igre koje se igraju njene sestre (npr. vrti štap na kojem je privezan konopac, pokušava odvezati psa pa s njim u šetnju itd.). Sinoć sam je češljala i radila svakakve frizure. Ona je svaki put otrčala do ogledala i dirala si kečkice i repiće. Onda si je svaki put skinula i pitala da joj ponovno stavim trakice i mašnice. Počela je govorit „otvori“ (npr. kad je zaključana soba). To govori samostalno. Kad vidi da sestre uče, odmah dođe i ona za stol i traži bojice i papira. Srijeda, 7. 11. 2001.

Kod Antonije nema nekih većih promjena. Pozitivno je to što je jako dobra s Petrom kad su ujutro tj. prijepodne skupa. Traži je da je šaklja, da se skrivaju ispod deke, da plešu... Kad idu van traži je da ju ljulja, i to što jače može. Kad Petra ujutro uči ona joj se odmah pridruži za stolom. Voli listati njene knjige i šarati po papiru. Naučila je da vrećice od čipsa ne smije baciti na tlo, već je zgužva i ponese u koš. Petak, 9. 11.2001.

Antonija je s Petrom skakala iz kreveta na pod i vikala: „Ajde skoči!“. Onda je pogledala da li i Petra viče „Skoči“ pa je ona vikala i za nju. Kad je neka glazba na televiziji koju ona voli, tada počne plesati i govori: „Plešimo! Plešimo!“. Od lego kockica je napravila vagončiće pa ih sada vozi po šanku i govori: „Brm-brm“.

Ponedjeljak, 12.11.2001.

Antonija je ove dane super surađivala.

*Uzela je svoju bilježnicu i pitala me da joj dohvatim bojice, tražila je: „Daj pisati!“ Ja sam joj uzela rukicu i crtale smo zajedno čovjeka. Što god smo nacrtale od oka i dva prsta sve smo imenovale i čak brojale prstiće. Bila je oduševljena, stalno me tražila još i stavljala mi svoju ruku i olovku u moju ruku. Jučer je našla puhalicu za balone od sapunice, dala je odmah Petri da joj puše balone. Pažljivo je gledala kamo lete pa ih je hvatala. Jako se smijala kad joj je balon pao na nos ili lice. Počela me je imitirati kako ja kuham. Uzme lonac i kuhaču, stavi unutra povrće koje nađe. Kad prenosi lonac, uzme dvije krpe, kao što ja napravim kad je vruće.

Stolica: Opet je počela istovremeno tiskati i stiskati. Tek kad se pokaka onda reagira, skine se i trči na školjku.

Srijeda, 14. 11. 2001.

Antonija nije više toliko nervozna kao što je bila. Sad rijetko kad pita za prati rukice, a i liže si ruke vrlo rijetko. To povezujem s tim da sam ja stalno kod kuće s njom i stalno je vodim sa sobom. Jučer smo bile kod jednih prijatelja, ona se puno vremena igrala i kad joj je dosadilo, lijepo spontano mi je rekla: „Dođi mama, ajde dođi dođi! Idemo doma! Ala kući!“. Ja sam joj rekla da čeka malo jer pijem kavu, onda je ona odmah pitala: „Daj kape!“. Kad se igra s Petrom, voli biti dominantna i pokazivati joj što će raditi.

Petak, 16. 11. 2001.

Antonija upotrebljava sve više riječi „Ne“ i „Ne može“. Te riječi izgovara u igri sa svojim igračkama, kao da nas oponaša. Kad je vani sama i kad je pozovem u kuću ona gotovo uvijek poslušna. Isto tako kad je zovnem i pitam: „Di si Antonija?“ ona mi dođe pokazati. Kad padne i udari se, dođe mi pokazati da je boli.

Ponedjeljak, 19. 11. 2001.

Antonija sve više surađuje i govori. Kad joj kažem: „Napravi mami draga“, ona me rukom gladi po licu i govori: „Draga! Draga!“. Isto tako počela se i rukovati, da mi ručicu pa mi je onda potrese (to je počela sama, nisam joj pokazivala). Donijela mi je četkicu i pastu i pitala sam je što će prati, a ona je rekla: „Zubac“. Jučer smo slavili Antonijin rođendan, bila je oduševljena tortom i stalno ju je išla gledati u sobu, ponavljala je: „Rođendan“. Kad je s drugom djecom puhala svjećice bila je presretna, stalno je donosila upaljač da iznova palimo svjećice. Imala je puno balona i uživala je igrati se s njima, govorila je: „Balonac“.

Stolica: Jučer je tri puta za redom otišla na školjku, malo je probala kakati i treći put je to i napravila. To je napravila samostalno, nije tražila od mene da je skinem ili da odem s njom.

Srijeda, 21. 11. 2001.

Antonija sve više traži Petru u igru, ali ne govori joj ništa nego je samo vuče i namješta. Kad joj dođe tata s posla, a ona ga vidi kroz prozor, odmah viče. „Otrovi! Otrovi! Brso, brso“. Kad je pitam: „Ki je doša?“ ona kaže: „Tata“. Kad joj tata da slanac ona ga najprije poljubi, a kad pitaš: „Što je to?“ ona kaže „Sranac“. Kad je Petra škaklja ona govori: „Ne,ne“, ali nedovoljno odlučno i glasno. Sinoć smo

pozvali susjedu na tortu. Ona je donijela na stol još i kolače iz frižidera i svima čaše (to je vidjela od mene prvog dana).

Petak, 23. 11. 2001.

Antonija je dobila jučer bombone u obliku kuglica. Onda ih je stavila na stol i sama jednog po jednog dodirivala i brojila do 10. Ponekad stavim Petru i Antoniju ispred sebe pa im govorim naizmjenično da mi otpjevaju svaka svoju pjesmicu. Antonija u tome uživa i jedva čeka da dođe ona na red. Kamo god idem s autom, vozim je sa sobom i ona zna koji je moj auto, odmah uđe u njega i veseli se da idemo nekamo.

Ponedjeljak, 26. 11. 2001.

Antonija je prehladena pa je bila malo cendrava. Išle smo u trgovinu, stalno je išla tamo gdje su barbike, izabrala si je jednu pa sam joj na kraju kupila. Ova dva dana stalno se igrala s njom. Pitala je: „Daj skini“. Onda joj je oblačila drugu odjeću. Primijetila sam da više voli one igračke koje sama izabere (patka, konjić, pas, itd.).

Srijeda, 28. 11. 2001.

Antonija je u zadnje vrijeme nekako življa, bistra s većom koncentracijom i sa zanimanjem za ono što se događa oko nje. Ja se trudim biti smirena i kad vidim da želi moje društvo ostavim sav posao i budem uz nju. Ona više nego sestre osjeća kad sam napeta. Kad je dobre volje pitam je sve što znam da zna npr. da mi donese određenu igračku, imenuje je i kaže kako se glasa, da mi izbroji prste, da mi pokaže gdje je nos, usta, oči itd. Kad je vani, stalno je kod pasa, voli kad skaču na nju, a naučila je da s njima zajedno sa sestrom ide u šetnju i trčanje. Kad razgovaram s mojom mamom, telefonski dam Antoniji slušalicu i ona pažljivo sluša glas s druge strane, također ponavlja sve ono što joj kažem. Više nije niti ljubomorna kao prije. Sad kad vidi da je Petra u mom zagrljaju dođe pa nas obje zagrlji. Voli se i uvući u krevet između mame i tate i okretati se čas jednom, čas drugom. Često me imitira pa zalijeva cvijeće, mete, briše krpom i kuha. Kad je vrijeme i ne pustim je van, smišlja sve moguće načine kako da izađe, jednom je čak preko prozora otišla na krov verande, ali kad je vidjela da je visoko vratila se nazad. Kad Petra plače, ona joj se približi sasvim blizu, gleda je u oči i kao da će i ona plakati. Često pita: „Daj pisati“, počele smo crtati krug, ja joj pokažem, a ona odmah za mnom nacrtala krug.

Petak, 30. 11. 2001.

Kad pomislim da je kod Antonije sve u redu, na trenutke me neugodno iznenadi, npr. jučer kad joj je došao tata ona nije reagirala, već je odsutno ponovila: „Tata“. Kad sam joj rekla: „Poljubi tatu“, ona je poljubila mene. Takve stvari se dešavaju rijetko, ali bilo je još (npr. ja joj kažem da zatvori vrata, a ona ode ugaziti televizor). Poslije mene na drugom mjestu joj je Petra. Od nje stalno trči da se igraju, skaču, trče. Kad Petra piše zadaću ona obavezno kaže: „Daj pisati“. Navečer je počne skidati i govori: „Skinuti!“.

Ponedjeljak, 3. 12. 2001.

Antonija je preko vikenda bila super. Sudjelovala je u razgovoru, igri i imitirala. Bili smo kod mojih roditelja i tamo je bila super. Cijelo vrijeme je grlila nonu i noneta, govorila im ono što su je pitali. Pjevala je, igrala se sa sestrama. Kad joj je dosadilo, tražila je da idemo kući. Puno je govorila, pitala je što joj treba, nije bila nervozna čak ni onda kad je nismo puštali van iz kuće zbog hladnoće. Naučila je još neke pjesmice (refrene) koje je čula od mene ili u dječjoj emisiji na TV-u. Kad joj se nešto prolije po podu, odmah trči po krpu i obriše. Kod kuće se sada najrađe igra s velikim igračkama. Posloži ih jednu do druge, grli ih, trči s njima, stavlja ih da jašu jedna na drugoj. Voli svirati na Andreinom sintesajzeru. Tada se pravi važna i radi različite grimase. Najradije ide jesti pred veliko ogledalo u hodniku. Tamo se gleda kako jede i stalno pravi razne pokrete i grimase.

Petak, 7. 12. 2001.

Antoniju sam vodila u školu kad sam išla po Petru. Bila je oduševljena učionicom. Odmah je otišla na ploču i uzela kredu. Počela je pisati crte

i znak + savršenom motorikom. Bila je i učiteljica oduševljena. Svi smo je bodrili, a ona se veselila i s velikim zanimanjem gledala stvari oko sebe. Doma isto voli pisati, ali na papiru jako pritišće za razliku od ploče. Primijetila sam da joj jako smetaju mrvice na stolu, odmah ode po krpu i pobriše ih. Neki dan je pala s velike visine, ja sam od velikog straha počela vrištati i zvati, a ona me je gledala u oči, čudeći se valjda što mi je. Kad sad razmislim, više sam je preplašila ja nego se ona sama. Od tada je često zatekenem kako me gleda ravno u oči i puno više traži moju prisutnost. Isto tako, sve više voli da je tata dignu, pa ga čvrsto zagri i tako bi stajala pola sata.

Riječi koje Antonija govori samostalno i razumije: dođi, daj, pit, kroki, jogo, čisa (čipsa), čokolada, bonac, cukera, čekope, kumpina, digni se, češ se ljuljat, mačka, pas, pikačo, ptica, konjić, patka, teletabis, tata, ajde idemo, spat, čekaj, upomoć, plešimo, skočimo, trči, brzo, rukavica, guza, nos, piškiti, puj, kakala je, pakuče, skini se, idemo van, pisati, jagode, kući, kape, pec-pec, bravo, pazi, draga.

Ima još puno riječi koje Antonija razumije, ali koje još samostalno ne kaže, već ponovi za nama npr: „ Poljubi me, zapri vrata, zgasi televiziju, idemo kupiti, plivati...“

Ponedjeljak, 10. 12. 2001.

Antonija je jako lukavo iskoristila onaj pad. Sad bi htjela da bude sve po njenom, slabije sluša i kad joj se nešto ne dozvoli postane agresivna. Prestala je šepati vjerojatno zato što je shvatila da je više neću nositi. U zadnje vrijeme najviše vremena provodi u hodniku pred ogledalom. Tamo je ormar s cipelama. Ona sve te cipele isprobava i hoda amo tamo, posebno voli cipele na visoku petu. Navečer traži da sjednem kraj nje i lijepo mi kaže: „Skinu majicu!“. Obožava se stisnuti uz mene, odnosno dodir tijela. Stalno traži bojice i papir, a na stolu ne smije biti ni mrvica odmah otrči po krpu i obriše. Kad joj neka bojica ne piše, odmah mi donese šiljilo i pokaže što trebam napraviti. Sad je otkrila novu igru, dođe po sestre pa ih vodi u sobu na krevet, one joj daju svjetiljku na baterije. Ona ih sve pokrije s dekama i vodi ispod kao kroz tunele i one je prate. Kad joj nešto nije pravo ili kad je ne slušaju, onda ih počupa i izgrebe. Kad sam ja stroga, onda plače: „Kme-kme“, kao da nekog imitira.

Srijeda, 12. 12. 2001

Antonija dobro surađuje, sluša, ponavlja riječi. U zadnje vrijeme neće ići spavati s Petrom, traži da ja legnem uz nju. Plače i jako je uporna, ali ne popuštam. Sinoć sam se puno mučila s njom jer nije htjela obući dvodijelnu pidžamu (one dvije koje ona voli su na pranju). Nisam popuštala, ona je jako plakala i bacala se. Rekla sam joj da me pogleda i pitala je: „Što je Antonija?“, ona je rekla: „Skinu majicu! Tako tako!“. Nisam popustila i ona je poslije bila smirena, prihvatila je tu pidžamu i bila jutros cijelo jutro u njoj. Bili smo u velikom supermarketu. Pomaže mi voziti kolica, kad joj kažem da nešto što ona izabere nećemo kupiti, mirno to podnese. Kad dođemo na blagajnu, kažem joj da mi pomogne stavljati stvari u torbe i ona mi pomogne. Nastojim uvijek kada umivam i češljam Petru umivati i češljati i nju. Isto

tako kad ih oblačim. Radim to naizmjenično tako da i ona vidi da je važna i da je osoba kao i Petra. Kad idemo u Pulu stavim joj ruksak na leđa i ona je sva važna (jer vidi da i seke imaju torbe).

Petak, 14. 12. 2001.

Antonija lijepo surađuje, ove dane je hladno pa ne idemo često van, ali ona nije zato puno nervoznija. Kad joj kažem da ne može van, malo se zbuni, ali si brzo nađe nešto drugo čime se zabavi. Sinoć nije više znala kako da me izvuče van pa je pitala: „Daj jagode“. Jučer je popodne puno spavala pa joj se noćas do kasno nije spavalo, ja sam otišla s njom u sobu i zaključala vrata, ona se malo igrala i nije znala kako da mi kaže da se dignem i da idemo u boravak pa me počela drmati i govoriti: „Dobro jutro! Dobro jutro!“.

Stolica: Jučer je išla na stolicu sama, obavila sama i uzela papir za brisanje, u to sam ja došla i počela je hvaliti.

Ponedjeljak, 17. 12. 2001.

Antonija lijepo surađuje, puno govori. Stalno ponavljamo pjesmice i kako se koja životinja zove i glasa. U zadnje vrijeme se najviše igra isprobavanjem cipela, obuva velike igračke i sebe. U subotu smo otišle sve četiri odsjeći bor. Sve je vrijeme hodala s nama i uživala. Ona i sestre su se utrkivale i penjale po brdu. Stavili smo prvi put bor na parket. Dodavala je sestrama kuglice. Stavila sam namjerno bor na tlo da se nauči da ne smije dirati. Za sad dosta dobro to podnosi (sve bolje). Jučer se samo odjednom smrknula i počela plakati, baš sa suzama. To se nije desilo već jako dugo. Na pitanje što joj je, samo je još više plakala.

Petak, 21. 12. 2001.

Ovih par proteklih dana nisam imala dovoljno vremena za Antoniju. Bila je nervozna i radila je puno zabranjenih stvari. Ja sam zato bila nervozna i prenosila tu nervozu na nju. Pošto navečer ide dosta kasno leći ipak dio večeri sam provela s njom i tada mi je bila stalno za petama i nitko drugi me nije smio dirati. Isto tako, strašno se voli stisnuti i uz tatu (i njega je zadnja tri dana jako malo vidjela). Sinoć joj je baš trebala pažnja od mame i tate). Inače doma pišemo, pjevamo, izgovaramo imena životinja i kako se glasaju. Navečer mi lijepo sama kaže: „Skinij majicu!“ ili

sama kaže: „Otvori čipsas!“, što prije nije. Prihvatila je i drugu pidžamu. U kući bi najradije bila bosa, odnosno svakih par minuta isprobava drugu obuću.

Ponedjeljak, 24. 12. 2001.

Antonija lijepo surađuje. Ja inzistiram da ono što zna reći najprije sama kaže pa joj onda dam ili je odvedem kamo me pita. Kad idemo van, ona se ljulja, ganja koke, igra se sa psima, voli i igru u pijesku. Kad mi se izgubi iz vida, ja je pozovem, ona mi se ne odazove ali se brzo pojavi da je mogu vidjeti. U subotu smo išli po poklon od Djeda Božićnjaka, u sali je bilo puno upaljenih lampica, ona je počela vikati: „Čarolija! Čarolija!“. Kad je počela vikati tijekom priredbe ja sam joj rekla: „Pss! Tihotih!“ i ona je prestala. Kad je bio njen red za paket sa zanimanjem je gledala Djeda Božićnjaka, ali kad ju je htio uzeti u krilo vidjelo se da ga se boji i čvrsto se stisnula uz mene. Tijekom priredbe je počela pljeskati sama, vidjevši da svi oko nje plješću. Inače, stalno ponavljamo stvari koje ona već zna, ali njoj je to već jako dosadno pa mi pjesmicu otpjeva u sekundi tako da sve riječi skrati.

Stolica: Još uvijek ne ode na vrijeme u wc, nego kad već malo počne onda se sama skine i ode.

Petak, 28. 12. 2001.

Antonija je ovih dana bila stalno dobro raspoložena, vesela i nasmijana. Dosta je poslušna, nije imala izljeve bijesa. Dvaput se počela bacati po podu, a pošto se tata naučio kako treba tada s njom postupati, odmah se smirila. Jako voli paliti vatru vani gdje inače palimo otpatke. Kad ode van vrati se u kuću za 5 minuta i traži po ladicama upaljač i novine, tada brzo nosi sestri i govori: „Pec! Pec!“. Nikad nije pokušala dirati vatru sama, jer je shvatila da je to nešto što se ne smije dirati. Kad me pita: „Daj pit!“, ja joj natočim vode, a ona pokaže u ormarić iznad sudopera gdje inače držimo vino i kaže: „Daj vinac!“. Navečer dođe kod mene, pogleda me u oči i kaže: „Skini majicu!“. Gleda me u oči kao da hoće biti sigurna da je čujem (isto to ja radim s njom). Kad joj se jako spava, sinoć npr. kaže mi: „Digni se! Idemo spat!“.

Ponedjeljak, 2. 6. 2003.

Antonija je ovih dana bila dobra, pod tim mislim da je smirena, poslušna, ono što treba pita, uz imenicu sve češće upotrijebi i glagol. Koliko joj se može dokazati i koliko je smirena najbolje govori to da je jučer bila sa mnom u crkvi na misi. Misa

je trajala 50 minuta. Ona je cijelo vrijeme tiho sjedila, mazila se, kružila pogledom po crkvi i dva put me pitala: „Idemo doma?“. Svaki put sam joj rekla da čeka malo i da bude tiha, ona je odmah poslušala. Antonija je naučila što znači riječ „gore“, pa tako kad smo vani i kad bi htjela u kuću kaže: „Idemo gore“. Kad smo na dnu njive i kad bi htjela ići kući pita: „Idemo gore?“

ANALIZA 1. DJELA ZAPISA 21. lipnja 2001. - 28. prosinca 2001.

Analizom majčinih zapisa u razdoblju između lipnja i prosinca 2001. godine uočila sam sljedeće promjene:

- Na području socijalnih interesa ostvaren je napredak u smislu da je Antonija uspostavila kontakt očima, što prije nije bilo prisutno. Antonija bi se prije nego je uspostavila kontakt očima izražavala tako da bi prvo izgovorila frazu poput „Daj pit!“, iako uopće ne bi bila žedna, a tek potom ono što zapravo želi. Navedeno se iz zapisa može iščitati sa strane 24 gdje stoji sljedeće:

Ponedjeljak, 25. lipnja 2001.

„Inzistira da bude bosa. Kad nešto traži najprije kaže: „Daj pit!“ a poslije ono što ustvari želi.“

- U području komunikacijskih vještina utvrđen je napredak u smislu da se pri kraju ovog razdoblja Antonija naučila izražavati kratkim rečenicama, što je vidljivo iz zapisa:

Ponedjeljak, 13. Kolovoza 2001.

„Antonija već vodi kratki razgovor od tri, četiri riječi, npr.

(1) „Daj krukicu!“ – Hajde idemo! – A kamo idemo? – Idemo van! – Ča će mama napraviti? – Otrovi! Otrovi!.

(2) Dođi mama! – Ča biš Antonija? - Digi se! - Kamo idemo Antonija? – Idemo spat! Pss, tiko, tiko!

9. studenoga 2001.

„Ajde skoči! Daj pisati!“

U navedenom je vidljiv značajan napredak u odnosu na same početke komuniciranja kada se izražavala samo gestama. Prije kada bi nešto htjela Antonija bi prvo rekla: „Daj pit!“, a tek potom pokazala ili rekla ono što zapravo želi. Zapaženo je kako pojedine riječi ne upotrebljava ispravno, no

razlog tomu nije neznanje, već uгода koju joj određena riječ stvara, npr. za jabuku kaže „jakuba“.

- Antonija je poslušna maminim naredbama, koje prihvaća s puno manje nervoze nego prije što je u zapisima zapaženo.

Srijeda 3. listopada 2001.

„Antonija surađuje u igri, u ponavljanju riječi i u pomaganju oko nekih poslova.“

12. prosinca 2001.

„Bili smo u velikom supermarketu. Ona mi pomaže voziti kolica, kad joj kažem da nešto što ona izabere nećemo kupiti ona mirno to podnese. Kad dođemo na blagajnu kažem joj da mi pomogne stavljati stvari u torbe i ona mi pomogne.“

- Antonija sve više primjećuje i uvažava osobe u svojoj neposrednoj okolini poput svoje sestre Petre koju u početku nije doživljavala.

31. lipnja 2001.

„Sestre joj nisu ova dva dana doma i ne primjećujem da joj fale, čak mi se čini da uživa u tome da ima mamu i tatu samo za sebe.“

7. studenoga 2001.

„Pozitivno je to što je jako dobra s Petrom kad su ujutro tj. prijepodne skupa. Traži je da ju šaklja, da se skrivaju ispod deke, da plešu... Kad idu van pita je da ju ljulja i to što jače može.“

Antonija je sklona privlačenju pažnje na sebe onda kada osjeti da je mama manje okupirana njome. Također, kada je mama nervozna i Antonija bude nervozna.

- U ponašanju u igri zapaženo je kako Antonija i dalje u igri koje su repetitivne voli biti dominantna i rijetko prihvaća nekoga u igru, no postepeno je počela prihvaćati mamu u igru, kao i igru s ostalom djecom. Navedeno je potkrijepljeno zapisom:

8. srpnja 2001.

„Primjećujem da u igri s igračkama gotovo uvijek stavlja sa svake strane jednu veću, a u sredini više manjih igračaka, tada ih stisne sve skupa i nosi po kući. Isto tako ona i razvrstava igračke ili se igra samo s gumenim ili samo plišananim... Igra se s lutkom i nju u igri zove Antonija. Lutku stavlja uspravno kao da hoda i pleše.“

1. kolovoza 2001.

„Kad je pitam da mi donese pikača ili teletabise ona mi donese. Prihvaća igru s lutkama. Sve je manje ljubomorna kad joj netko uzima igračke. Iz navedenog je vidljivo kako kod Antonije postepeno dolazi do napretka u socijalizaciji jer je u igri počela prihvaćati mamu te samim time malo iskoračila iz svog rutinskog svijeta autizma.“

- Pri izražavanju agresije zapaženo je kako je u početku Antonija agresiju izražavala vrištanjem, plakanjem, bacanjem po podu, bacanjem predmeta, što je vidljivo iz navedenog zapisa:

21. lipnja 2001.

„Pita za ći van, vani sluša moje naredbe, ali kad treba ući u kuću baca se i vrišti.“

Antonija bi znala i ugristi mamu, dok je pri kraju analiziranog razdoblja uočeno kako je postepeno Antonija agresiju počela izražavati u puno blažim oblicima agresije poput drmanja stola, lupanja vratima. Također je uočeno kako su se s gore navedenim *blažim oblicima iskazivanja anksioznosti*, pojavili i neki novi poput lizanja ruku i nogu te zahtijevanja da joj se operu ruke kada bi bila nervozna. Navedeno je potkrijepljeno zapisom:

Petak, 26. listopada 2001.

„Kad je nervozna, stalno odlazi u kupaonu da joj perem rukice. Tada govori: „Krukice“ i „Grugu“ (drugu), kad joj operem odma se smiri.“

Posljednje zapaženo pripisujem Antonijinoj potrebi za pažnjom koja bi izostala, a koju si je tako priskrbliovala od roditelja, posebno majke.

Na kraju ovog razdoblja zapaženo je sljedeće:

- Ostvaren je kontakt očima.
- Antonija je proširila svoj krug time što je počela u njega prihvaćati sestru Petru te postepeno baku i djeda, što je vidljivo u zapisu:

Ponedjeljak 3. prosinca 2001.

„Antonija je preko vikenda bila super. Sudjelovala je u razgovoru, igri i imitirala. Bili smo kod mojih roditelja i tamo je bila super. Cijelo vrijeme je grlila nonu i noneta, govorila im ono što su je pitali. Pjevala je, igrala se sa sestrama.“

- U igri je počela prihvaćati mamu, sestre te ostale osobe što je potkrijepljeno zapisom:

Ponedjeljak 29. listopada 2001.

„Antonija lijepo prihvaća igru s drugom djecom, i to u pravilu s većom djecom od nje. S drugom djecom je bila dok su palili vatru i pekli krumpir i kestene. Samo je gledala i govorila: „ Pec pec “. Zna da vatra peče. Ljuljala se na konopcima s drugom djecom, tražila je da ju podignu i govorila: „ Ćeš se ljuljat “ i „ Opa “. Poslije je odvela psa u šetnju zajedno s drugima i valjala se po travi i utrkivala kao i svi ostali.“

- Na mamino inzistiranje Antonija je pri kraju ovog razdoblja pisanjem crtica uvježbala sposobnosti fine motorike. Naučila je i brojati do 10.

Sve zapažene i navedene promjene pripisujem konstantnom maminom zalaganju i neprestanu radu s Antonijom. Mama je Antoniju nastojala što je moguće više uključiti u brojne kućanske poslove kako bi tako doprinijela Antonijinoj socijalizaciji. Majčina upornost i dosljednost također su iznimno bitni faktori pri jenjavanju Antonijinog ispoljavanja agresije poglavito prvotnih „jačih“ oblika izražavanja agresije, kao i cjelokupnog Antonijinog napretka kroz analizirano razdoblje, što će u nastavku biti detaljnije potkrijepljeno kroz sljedeće analizirano razdoblje u kojem će biti vidljiv Antonijin napredak kroz 18 mjeseci koliko iznosi vremenski raspon između dva analizirana razdoblja.

2.2. ZAPISI MAJKE O POČETIM PSIHOTERAPIJSKIM PROMJENAMA KOD AUTISTIČNOG DJETETA - 2. dio (od 02.06.2003. do 29.12.2003.)

Srijeda, 4. 6. 2003.

Antonija me zadnja dva dana čvrsto stišće za ruku kad ulazimo u vrtić. Još uvijek joj se ne sviđa to što mora komunicirati s drugom djecom i ona se njima obraćati, ali tete su dosljedne i ne pomaže joj plakanje. Inače, i kod kuće se jako brzo uvrijedi i počne plakati. Sinoć smo išle dočekati Andreu s izleta, sve ove dane nisam primjećivala da joj fali, ali kad je došla sva vesela ju je 2-3 puta pogledala od glave

do pete kao da je tek tada shvatila da je nije bilo. Andrea joj je kupila veliku loptu na psiće, jako se razveselila i sad se stalno igra s njom. Kaže da joj je kupila loptu Andrea i na psiće. Kad smo vani stalno crta po prašini prstom ili štapom i imenuje to što crta. Najljepša igra joj je kad pozove Rokija (psa) da se digne i da idu trčati. Ako je pas poslušna, presretna je, a ako ne, dođe kod mene pa mi kaže. „Digni se mama! Trčati! Priprema, pozor, kreni, sad!“. Tada idem i ja s njima trčati, pa kad vidi da nas pas prati, usporava i ubrzava kao i mi sva je sretna.

Srijeda, 11. 6. 2003.

Antoniji je glavna preokupacija pas Roki. Stalno ga gnjavi, želi da trči za njom, da je prati. Ako neće slušati (jer mu je već svega dosta) tada počne plakati. Onda dođe kod mene i kaže: „Digni se mama! Dođi! Roki!“. Zna da će mene Roki poslušati pa traži od mene da ga dignem i da se s njom igra. Kad nas nešto pita, pita samo jednom riječju, a mi je svi u kući ispravljamo, učimo je da izgovori rečenicu s bar tri riječi. Primjećujem da malo slabije poslušna, odnosno da dobro moram podignuti glas ili pokazati šibu ako će slušati. To pripisujem i tome što sam ja zauzeta malo više drugim stvarima. Pozitivno je to da je u svoj „krug“ prihvatila i nonu, tj. ide kod nje, pita je: „Nona daj žvake, šlaga ili bombona“. Kad je nona pozove, odmah dođe kod nje, ako je nešto pita odmah joj da, kao da ju je tek sada „otkrila“.

Ponedjeljak, 23. 6. 2003.

Antonija je tjedan dana bila bolesna i nije išla u vrtić. Za to vrijeme jako se vezala uz mene tako da me stalno prati i hoće da je uzmem sa sobom kud god idem. Par puta sam otišla i nisam je htjela uzeti. Andrea mi je rekla da je svaki put sve pretraživala i govorila „Mama“. Pretražila je sva mjesta gdje sam inače: u vinogradu, kod none, u staji itd. Antonija jedino mene poslušna i pita ako joj nešto treba u kratkim rečenicama, više mi ne plače kad joj oblačim i obuvam ono što ja hoću. Isto tako i crta kad je ja pitam, ali mi se čini da to radi za moju ljubav da se ja ne bih ljutila i da bih je pohvalila. Jučer smo imali puno gostiju i ona je odmah pokazala svoju napetost lizanjem ruku, a napeta je bila jer sam joj posvetila malo pažnje. Mislim da ona odmah osjeti moju nervozu i kad joj se iskreno i potpuno posvetim ili kad joj se samo na brzinu površno obratim zbog grižnje savjesti.

Petak, 27. 6. 2003.

Antonija me jučer ugodno iznenadila dva puta. Kad sam došla po nju u vrtić sjela je iza u auto i kad sam htjela krenuti s autom začula sam iza sebe kako je izrekla sasvim spontano „Biži! Biži! Muka!“ i vidim kako tjera velikog komarca koji je uletio u auto. To je učinila tako spontano da sam samo ostala iznenađena. Popodne se igrala s tatom na krevetu i kako se zaniijela tako ga je jako štipala. On ju je jedno vrijeme pustio, ali ju je poslije čvrsto uhvatio za ruke. Ona ga je malo gledala u oči i kao da je tražila riječ koja joj je treba i odjednom je povikala „Pusti me! Pusti me!“ . Danas već stalno tjera muhe i viče na njih. Kad se hoće kupati vani u bazenčiću kaže: „Kupati, voda, kantica“. To joj znači da donesem vodu u bazen da se ona kupa. Učim je da me to pita punom rečenicom. U zadnje vrijeme ako me nema više od jednog sata doma odmah pita za mamu i ide me tražiti.

Ponedjeljak, 30. 6. 2003.

Antonija je sve više vezana za mene i ako joj nekamo odem i ne vratim se, odmah ona odmah plače i zove: „Mama! Mama!“ . Kad me nešto pita, a ja joj to neću napraviti, počne vikati: „Daj piškit! Piškit! Piškit!“ . Odemo brzo u wc, njoj se uopće ne piški. Shvatila je da ako pita za wc, ja istog trena reagiram tako da privlači moju pažnju. To isto radi i tetama u vrtiću, samo što tada umjesto u wc pobjegne u jaslice. Antonija sada veći dio dana provodi vani, ali kad je vani postane hiperaktivna. Stalno trči od jednog psa do drugog, nateže mačke, ide kod koze. Poslušna me kad je pozovem, odmah mi se vrati i pusti životinje, ali čim se okrenem ona nastavi. Kad je istučem šibom, svejedno za par minuta nastavi po starom.

Petak, 4. 7. 2003.

Antonija je jako vezana za mene, u stopu me prati. Ako vidi da se negdje spremam ići, ne pušta me iz vida. Ove dane kad ne ide u vrtić dva put me pitala: „Idemo auto! Idemo u vrtić! Brm-brm!“ . Kad joj kažem da nema više vrtića i da ne može odmah se rastuži. Jučer smo otišle malo kod jednih prijatelja gdje se ona osjeća kao doma. Malo se igrala, ali je ubrzo stalno počela pitati: „Idemo doma, idemo autom?“ . Ja i kuma smo u razgovoru spomenule Pulu, a ona odmah: „Idemo u Pulu. Idemo Alda!“ . Kad se igra vani tada je hiperaktivna, stalno u pokretu. Kad dođe u kuću najradije si poslaže igračke po kauču, pokrije se s njima po glavi s dekom i igra se. Tada će najrađe da joj nitko ne smeta. Ja joj se uvaljujem tako što npr. ako ima stonogu i ježića kažem: „Gledaj koliko puno ima stonoga nogica, pogledaj kako se

grle, vidi kako trče. Ki će prvi?“ itd. Tada me na kratko prihvati, ali me ubrzo počne tjerati i govoriti da se dignem. Ako je ne poslušam, onda ona uzme igračke i premjesti se na drugi kauč.

Ponedjeljak, 7. 7. 2003.

Antonija je ovih dana bila poprilično napeta, čak se i ugrizla što već nije jako dugo napravila. Kad je napeta tjera sestre i sve osim mene iz dnevnog boravka. S druge strane puno govori, pita u rečenicama i sluša. Bile smo dva puta na moru i bila je super. Kad su joj sestre bile u moru bila je i ona, kad su se one sunčale malo je pokušavala „izvoditi“, ali kad je vidjela da ne popuštam sunčala se i ona. Kad joj je dosadilo lijepo je pitala: „Idemo doma?“. Jutros kad sam je budila brzo je skočila i rekla: „Plivati, more, hajde idemo“. Svaki dan me također pitala da idemo u Pulu. Poteže me prema autu i govori: „Idemo u Pulu, Aldo“. Jučer smo bile u crkvi (tu mi ju je najlakše naučiti da sjedi 45-50 minuta). Za to vrijeme provedeno u crkvi pitala je: „Idemo doma, idemo u trgovinu, idemo u Pulu, plivati, piškiti?“. Kad je vidjela da joj stalno govorim da još malo čeka i da pričam tiho počela je i ona šaptati i smirila se.

Srijeda, 9. 7. 2003.

Antonija je u ova dva dana bila dobra bez napetosti i nervoze. Jučer čak nije cijeli dan htjela ići van, već se stalno igrala u kući. Na tepihu je u krug poredala sve igračke, a ona je sjela u sredinu. Svaku igračku je podigla, nešto joj rekla i opet je stavila na svoje mjesto. Govorila im je: „Puj, kakala je, spavati-nanati, trči, trči“ itd. Kad joj se mi ubacimo u igru malo gleda, ali onda odmah zgrabi igračku i ode se igrati malo dalje. Jučer je sa sestrama, sestričnom i tri psa otišla šetati. Andrea mi je ispričala da su otišli daleko, da je jednog psa držala na lancu i da je jako uživala i smijala se s njima. Ja sam je kasnije navodila da mi to ispriča. Pitala sam je s kim je bila pa je uz pomoć rekla: „S Andreom, Petrom, Mateom i psićima“. „Kako se zovu psići?“ Ona je rekla: „Roki, Gea i Stela“. „Što ste radili?“ „Trčali.“ „Gdje ste bili?“ „Daleko“. Isto tako kad idemo na more ili kad se nešto desi navodim je na to da skupa ispričamo.

Srijeda, 16. 7. 2003.

Antonija me gotovo uvijek sluša, odgovori mi na pitanje ili napravi ono što tražim od nje, ali u zadnje vrijeme ispušta glasove slične škiču kad ne bi htjela napraviti nešto što joj naredim. Tada ja inzistiram da me gleda i uporno je pitam: „Što je?“ ili je imitiram i govorim kako se Antonija ljuti. Što se tiče odijevanja i obuvanja, prihvati sve što joj ponudim s više ili manje veselja. U zadnje vrijeme kaka samo u školjku, ja je sva vesela pitam: „Što je Antonija napravila?“ Ona umjesto da kaže: „Kakala“, počne govoriti: „Jupi! Bravo!“, jer su takve moje reakcije kad to obavi u školjku. Ne znam jesam li jučer dobro postupila. Nisam planirala ići na more, ona me je stalno pitala: „Idemo na more? Plivati. Tako-tako“ i pokazuje mi kako pliva. Rekla sam joj da ne idemo i da ne može. Ona je tražila da skinem majicu i hlače. Brzo je donijela moj kostim i haljinu za more i opet pitala. Kad je vidjela da ne popuštam rastužila se, počela plakati, pokrila plahtom preko glave. Bilo mi je žao pa sam sve pustila i otišle smo na more. Na moru je bila odlična, s punom koncentracijom, bez škičanja ili plača. Ne zna još plivati, ali u vodi je stalno aktivna i dobro zna procijeniti dubinu.

Petak, 18. 7. 2003.

Antonija je počela kad joj nešto treba upotrebljavati puno riječi npr. jučer sam bila vani a ona je htjela da idem gore i dam joj bojice i papira da crta. Rekla je: „Digni se mama. Idemo. Gore. Crtati! Daj papira. Bojice.“ Učim je da to sve stavi u jednu rečenicu. Za ići na more kaže: „More, plivala, tako-tako!“ i pokazuje kako pliva, „Brzo, idemo“ itd. Ja joj uporno ponavljam da pita: „Mama idemo brzo na more, tamo ćemo plivati“ i sl. Jučer smo se spremile za ići na more. Ja, Antonija i Andrea smo otišle u garažu, a Petra je rekla da će nas pričekati kraj kuće. Kad smo ušle u auto, vidjela je da nema Petre. Počela je govoriti „Petra, Petra“. Brzo je istrčala iz auta i otišla po Petru jer se bojala da Petra neće ići s nama. Kad je u kući, igra se s igračkama i to ne samo s dvije ili tri kao prije, već sa svima koje ima. Poreda ih u veliki polukrug oko sebe i svakoj nešto govori pa je vrati na njeno mjesto. Ja se pokušavam igrati s tim igračkama kao da one govore, npr. psićima dam imena njenih živih psića. Tada se igram kao da se oni dozivlju, ljute, trče, smiju, jedu itd. Ona to malo gleda iz prikrajka, mislim da joj je s jedne strane zanimljivo, a s druge strane ne može podnijeti da joj se netko nameće i da njena igra iskoči iz kolotečine. Tada se razljuti i kaže: „Dođi, digni se mama! Gotovo, gotovo!“. Onda uzme te igračke s kojima sam glumila i ode ih sakriti. Ako sam ja uporna, tada pusti sve i ode u sobu. Tamo se legne na krevet i pokrije po glavi.

Ponedjeljak, 21. 7. 2003.

Preko vikenda sam bila jako zauzeta oko jedne svečanosti pa se nisam puno bavila Antonijom, što se odmah vidi i u njenom ponašanju. Bilo je puno ljudi, bili smo u tuđoj kući ali ona nije htjela izaći iz kuće kad je vidjela toliko nepoznatih ljudi. Stalno se igrala u kući, a vani je htjela samo kad smo se išli šetati. Jučer sam shvatila koliko je još uvijek jako teško s njom „vladati“ kad nešto izađe iz kolotečine, odnosno kad se nađe u situacijama na koje nije navikla.

Srijeda, 23. 7. 2003.

Antonija lijepo surađuje i zainteresirana je za osobe i događaje oko sebe. Jučer smo išli na more, kad je vidjela da smo već dugo tamo, a da nismo išli po slance i sladoled sama je došla i pitala da idemo kupiti. Kad smo došle kući Petra je ostala vani, a mi smo ušle u kuću tada je počela zvati „Petra Petra“ da uđe i ona. Naše smo sinoć knjigicu o Bambiju i ja sam joj svojim riječima ispričala. Bila je jako zainteresirana jer sam joj pričala tako kao da životinje govore, plaču, trče, grudaju se.

Ponedjeljak, 28. 7. 2003.

Antonija je preko cijelog vikenda pitala za ići u Pulu. Pitala bi: „Idemo u Pulu? Aldetu! Idemo ća, auto. Obući majicu i brageše“ itd. Ja sam joj stalno govorila da ne možemo, ali sam nastavljala razgovor tako što sam je pitala kako ćemo pozdraviti Aldeta, što će reći mami kad izađe, što ćemo kupiti u trgovini itd. U subotu navečer smo se svi spremali za ići na neku proslavu u susjedno mjesto. Kad je vidjela da se svi presvlačimo, brzo je otišla i ona po robicu i počela se oblačiti jer je shvatila da idemo nekamo. Kad smo stigli ples je bio ispred crkve i ja i ona smo otišle plesati. Kad smo otišle počela se vraćati. Pitala sam je: „Molim Antonija, što je bilo?“ a ona meni: „U ime Oca, Sina, Duha Svetoga Amen“ jer se sjetila da smo tjedan dana prije u toj crkvi bili na misi pa joj je bilo čudno da sad ne idemo.

Srijeda, 30. 7. 2003.

Antonija me opet stalno pitala „Idemo u Pulu. Aldetu, kucati, dobar dan, idi mama van, daj boršu“ itd. To su rečenice kojim ona meni odgovara jer kad ona pita za u Pulu ja je pitam što tamo radi, kome ide, što govori. Ova dva dana bile smo na moru i Antonija je bila „predobra“. Vikala je: „Požurite se seke, autom, idemo Rabac,

more, plivati“. Kad je plivala već dosta vremena počela se oblačiti i pitala da idemo kupiti slanac jer zna da svaki put nakon određenog vremena odemo i prošećemo do pekare. Ova dva dana je jela čak i sladoled. Mirno je s nama sjedila i lizala. Odgovorila mi je na moje pitanje da je to sladoled, od jagode, lizati i pokazivala mi jezikom kako se liže sladoled. Jučer nas je Antonija posebno razveselila. Kad smo došle na parkiralište da idemo kući, nas tri smo ušle u auto, a Andrea je s velikom torbom stajala vani da mi govori do kud mogu s autom. Antonija je mislila da ćemo Andreu ostaviti pa je počela skoro plakati i vikati: „Andrea, Andrea, borša, borša“ jer i ta torba uvijek ide s nama na more. Bile smo vesele jer smo shvatile da je počela i Andreu doživljavati kao i Petru.

Petak, 1. 8. 2003.

Antonija nas svaki dan nečim razveseli. Jučer je sa sekama hranila kozice, a pošto one jako liče na srnice govorila je: „Bambi bambi“. Seke je nisu razumjele, ali kad sam ja došla vidjela sam da joj sličje na Bamija iz knjigice. Isto tako nije par dana mogla kakati pa sam je pitala da li je boli trbuščić a ona meni k'o iz topa: „Daj sirupić“, jer je povezala sirup i bol. Antonija se u razgovoru prilično koristi rečenicama tako mi je npr. jučer rekla „Daj pit vode mama, mama otključaj vrata, idemo na more“ itd. Ako mi kaže više povezanih riječi učim je kako da to pretvori u rečenicu.

Stolica: Sad gotovo uvijek napravi sama u školjku, ako i napravi u gaće, ne radimo oko toga dramu. Ako sam ja blizu kad napravi u školjku, na moje pitanje što je napravila odgovara: „Bravo! Super! U školjku!“ jer su to moji povici.

Nedjelja, 3. 8. 2003.

Antonija sve češće pita za vrtić. Kad pita: „Idemo u vrtić?“, odmah nabroji i sve ostalo vezano za njega: nabroji kako se zovu tete, curice, dečki, s čim i što se igra itd. Isto tako onaj dan kad nismo u Puli pita: „Idemo u Pulu, Aldetu?“. Antonija dobro prihvaća sestrične koje dođu svako ljeto kod nas ali neke stvari smatra da su samo za nas, npr. jučer kad smo išli na more nije ih pustila u moj auto, tjerala ih je i govorila: „Bok mama, kucati mami“ (to i inače govori kad bi htjela da joj se netko makne). Poslije se smirila i pri povratku s mora nije bilo nikakvih problema. Kad je jedna sestrična htjela ići spavati s njom i Petrom reagirala je na isti način. Mene stalno drži za ruku kad idemo nekamo.

Utorak, 5. 8. 2003.

Antonija stalno traži samo boršu. Kažem joj da je borša kod Aldeta u Puli pa me stalno pita: „Idemo u Pulu, Aldetu“. Pita me: „Daj knjigicu, Bambi, devu, pasića, lavića, ježića“ itd. sve što joj fali od igračaka.

Ponedjeljak

Jučer smo bili na „fešti“ kod none i noneta. Bila je puna kuća ljudi i u odnosu na prijašnje godine Antonija s ponašala super. Svi su primijetili njen pogled i koncentraciju. Sve me je poslušala bez ikakvog bijesa, bila je strpljiva kad je trebalo. Rekla sam joj da ćemo ići kupiti pikačeta. Ona si je izabrala od drugih igračaka. Nije pitala ništa jer sam joj rekla da ne može i sasvim normalno je to prihvatila. Navečer je išla na ples, dolazila je do drugih nepoznatih curica, plesala na kratko s njima i obraćala im se, ali nerazumljivo. Najviše je trčala i uživala kad je vidjela da je druga djeca prate. Kad je trebalo ići spavati tražila je tatu da „idemo doma, poč spāt“. Tražila je to od tate jer je znala da smo s njegovim autom. Kad se jutros probudila, ponašala se normalno kao da je u svojoj kući i nisu joj „smetali“ toliki ljudi.

Srijeda

Antonija me gotovo svaki dan iznenadi nečim novim. Jutros je tražila ježića. Ja i ona smo cijelu kuću pretumbale da ga nađemo. Zvale smo: „Ježić, ježić, di si?“ ali ga nismo našle. Ja sam otišla kuhati, a ona ga je u međuvremenu našla i došla mi ga je pokazati i rekla: „Ježić“. Sinoć je pitala: „Idemo spavat?“ Rekla sam joj: „Ne, mama te treba okupati“, odmah je otišla po čisti ručnik i gaće. Kad je vidjela da je na stavljam spavati nakon tuširanja rekla je: „Popiti tablete“, sjeća se da je prije uvijek prije spavanja popila tablete pa je mislila da ću je odmah staviti spavati. Jučer je u staji gladila kozlice po nogama i govorila im: „Ajoj, buba nogica“, jer ih stalno povezuje s Bambijem iz priče.

13.-31. 8. 2003.

U ovom razdoblju Antonija je mijenjala svoje ponašanje onako kako inače čini. Ako sam joj posvećivala puno pažnje i održavala joj koncentraciju dobivala sam od nje puno. Kad sam zbog zauzetosti malo „zaboravila“ na nju odmah se to odrazilo negativno na njeno ponašanje. Kad se naljuti jer joj ja neću nešto dati ili napraviti,

počne se derati „Auu-auu!“ i pita me: „Kako ljuti?!“ jer smo se tako ljutile kad smo učile kako ispoljiti bijes. Antonija je počela i prepoznavati osobe npr. sjedio je kod nas za stolom njen tata i još jedan čovjek. Ona nije ni gledala i sjela se skoro tom čovjeku u krilo. Tek kad je pitala: „Daj pit?“ vidjela je da to nije tata, malo se posramila i brzo otrčala tati u krilo. Tada sam se sjetila da joj je ne tako davno bilo svejedno i da nije znala za sram. Kad smo na moru a njoj se ide doma tada pita: „Sad će doma?“ jer je shvatila da je riječ sad za nešto brzo. Antonija je pse gotovo zaboravila, ali su ih sad zamijenile koze. Stalno pita: „Idemo kozi papati trave?“. Bere travu sve oko staje i daje im da jedu. Zove ih Bambi, a zavoljela ih je otkad sam joj pričala priču „Bambi“ (kozice je podsjećaju na Bambija). U zadnje vrijeme puno skiči, a to je mislim zato se često igrala sa sestrama u krevetu i tamo su se čupale, šakljale i škičale. Puno puta je uhvatim kako svom snagom guši Petru i vuče ju za kosu, a kad Petra počne škičat Antonija je sva sretna (još uvijek ne shvaća smisao škičanja). Pokušavam je naučiti boje, i to crvenu, plavu i zelenu, ali joj teško ide. Naučila je plavu i žutu. Mislila sam da će joj to lako ići jer je počela bojati s velikim zadovoljstvom. Male bojanke oboji za jednu večer. U bojanju nije toliko pedantna koliko se trudi da oboji istim bojama koje su na originalnoj slici. Zato sam mislila ako stalno imenujem ove glavne boje dok bojimo da će ih lako naučiti. Vidim da joj je to jako naporno i koliko god da sam uporna ona samo plače i govori bez razmišljanja. Kad uzmem papir da malo pišemo crte i kružice vidim da joj je dosadno pa mi piše sve preko volje. Osim bojanja voli i da skupa crtamo, ali najviše voli prepričavati knjigice. Uvijek mi se veselo odazove kad joj kažem da dođe i donese mi knjigicu. Novu knjigicu odmah nauči prepričavati. Antonija sve rjeđe priča sama sa sobom, a to su primijetili i ostali u kući. Valjda je odustala kad je vidjela da joj svi govorimo: „Molim Antonija“. Antonija isto tako puno govori i poslušna odmah, ali isto tako nakon svije minute ako vidi da je ne pratimo ide napraviti ono što smo joj zabranili. Jučer sam išla u Labin platiti račune u poštu i namjerno sam je uzela sa sobom. Malo se opirala kad smo trebali ići, ali poslije je strpljivo čekala. Odlazila je malo iz reda pa mi se brzo vraćala (shvatila sam da je pred malo vremena ne bi mogla tako pustiti i čekati u redu jer bi mi ona ili histerizirala ili pobjegla van na cestu). Još sam joj doma obećala da ćemo ići u trgovinu kupiti žvake, čipsa i knjigicu. To si je točno i uzela kad smo došle u trgovinu. Danas mi je Petra predložila da bi ona i Antonija išle šetati do ceste. Bojala sam se, ali sam ih pustila jer sam vidjela da se Petra ne boji. Kad joj je Petra rekla „Seku treba slušati“,

ona ju je poslušala. Jedino kad je Petra rekla da se vrata nije poslušala, već se počela opirati i tući Petru. Petra me iznenadila jer joj je odmah spremno vratila i nije posustala.

Od 15.8. do 2. 9.

U kući:

Svako jutro se budila raspoložena i vesela, pozdravimo se s „Dobro jutro“, ali ja moram prva početi. Poslije je pitam da me poljubi i kad osjeti da mirišem na kavu odmah pita „Daj kapec“. Puno se kroz dan igra igračkama, tj. baš se zna zaigrati puno u jednom komadu. Igru izvana teško prihvaća, prihvaća mene, i to kratko. Počne mi govoriti „Gotovo gotovo!“, ja joj tada kažem: „Reci: 'Pusti me, mama, idi ća!'“. Kad me dođe pitati: „Daj crtani?“, pošaljem je kod Andree ili tate i kažem joj da pita: „Andrea (ili tata) stavi crtani“. Tada je Andrea pita koji crtani, ona odgovori i kaže: „Trči, trči, brzo, brzo“. U zadnje vrijeme i za druge stvari običavam je poslati kod sestara ili tate da ih imenuje i kaže što treba npr. kažem joj: „Odi Petri i reci: 'Petra idemo van1'“. Kad je nervozna više nije agresivna prema drugima, jedino sebe ponekad ugrize, ali osjeti bol pa prestane. U zadnje vrijeme najčešće stupamo zajedno o pod ili se jako stišćemo šakama da se riješimo bijesa.

Stolica:

Još uvijek nije riješena. Većinom napravi u gaće. Kad primijetim da će obaviti nuždu tjeram je i ona sama ode u wc jer zna što treba, ali tamo se zakoči i neće da bi nakon 5 minuta to napravila u gaće.

Spavanje:

Antonija ide redovito spavati oko 11 sati navečer i to ili joj ja kažem ili ona pita sama, kaže: „Zgasit televiziju, piškiti“. Primi Petru za ruku, ja joj kažem: „Reci Petra dođi, idemo spat!“ i ona to ponovi, odu spavati i više ne znam za njih.

Vani:

Antonija često pita: „Idemo van! Otvori vratra!“ . Vani se ljulja i to mi je ok, ali vani je i neki građevni materijal i ona stalno skače po njemu gore dole i nikako da joj dosadi, to joj je najdraža igra još od malena. Gledajući je tako dobiva se dojam da

je jako hiperaktivna jer stalno ide gore-dolje, a što se tiče spretnosti, u tome joj nema ravne. Obožava kad je vani naći blato i po njemu šibicom crtati.

Na moru:

More i vodu obožava. Pošto smo išli više dana uzastopce, ujutro kad bi se probudila, odmah je tražila kupaće, donijela mi haljinicu i šlape (inače po ljeti muku mučimo za odijevanje i obuvanje), na moje pitanje „Kamo idemo?“ rekla bi „Na mole!“ „A ča ćemo tamo delat?“ i pokazivala sam joj rukama i rekla „P...“, a ona je nastavila riječ „Plivati“. Na moru s njom uopće nije bilo naporno. Išla je u vodu pa bi se vratila. Kad sam vidjela da je u malom plićaku i da ide van pozvala bih je „Antonija tu je mama!“. Ona bi podigla glavu i odmah dotrčala k meni. Kad sam htjela da bude vani bez nekog većeg otpora poslušala je tako da nije ni jednom dobila po guzici. Kad bi se udarila na kamenje došla bi mi reći „Drila, drila“. Da joj ne bude prejednolično išle smo u grad na sladoled, pa kupiti slance, piće i ona je svaki put znala kamo treba ići. Neki dan sam je obukla za ići u goste i pitam je: „Kamo idemo?“ a ona mi kaže „U Pulu“, „Tko je tamo?“, a ona kaže „Aldo“. Počele smo polako svaki dan po dva puta u trajanju od 5 minuta pisati crtice i krugiće. U početku je plakala, htjela je samo bez veze šarati, ali sad po malo prihvaća, govori „Črtiče“ i broji sa mnom koliko smo napravile.

Utorak, 2. 9. 2003.

Antoniju učim da ne smije stalno skičati i prilično sam uspjela. Naučila je škiknuti za sve: ako nešto treba, ako joj nešto ne ide, kad se igra itd. Ova dva dana sam se malo intenzivnije bavila njome i odmah se to vidi. Prepričavale smo pričicu o ježiću, ali smo usput i glumile, stavile smo igračke ježića, koke, ptice, zeku, psića i kamion, a na kraju smo ježića stavili spavati u lonac kao u priči. Onda smo uzele knjigicu „Moja kuća“ i išle po prostorijama u kući. Sve prostorije je znala imenovati, a isto tako i stvari u njima. Proširili smo još i fond riječi vezano uz tu knjigicu npr. špina, iz špine teče voda, kušin, tepih itd.

Petak, 5. 9. 2003.

Antonija je naučila 4 boje: žutu, plavu, crvenu i zelenu, a polako je još učim i narančastu, rozu itd. Dobila je bojanku o prometu pa je prema obliku prometnih znakova učim što je krug, kocka i trokut s tim da krugić i kocku već zna. Kad je pitam da idemo nešto prepričavati nije uvijek raspoložena. Ponekad se buni, pobjegne od

mene, hoće sama, ali ja ustrajem i mora doći kod mene da skupa prepričamo. U zadnjih par dana je svaki dan vodim na njivu. Tamo je samo trčala, bila je svugdje, a sad joj kažem da mi pomogne i skoro sve što nabere mi komad po komad u „kariolu“. Pokušava mi pobjeći dok ne gledam, ali čim joj kažem „Antonija vrati se“ ona odmah dođe. Uglavnom kad smo vani gledam je s nečim zaposliti samo da mi stalno ne trči, npr. kažem joj da mi donese kašete, da pokupi neko smeće s poda, da nabere trave za koze, da mi donese kantu itd. Prije se na sve bunila, ali sad me poslušala i to joj je postalo normalno.

Ponedjeljak, 8. 9. 2003.

Antonija jako mijenja raspoloženja, odnosno voljnost za suradnju. Ponekad s veseljem prepričava knjigice, boja bojanke, govori mi koje je boje neki predmet, igra se sa mnogim igračkama. Ponekad sve to napravi uz veliki plač i bijes, ali koliko god da je ona uporna, ja sam još više pa kad se dobro isplače tada još bolje surađuje. Muka joj je i kad ju zaposlim i stalno joj nešto govorim da mi donese. Tada se isto buni, ali na moj povišeni i „strogi“ glas odmah poslušala.

Srijeda, 10. 9. 2003.

Antonija je i dalje u nekim situacijama puna bijesa. Kad je gledam čini mi se da kad bi znala vladati tim bijesom bi bila „normalno dijete“. Ona voli bojiti, crtati, pomaže mi raditi krevete, pospremati, razumije me kad joj kažem da mi nešto donese. Ako joj se nešto od toga ne da onda reagira bijesom. Počne jako stupati, stiskati, baci se na pod ili pak jako plače. Uvijek nastojim ponašati se kao da to ne vidim i inzistirati da mi napravi ono što sam rekla, ali to nekako slabo ide. Sve što se događa zanimljivije gledam da skupa prepričamo i kad se njoj da i ne da npr. jučer je skakala, pala i udarila se. Cijelu večer a posebno kad bi počela skakati pitala sam je: „Di je Antonija skakala? - Na krevet. - Kamo si pala? - Na poda. I što se desilo? - Drila glavicu. - Što je bilo Antoniji? – Joj buba, plače. – Što je stavila mama na glavicu? – Ručnika.“ Prepričavamo i događaje s njive i vožnje traktorom. Ova dva prethodna dana inzistirala sam da napiše barem dvije strane. Svaki dan crtica, kružića, krugova, valova itd. Prvi dan sam naišla na jako veliki otpor. U trenucima mi se činilo da je snažnija od mene, ali nisam prekidala dok ja nisam rekla da je dosta. Jučer sam opet naišla na otpor, ali manji. Ubacila sam između pisanja i crtanje kuće, čovjeka, sunca pa se malo smekšala.

Primjećujem da ja Antoniji lakše pisati zaobljene mekše linije nego ravne i „oštre“ npr. krugove i valovite crte mi radi s lakoćom i bez otpora.

Petak, 12. 9. 2003.

Antonija je ove dane kao nekako bistrija i odraslija. To su primijetili i drugi. Sve što se događa oko nje prati s velikim zanimanjem, gleda ali bi htjela i sudjelovati. Sinoć su (ne znam da li smo trebali tako reagirati) se „tukle“ ona i Petra ali ravnopravno. Ono što je napravila Antonija Petri, Petra joj je mogla vratiti. U jednom trenutku Antonija se izvukla ispod Petre, u sekundi joj sjela na trbuh i ruke joj stavila na ramena da se ne može dići. To je bilo toliko „stručno“ izvedeno da smo se svi uključili. Onda je Petra nju pa smo je pitali što sad treba reći. Ona je govorila „Gotovo, gotovo, pustim me, biži ćal!“ itd. Na kraju sam ja rekla da je sada dosta i bez problema se otišla igrati. Prošli put je naučila narančastu i rozu boju. Jučer sam joj onako usput pokazala smeđu i ljubičastu, odmah ih je naučila. U zadnje vrijeme se ljuti prilično bučno, osim što škiči, baci se i na pod i lupa nogama. Tada joj ja kažem nek se izvoli dignuti i pitam je što se ljuti. Imala sam i mali otpor kod oblačenja. Antonija je cijelo ljeto kod kuće bila samo u gaćama i bosa. Pošto je zahladilo, sad se mora obući i obuti. Kad sam ja doma sve štima, ako se i pokuša svući dosta je samo da je pogledam i već se obuče. Ako je doma samo s curama, odmah se svuče. Navečer za obući pidžamu sama pita jer kad prepričavamo knjigicu o mediću kažemo da se i on obukao i legao u krevet.

Ponedjeljak, 15. 9. 2003.

Antonija mi je preko vikenda bila dobra u smislu da me je poslušala, da je sudjelovala u svemu što je uključim, crtala je i prepričavala. S druge strane, škičala je više nego do sada. Tako da se meni čini da to nju po malo zabavlja jer ona škiči npr. vani kad skače ili trči. Zabranila sam curama da se više s njom igraju po krevetu jer se tada škakljaju, valjaju i škiče. Opet sam joj dala da crta s vodenim bojama, što je ona veselo prihvatila. Sad joj je još zanimljivije je zna boje. Najprije skupa nacrtamo veliku jabuku, onda joj ja kažem „Oboji u crveno, a lišće u zeleno“. Antonija to napravi i pazi da ne prijeđe crtu što je s vodenim bojama dosta teško. Kad je pitam npr. na slici koliko ima nečega ona mi odmah kaže i pobroji i počne pokazivati prstićem i brojati. Isto tako brojati do 20 je sama naučila, logički je naučila da brojevima od 1 do 9 samo doda npr. trinaest.

Petak, 19. 9. 2003.

Antonija nikako da se riješi tog škičanja. Škiči za svaku stvar: kad joj nešto ne dozvolim, kad joj nešto neću dati, kad neću napraviti ono što bi ona htjela. Škiči i kad je pozovem da prepričavamo ili da idemo pisati. Svi nastojimo da nas poslušaju i ne obaziremo se na skič, odnosno pitamo je „Molim, ča je bilo?“. Gledam je i zaposliti tako što joj stalno nešto dajem da mi napravi. Tako je i naučila što znači npr. donesi, odnesi, stavi, pomoz, pusti, drži itd. Kad je uzmem u trgovinu ili bilo gdje među ljude inzistiram da pozdravi i da sama pita ono što bi htjela: primijetila sam da se jako boji oštrih predmeta, pogotovo kad vidi nož počne hodati natraške. Pokazivala sam joj kako se reže papir sa škarama, ali se bojala i nije htjela. Jučer kad se igrala igračkama držala je ježića i zeku, govorila je sa zekom ježiću: „Biži, idi van, to kuća“. Igrala se prema priči o ježiću. Kad je puna bijesa jer joj ja nešto ne dozvolim tada pita: „Daj pit mama?“ iako nije žedna (kao da time hoće reći ako ti zapovijedaš meni, mogu i ja tebi jer uvijek kad pitam piti mama mi da).

Srijeda, 24. 9. 2003.

Antoniju uključim uvijek u poslove za koje znam da može napraviti. Jučer smo skupa presvlačile krevet. Govorile smo potegni gore, potegni dole, stavi ispod stavi na i sve dijelove posteljine zna kako se zovu. Jučer smo sve bile u Andreinoj sobi i ona je odjednom skočila i pitala: „Daj Andrea gitaru“. Pokazivala je na ormar, ispostavilo se da je gitara Andrein sintesajzer. Poslije je svirala i pjevala uz njega. Sinoć sam je zatekla kako stavlja namirnice iz ormara u vrećicu pa mi je palo na pamet da se igramo trgovine. Poslagale smo sve po kauču i ja sam je pitala što će kupiti. Ona mi je sama nabrojala i pokazivala, npr. rekla je: čokolino, pašta, pomidori, pašteta, kafe, ulje. Onda smo sve to stavljale u boršu. Danas ću to proširiti još na to da pozdravimo kad dođemo u trgovinu, da imamo novčanik za plaćanje jer sam vidjela da uživa i igri (to je zato što i medo u knjigici kupuje u trgovini). Neku večer se sjetila i pitala „Daj pašte, paštete“, ali sam vidjela da ne pita to, na kraju je malo stala i rekla „Daj pršuta“, jer ga nije već dugo jela. Zanimljivo mi je koliko je Antonija alergična na muhe. Koliko god da je udubljena u igru, crtanje ili prepričavanje muhu odmah uoči, počne mahati rukom i vikati: „Biži muha“. S pisanjem crtica nije baš oduševljena, najčešće se buni pa joj nakon stranice pisanja dam da nešto oboji. U ponedjeljak sam je vodila na 45 minuta u vrtić, sviđalo joj se, ali je htjela kao i prije stalno ići u jaslice po igračke. Ja sam bila s njom i nisam joj dozvoljavala. Navela sam je da se igra igrama koje su za veći uzrast, da crta, broji. Dosta se bunila i počela čak plakati baš s pravim suzama.

Nedjelja, 28. 9. 2003.

S Antonijom se uz puno strpljenja i ponavljanja puno toga može postići. Sve bi moglo biti još bolje da nije toliko napeta. Jako je napeta; dosta agresivna. Mislim da je takva i zato što ima stolicu svakih 4-5 dana. S druge strane, s Antonijom se možemo dosta dobro igrati trgovine. Njene sestre su večeras ostale zatečene kad su vidjele kako je ona lijepo sama posložila namirnice, koliko je pitam i što je pitam da mi da tako da su se svađale koja će se s njom igrati. Ovaj vikend obrađivale smo novu knjigicu i Antonija zna odgovore na veći dio postavljenih pitanja u knjizi. Stalno pita: „Daj crtati, bojice, papira, kist, voda... jer voli crtati vodenim bojama. Voli i pisati „ogradu“ - draže joj je da tako kažem nego da joj kažem idemo pisati crtice. Antonija je naučila i što je trokut, kocka i krug pa je to veseli crtati i odgovarati mi što je što. Sad više psa skoro da i ne primijeti, glavna joj je koza. Stalno trči u štalu i govori: „Koza jede travu, ima rogove, otključati“. Traži da otvorim da uđe. Voli gledati kad je muzemo pa govori: „Cike – mlika“ (zanimljivo je da mi tu kozu imamo „oduvijek“, a ona ju je počela zamjećivati tek kad sam joj počela prepričavati priču o lanetu Bambiju. Priča joj se jako svidjela a kozlići su je podsjećali na Bambija, tako ih je i zvala). Voli općenito sve životinje tako da voli hraniti i gledati i svinje, koke osim krava jer njih nemamo.

Nedjelja, 5. 10. 2003.

Antonija „super“ surađuje u svakom pogledu. To znači da me poslušna kad joj nešto naredim, da razumije gotovo sve što od nje tražim i sve se češće samostalno bez poticanja izražava kratkim rečenicama. Neko jutro donijela sam joj dvije majice da odabere što ću joj obući za u vrtić. Pitam je: „Antonija, hoćeš zelenu ili žutu?“ a ona meni odgovara „Crvena, na srca!“. To je majica koju ona voli. Npr. uzme me za ruku i kaže koza, mlijeko, lanac i lonac. To joj znači da treba pomesti kozu i poslije joj staviti lanac i zavezati je vani da pase travu. Ja joj kažem: „Odi po nonu i kaži joj nona donesi lonac, koza ima mlijeka“. Ona isti čas otrči do none, povuče je za ruke i to joj kaže. Kažem joj: „Odi po kantu, donesi nož i baci cuku (bundevu) da se razbije pa ćemo narezat za svinje“. Ona to sve razumije i odmah me poslušna. Kad ona mene dođe pitati kaže npr. „svinjama, cukete, kanta sa nožem“. Ja je uvijek ispravim i pomognem joj da oblikuje rečenicu. Uvijek nastojim da izvučem riječi iz nje pogotovo za one koje znam da zna, npr. jučer je uzela malu lopaticu i išla kopati po zemlji. Pitala sam je što radi, a ona je odgovorila: „Kopati zemlju“. Pitam je s čim a ona je odgovorila „S lopaticom“. To je naučila iz dvije knjigice gdje likovi kopaju, tako da mi je to sasvim spontano rekla.

Danas sam bila na hitnoj s njom i Andreom. Najprije je doktorica pregledala Andreu. Ona je gledala u sestru i rekla: „Plače“ i: „Sad će brzo doma“. Nije dala da joj pregleda uši i grlo već samo da joj posluša pluća (toga se nije bojala jer ima takvu igračku i igrala sam se s njom doktora, morat ćemo se igrati i otvaranja usta i pregledavanja uši). Antonija je jučer sama upalila auto tako da sad moram spremati ključ, a već mi je par puta u toku vožnje pokušala promijeniti brzinu što znači da dobro prati što mama radi tijekom vožnje.

Petak, 10. 10. 2003.

Antonija sve češće kad nešto pita, pita s rečenicom. Svi u kući na tome inzistiramo. Ako nam kaže samo jednu riječ pomognemo joj i uputimo je da tog imenuje i da pita daj mi to i to ili idemo tamo ili tamo. Više ne voli prepričavati knjigice kad ja to poželim nego kad ona to hoće. Inzistiram, ali ona onda reagira bijesom. Kad se njoj hoće i kad izabere knjigicu po svojoj volji tada super prepričava. Strašna mi je kad uzme bojanku na kojoj je svladala boje. Svaki put kad je rekla točno boju ja sam je glasno poljubila. Sad kad je prošlo skoro dva mjeseca, ona uzme tu bojanku, pokazuje boje i ispušta glasne poljupce (do sad kad bi poljubila samo je stavila usne na nečije lice). Iz toga se jasno vidi koliko joj znači da je netko pohvali, poljubi i da iskaže sreću kad nešto dobro napravi.

Srijeda, 15. 10. 2003.

Antoniju stalno ispitujem što je radila u vrtiću. Kad dođem u vrtić tete mi kažu otprilike što su taj dan radile pa je kod kuće navodim da mi to ispriča. U zadnje vrijeme stalno skiči ako nešto nije po njenom, a ponekad počne skičati i iz čistog mira. Jučer je uglavnom cijelo popodne proplakala jer je morala i u kući osim papuča imati na nogama i čarapice. Prekjučer kad smo došli iz Pule uzela sam je sa sobom, brala sam mahune, a ona je kraj svake mahune morala biti kraj mene. Otkinula sam šibu i trenirala je. Pred kraj nije joj više padalo na pamet da pobjegne ili trči amo-tamo. Smireno je stajala kraj mene, pomagala mi i razgovarala sa mnom. Jučer sam je malo pritisnula. Svaki dan s njom crtam dečka, rožicu ili kuću. Prisilila sam ju da mi to nacrtá sama, bila sam sva sretna kad je sama nacrtala dečkića i rožicu i usput govorila što crta.

Petak, 24.10. 2003.

Antonija i dalje skiči kad bi nešto htjela, a ne dozvolim joj ili kad joj nešto ne dam. Skiči i dok je dobre volje kad se igra pa sam shvatila da se tako možda oslobađa napetosti. Ponekad se i ugrize, ali više ne onako jako već kad je počne malo boliti dođe meni pokazati rukicu. Inače sluša me, napravi mi sve što joj kažem, nekad uz protest, ali ja inzistiram pa svejedno napravi.

Stolicu ima još uvijek svaki 3.dan, ali ide sama na školjku. Pokušavam joj davati što više povrća, voća i jogurte koje ona voli pa i to polako rješavamo. Još uvijek jako voli raditi ono što radi svaki dan, pa svaki dan poslije vrtića pita: „Daj kariolu, idemo lug, cukete, špinata“. Pita: idemo kozi, ima rogove, lonac-mlijeka, staviti lanac. Isto tako pita i daj jagode. Svaki dan idemo u lug, muzemo kozu i stavljamo joj lanac, beremo jagode itd. U zadnje vrijeme kad prepričava knjigice zahtijevam da sama opiše sliku jer znam da može, jedino kad malo stane, odnosno čeka da ja pitam ili nastavim, onda joj pomognem.

Ponedjeljak, 27. 10. 2003.

Antonija je preko vikenda bila pojačano nervozna, a ja to pripisujem tome što sam u subotu imala majstore pa sam i ja bila nervozna. Ona jako osjeti kad ja nisam prirodna. Jučer smo cijelo popodne imali troje gostiju, isto sam joj se malo posvetila. Svi ti ljudi koje manje poznaje i ja koja sam bila s njima budili su u njoj još jači bijes. Navečer smo prepričavale knjigice i tad je legla u moje krilo i pričala kao da je jedva dočekala da me ima samo za sebe. Ja obično s njom pišem i crtam navečer pa možda to nije prigodno vrijeme jer je već dosta umorna. Jako je razljutim kad joj za nešto kažem da joj nije dobro, izbrišem i tražim da to napravi kako treba reagira bijesom, ali već sljedeće večeri vidim da se više trudi. Naučila je kako joj se zovu mama i tata. Kad bi nešto posebno htjela za jesti, zove tatu da joj kupi i donese.

Srijeda, 29. 10. 2003.

Antonija ovih zadnjih dana skoro da i ne skiči. Buni mi se jako jedino kad treba ići pisati i crtati. Bijesna je kad mora pisati baš ono što joj ja naredim. Sad najviše radimo na tome da spoji oblike uz pomoć točkica koje joj ja nacrtam. U tome jako lijepo napreduje i kad se potrudi nacrtat trokut, kvadrat, kuću skoro kao ja. Tada joj naredim da to što je spojila i oboji. Mogu reći da se trudi da joj ne prijeđe preko crte, ali još uvijek ne uspijeva. Glavno je da vidim da se trudi. I tete u vrtiću su zadovoljne jer se s njom da

raditi. Svaki dan kad dođem po nju ona smireno sjedi s 2-3 curice i crta, boja, piše s curicama, prepričava knjigice. I doma je lijepo opuštena i spremna za razgovor i igru.

Ponedjeljak, 3. 11. 2003.

Antonija nije više onako napeta, puno više je opuštena i „prirodna“. Kad hoće da joj se nešto da ili da joj se napravi, sve češće sama upotrebljava kratke rečenice. Zaboravila je i na skičanje, tako da sad zaskiči ako se za nešto baš jako ljuti. Kad je dovedem u vrtić, odmah zna tko je teta Silvija i odmah mi kaže. Zna i za Nikol, curicu koja se još od lani u vrtiću najviše oko nje trudi. Kad je pitam tko je to kaže mi da je to Nikola.

Stolica: Antonija je naučila sama otići na školjku, napravi i obriše se sama. Njena opuštenost vidi se i kroz svakodnevnu stolicu. Tek sad kad vidim koliko je to međusobno povezano. Preko vikenda smo bili u gostima i ona je surađivala sa svakim tko ju je pozvao ili tražio da mu nešto napravi i kaže. Uglavnom jako je dobro primjećivala sve ljude oko sebe.

Srijeda, 5. 11. 2003.

Antonija je i dalje opuštena i ne skiči, a kad se naljuti i počne me stiskati i vikati i mene pita: „Kako se juti?“. Na to joj ja kažem neka reče: „Ja se ljutim“. Pitam je i da mi kaže zašto se ljuti. Tada mi ona svaki put kaže što je. Svaki put inzistiram da mi kaže pa joj ja kažem da to ne može ili može. Kad dođem po nju u vrtić, uvijek je nađem kako sjedi s drugim curicama za stolom i piše ili crta. Za razliku od lani još je ni jednom nisam našla nervoznu ili uplakanu. Muči me jedino što Antonija u zadnje vrijeme voli otići sama od kuće. To napravi tako brzo da u djeliću sekunde više ne znaš gdje je. Jednom je otišla kod susjeda jer zna da oni imaju psa koji se voli maziti, a ona jako voli pse. Jučer je otišla dva puta, obula je gumene čizme i otišla na njivu gdje inače ide sa mnom (tada obujemo čizme). Muči me da li bi se ona vratila sama natrag. Zabavno mi je kako Antonija povezuje stvari koje idu npr. uz zimu, kaže „Daj rukavica, snijega, sanjkati, fiju, božićnjak i pokloni“. Onda ja to složim u rečenice, npr.: „Po zimi je jako zima, moramo staviti rukavice, pada snijeg pa ćemo se sanjkati fiju, radit ćemo snjegovića“ itd. Čim vidi neki predmet na kojem je mašna, odmah kaže: „To je poklon“.

Srijeda, 12. 11. 2003.

Antonija je u protekla dva dana jako nervozna, napeta i plačljiva. Samo odjedanput joj se lice počne tresti i počne plakati, i to jako. Htjela bi me imati samo za sebe, stalno

me poteže za ruku kamo god ide. Ako vičem na nju ili je udarim isto se rasplače. Ne znam zbog čega je tako napeta jer se to opet odrazilo i na njenu stolicu pa je to opet muči. Više ne inzistiram na bojanju i pisanju, već sam joj kupila plastelin i slamke pa sad pravimo različite likove i nadijevamo slamke na konac. Dam joj i vodene boje jer njih voli. Popodne kad joj neću nešto dozvoliti ona bude sva bijesna i nemoćna. Tada me gleda u oči i plačljivo pita. „Idemo spat?“. Ne znam da li radim dobro, ali ja je tada uzmem u sobu, zagrlim i polako se smiri. Možda je takva i zato što zadnja tri dana nismo same ja i ona išle na njivu, pričale, igrale se sa psom, a to smo do sada redovno radile svaki dan. Možda misli da je time zapostavljena pa je stalno uz mene i plačljiva. Navečer kad ide spavati isto plače jer hoće da ja idem s njom i tada me jako zagrli. Sinoć i preksinoć nisam htjela ići s njom i kad se je dobro isplakala zaspala je kraj Petre.

Petak, 14. 11. 2003.

Antonija se malo „smirila“, odnosno nije napeta kao prije. Mislim da je najveći uzrok njene pojačane napetosti bio taj što nismo išle prošetati do luga ili trčati po cesti kao što smo to redovito radile svaki dan. Ova dva dana smo opet počele ići i sve je opet u redu. Sva vesela je rekla. „Škornje, u lug, kariolu, brati travu, koza, svinjama...“ Sinoć kad je pitala za spavati Petra je još morala učiti pa sam ja htjela ići s njom, ali me je gurala, dizala se i zvala. „Petra, Petra spavati“. U dnevnom boravku ima kauč za koji misli da je samo njen pa nas stalno gura, a ja joj stalno ponavljam kako treba reći: „Digni se! Makni se!“. Počela je polako i sama to govoriti. Osim njenih slikovnica, uzmem i časopise i dječje novine pa prepričavamo što vidimo na slici.

Ponedjeljak, 17. 11. 2003.

Antonija lijepo surađuje, ali joj se stalno treba nametati i ubacivati. Čim ju se pusti malo duže vrijeme bez komunikacije počne sama sa sobom razgovarati. Ako dulje vrijeme nešto ne radim s njom, onda dođe sama pa me pita da radimo nešto s plastelinom, pita za bojice i kist, pisati, ogradu, slamčice... Stalno traži da joj radim različite likove od plastelina, a ona mi pomogne složiti npr. kad joj radim kućicu s ogradom i stablom, ja napravim dijelove kuće, a ona složiti; stavi prozore i vrata na zidove, prečkice na ogradu, krošnju na deblo itd. Neki dan se igrala na tepihu s igračkama pa sam je pitala neka digni u vis smeđeg psića: „Digni psića na točke! Spusti medeta bez kape! Digni medeta u plavim bragešama!“. Sve mi je točno radila s puno koncentracije i čak sa

zadovoljstvom. Jučer smo joj slavili rođendan, bilo je 5-6 curica, igrale su se tako što su se tukle balonima. Antonija je ispočetka gledala što se igraju pa je počela tući samo rukama po njihovim balonima, kasnije je shvatila kako to ide, uzela je dva balona i udarala njih još spretnije. Vidjelo se da uživa, a i mi ostali smo je svi hvalili. Naručili smo joj tortu na ježa jer obožava slikovnicu o ježu, a u vrtiću je naučila pjesmicu o ježu. Stavila sam je na stolicu, zamolila sve goste da se umire uz moju malu pomoć i izrekla je pjesmu o ježiću, a kad je završila svi su počeli pljeskati i vikati „Bravo!“. Isto je bilo s puhanjem svjećica, svi smo je bodrili dok nije sama ugasila sve svjećice i na kraju smo joj svi pljeskali. Moram priznati da mi je napokon ovo prvi njen rođendan na kome sam bila opuštena i na kojem su svi uživali. Jednostavno Antonija je bila super raspoložena, opuštena i u svemu je sudjelovala.

Srijeda, 19. 11. 2003.

Antonija je i dalje opuštena, agresiju pokazuje jako rijetko. Kad dođem po nju u vrtić uvijek je opuštena, sjedi s drugom djecom za stolom i nešto radi. Uvijek me pozdravi s „Dobar dan“, jer ja tako pozdravim kad dođem u vrtić. Nastojim svaki dan barem dva sata da provedemo vani i to uz stalnu komunikaciju, onda mi je poslije cijelu večer dobra. I dalje pita da joj pravim figurice od plastelina. Ja joj pravim dijelove nečega, a ona ih poslije spoji u neku figuricu. Dobila je novu bojanku, kažem joj koju stvar da oboji u koju boju, stalno je hvalim i bodrim tako da mi cijelu sliku oboji odjednom. Sada to oboji jako dobro u odnosu na prije jer ne šara već pazi da to oboji jako dobro i da ne ode preko crte. Kad se udari pita. „Daj ručnik, voda?“, jer joj uvijek stavim hladan oblog kad se jače udari pa sad ona odmah pita i stavlja mokri ručnik i kad se malo udari.

Nedjelja, 23. 11. 2003.

Antonija jako puno vremena provodi u igri, zapravo glumi ono što joj se dešava u vrtiću i doma. U vrtiću lijepi papire, a doma govori. „Lijepiti, lijepiti“, uzme jednu plastičnu zdjelicu i olovku pa glumi kao da ljepilo s olovkom nanosi na papir. Često u igri govori: „Operi ruke, a sad spavamo, prati zube!“ itd. Onda ja pitam koja teta u vrtiću joj je to rekla. Stalno su joj u ruci i knjigice. Uzme slikovnice, stare sekine knjige i svoje bilježnice pa se pravi važna, prekriži nogice, uzme kemijsku u ruke pa govori: „Šo vidi na slici, koje je boje, koliko nečega ima?“ itd. Napominjem da tada ne voli da joj se netko pridruži ili da upada u njenu igru. Ako inzistiram i počnem i ja glumiti, tada me prihvati. Kad pronađe neku zametnutu igračku, brzo nam dođe pokazati sva vesela.

Sinoć je npr. pronašla gumenog nosoroga, došla je tati i veselo rekla: „Nosorog, crna!“ jer je crne boje. Jučer nam je opet pobjegla kod susjeda. Kad sam išla po nju, susjeda ju je već vodila doma. Pitala sam je zašto je tamo išla, a ona meni govori. „Mići i ptica“. Pitala sam susjedu da li imaju kakvu papigu ili kanarinca, a ona mi je odgovorila da imaju šarene male piliće za kojima je ona trčala i govorila „Ptice, ptice“. Mići je ime psa koji je nestao prije dvije godine i kojeg je ona prvog „primijetila“ i zavoljela. Pitala sam susjedu da li imaju kakvog šarenog psa, a ona mi je odgovorila da imaju. Ona se njega još sjeća i često ode u sekinu sobu, gleda ga na slici i veselo viče: „Trči, Mići!“ . Kao da se sjeća onih veselih trenutaka s njim. Antonija je dan prije nego što je otišla kod susjeda tatu vukla po cesti i govorila mu: „Ptica i mići“, ali ju nismo razumjeli (ona ih je kod susjeda vidjela prije mjesec dana kad sam već pisala da je otišla od kuće). Antonija zadnjih par dana stalno trči oko mene i Andree da joj nešto nacrtamo pa ona to oboji. Upravo dok ovo pišem, došla mi je i rekla: „Nacrtaj sladoled, čokoladu i paštine“. Iz dana u dan vidim promjenu, npr. kod kuće dok se Andrea i Petra nešto igraju i zezaju više je ne moraju zvati da im se pridruži, ona odmah dotrči, procijeni što se igraju i što treba raditi. Obožava bojiti, i to ne samo bojanku, već i nacrtane stvari. Kad je dosta počne govoriti: „Pokupi i spremi“. Ne znam je li još prerano, ali Antonija je stvarno naučila slova A, O, T, R, H-(izreče K), a kad je na primjer pitam da mi kaže haljina izgovori lijepo slovo H. Maloprije sam joj napisala A N T O N I J A i ona je nakon 5-6 minuta znala pročitati svako slovo. Onda sam sve ukućane jednog po jednog zvala. Oni su joj se svi divili i hvalili je, a ona je uživala. Kad sam vidjela da joj je dosta tog ponavljanja pustila sam je.

Srijeda, 26. 11. 2003.

Antonija zadnja tri dana počne iznenadno plakati. Odjednom joj se rastuži lice i brizne u plač kao da se je taj čas nečeg ružnog sjetila. Isto tako, već dva jutra rasplakala mi se pred vratima u vrtić kad smo ujutro došle, možda zato što su nas zbog kvara na autu ova dva jutra drugi dovezli. Inače Antonija se najviše igra s knjigama, npr. sa starim Andreinim čitankama. Lista ih i govori što vidi. Voli i bojati, a i dalje joj je velika zabava da mi govori što ću joj nacrtati pa ona to poslije oboji. Tako me sinoć pitala da joj nacrtam sladoled, šlag, jogurt, žvake, čips, krumpir. Kad je to obojila, točno je znala obojiti omot od svega, tako je npr. jogurt vili obojila plavo čep i bocu crveno, žvake ljubičasto jer jedino te žvake voli itd.

Ponedjeljak, 1. 12. 2003.

Antonija surađuje u svemu što joj se predloži. U nečemu s više volje, u nečemu s malo manje ali ipak da. Obično se buni oko prepričavanja slikovnica, kao za inat uvijek bi htjela neku drugu, a ne onu koju ja kažem. Uvijek inzistiram da najprije prepričamo onu koju ću ja, a poslije onu koju će ona. Često „glumi“ da prepričava slikovnice, ali to čini tako da imenuje samo imenice, a ne radnju iako zna i što tko radi. U zadnje vrijeme puno radimo na njenom „ja“, npr. ja se zovem, ja idem, ja sam spavala. Da bi što bolje shvatila, pokažem joj da se malo udari po prsima i kaže: „Ja sam. Sad joj kažem da više ne broji do koliko zna već točno onoliko koliko nečega ima. Učim je da i imenuje to što broji, npr. 7 čaša, 8 rožica itd. Sve je više uhvatim kako govori nešto iz zadovoljstva, a ne zato što joj nešto treba ili jer smo je mi nešto pitali, npr. jučer smo radili krvavice u garaži, ona je došla do mene, povukla za jaknu, pogledala u oči i veselo rekla: „Kobasice“ jer smo dva dana prije radili kobasice i ja sam joj rekla što smo radili. Isto tako ako si sama pronađe neku zagubljenu igračku ili slikovnicu sva vesela dođe pokazati i kaže što je našla.

Srijeda, 3. 12. 2003.

Antonija i dalje lijepo surađuje. Ono što joj ponudim da radimo prihvaća više ili manje, ne trebam više puno inzistirati na nečemu jer joj otpor brzo popusti. Isto tako, kad smo u trgovini ne inzistira da joj kupim nešto što kažem da neću. Jučer sam joj kupila čips i Kinder pingui, ona je otišla do prodavačice, povukla je za ruku i pitala žvake ljubičaste. Rekla sam joj da ne može, isto tako i prodavačici. Ona je to prihvatila kao da to mora biti bez trunke otpora. Mirno je vratila žvake i izašla, jedino mi je ponekad navečer jako plačljiva, i to kad je jako pospana. Onda bi htjela da ja budem samo s njena mama i jako se ljuti ako s nekim drugim pričam ili pažljivo pratim nešto na televiziji. Na sve to stalno jako plače i hoće da odem s njom spavati. Naučila sam da ne popuštam, udarim je ako hoće ugasiti televiziju, i dalje pričam s drugima. Nju stavim spavati s Petrom, makar pet puta dok ona ne popusti. Vidi da ja neću spavati s njom pa zaspi.

Petak, 5. 12. 2003.

S Antonijom je preko dana sve u redu. Lijepo surađuje, pita, odgovara na pitanja, igra se itd. Čim dođe večer i mi se okupimo pred televizijom, ona počne jako plakati. Stalno gasi televiziju ili mijenja programe. Ja joj to ne dopuštam pa počne još glasnije plakati i pita za poći spavati. Pošto još uvijek nije vrijeme za spavanje, ona hoće da ja zanemarim Petrinu zadaću, emisije na televiziji, večeru itd. i da se posvetim samo njoj.

Odemo leći na krevet, čvrsto se zagrlimo, ja joj nešto pričam pa se umiri i zaspi. Čim se malo pomaknem, opet počne plakati (ne zna kako se postaviti i što joj je, da li joj se stvarno spava ili?). Svaki dan idemo na njivu i ona već sama pita kariolu, u lugu, nabrati trave, svinjama itd. Uvijek mi pomaže, i to npr. pošaljem je po kariolu, namjerno je ostavim na drugom kraju njive, a ona mi je doveze i sretna je što zna. Zatim mi travu stavlja u kariolu, donese kašete itd. U kući je isto angažiram tako što je stalno šaljem po nešto, ravnamo skupa krevete, pokupljamo igračke, šaljem je da zatvori vrata, svjetlo itd. tako nešto da se što manje povlači u sebe.

Ponedjeljak, 8. 12. 2003.

Antonija je u petak navečer opet bila plačljiva, ali nisam nikom dozvolila da je zato „pomazi“. Ako je plakala, morala je na naš upit reći što joj je ili što bi. Kad nije prestajala, ja sam je počela oponašati, kad se počela bacati na pod i živčaniti, ja sam uzela šibu i naredila joj da se vrati i sjedne na kauč. Kad je vidjela da nismo „zainteresirani“, smirila se. U subotu je počela opet izvoditi dok je bila s tatom i on ju je istukao šibom i nije joj dozvolio da radi ono što će ona. Poslije tijekom večeri bila je kao bubica. Jučer smo išli kod mojih roditelja i namjerno joj tamo nismo htjeli staviti kazetu s crtićima. Sa sobom smo od kuće uzeli bojanku, tekicu i pernicu. Cijelo vrijeme je bila zaokupljena time da je svima morala nacrtati ili napisati ono što zna, a i ja sam je stalno pitala da nam kaže što zna novo reći. Pri dolasku i polasku svih je poljubila, zagrlila i sama pokupila svoje stvari u boršu i stavila si na rame (što znači da vodi brigu da ne zaboravi).

Srijeda, 10. 12. 2003.

Antonija mi je jučer i danas počela plakati kad smo htjele ići u vrtić. Primijetila sam da je odmah pobjegla teti Silviji i pobjegla među drugu djecu (možda je iritira to što mora ići pisati i bojati). Kod kuće smo i dalje s njom strogi, a i šiba se dosta često upotrijebi. Primijetila sam da se sad kao srđi na mene. Više me ne treba stalno kao prije, niti se dolazi maziti. Sad najviše voli Andreu. Stalno traži od nje da idu spavati, odnosno maziti se. Možda je to zato što Andrea s njom stalno izvodi neke vratolomije, kao da leti. Andrea je nikad ne kazni, a jučer sam slušala pa čula da joj ni zapovijedi nisu uvjerljive, pa se Antonija nekako više njoj priklonila.

Petak, 12 . 12. 2003.

Antonija je sve više privržena Andrei, a od mene kao da se udaljava. Ona na moj poziv dođe k meni, poslušna ono što joj naredim, ali vidim da je to zato što zna da mora, a ne spontano. Također sad uvijek između Petre i Andree izabere Andreu vjerojatno jer sam Petru naučila da joj se suprotstavi, odnosno da joj vrati kad je ova grebe ili čupa. Andrea s njom radi ono što ona voli. Diže je na nogama visoko u zrak, šaklja itd. U kući svi inzistiramo da se izražava u kratkim rečenicama i da imenuje onog kome se obraća. Zna 13 slova kako se izgovore, a većinu njih zna i pisati. Često uzme knjigice i sama ih prepričava. Puno toga glumi i govori ono što radi sa Silvijom u vrtiću, a na slici je prikazano nešto sasvim drugo.

Ponedjeljak, 15. 12. 2003.

Da sam jučer ujutro pisala što se dešava s Antonijom bilo bi sve najljepše, odnosno prirodno i normalno. Jučer popodne je pak bila napeta i nervozna. U petak popodne i subotu mi je s lakoćom napravila sve što sam od nje tražila. Čak je i ona sama od mene tražila da pišemo slova, prepričavamo i bojamo. Služila se jako puno kratkim rečenicama koje je spontano izgovarala npr.: „Andrea, sfrigaj krumpira! Petra, našilji olovku! Tata, idemo van! Mama, makni kauč“. Vidi se da se naše nastojanje na izgovaranju pune rečenice i imenovanje isplatilo. Gotovo uvijek kad joj kažeš „Izvoli“ spontano kaže „Hvala“. Kad sam poslala Andreu da iznese smeće ona je pitala Antoniju hoće li joj pomoći. Ona je odmah uzela vrećicu i otišla baciti u kantu. Kad je uzmem sa sobom na njivu i pitam da mi donese bliže kašetu ili doveze kariolu, ona mi to odmah napravi i to jako spretno. Jučer smo išli sjeći bor: njene sestre, ona, sestrična, ja i pustili smo sva tri psa. Verala se po šumi s nama, tražila bor i dozivala pse. Putem za doma tražila sam da mi sve prepriča: tko je sve išao, kako se zove, po što smo išli, di rastu borići, što ćemo na borić staviti i bila sam zadovoljna njenim odgovorima. Odmah je počela vući bor po stepenicama i pomogla da ga postavimo.

Četvrtak, 18. 12. 2003.

Antonija lijepo surađuje, ali ima i dalje trenutaka kad je jako napeta i kad počne izvoditi. Večeras je počela izvoditi, bacati se po podu i stupati. Uzela sam kuhaču i odlučno je pitala: „Molim, Antonija, što biš?“ Prije nego sam ja završila izreći pitanje ona je rekla: „Mama, sfrigaj krumpira!“. Svi smo se pogledali, znači ona je bila jako gladna (jer je poslije sve do mrvice pojela), ali nije htjela pitati već je živčanišla i bacala se po podu. Vidjela je da imam kuhaču i da sam „ljuta“ pa je odmah išla po vrećicu i po jaknu i otišla

smo skupa u podrum po krumpir. Lijepo mi je kad navečer npr. Andrea pozove nju da se odu igrati u sobu, Antonija ide odmah do Petre i kaže spontano: „Petra, hajde, idemo!“. Voli da se igraju ili plešu sve tri. Često uzme neke dječje novine, lista ih, gleda i prepričava tri praščića i zečića. Pokazuje na one slike i usput napamet prepričava te knjigice kao da glumi. Kad naredim nešto vani ili u kući često je uključim da mi pomogne i gotovo uvijek to prihvati bez protivljenja. Obožava kozu pa joj često zatvorim vrata od staje a ona dođe po mene i kaže: „Otvori vrata, upali svjetlo, stavi lanac, daj sjena, kukuruza, koza ima rogove, u lonac mlijeka“. Zanimljivo koliko ona toga kaže bez poticanja, jer je to nešto što jako voli. Kad smo vani, i ona se malo udalji, ja zazovem: „Antonija, da te vidim!“ i ona mi se odmah dođe pokazati. Naučila sam je i da mi kaže: „Tu sam!“, ali to kaže dosta tiho, tako da nema efekta ako nisam blizu. Još ne shvaća da bi trebalo glasno se odazvati, da je značaj toga da ja čujem da je ona tu.

Utorak, 23. 12. 2003.

Antonija je u subotu navečer i nedjelju ujutro bila jako napeta i zločesta. Pripisujem to tome što je gotovo cijelu subotu bila u kući samo sa sestrama a i stavili smo joj na njeno traženje kazetu s crtanimi. U nedjelju i ove dane sam joj se malo više posvetila i nisam joj htjela više staviti crtani. Iako je plakala i pitala: „Mama, stavi crtani majstor fantač pararara?“ nisam htjela. Odlučila sam da ću joj staviti kazetu kad ja budem imala vremena i da to odmah komentiramo što se vidi. Antonija jako voli kad je pitam koje je koje slovo, jer je ušla u „štos“ pa je sva sretna kad vidi da skoro sve zna. Pisati isto voli, ali slova koja piše i sa Silvijom O, P, B, I, T, H, E, A, F, L. Ova druga neće. Ne inzistiram na onome što neće, već joj ja smireno pokažem svaki put kad se to slovo napiše. Voli bojati, i to u zadnje vrijeme najrađe ona sama odabere boje za određenu sliku, npr. kad boja cvijet označi si kružić žutu, latice crveno, stabljiku i list zeleno pa tek onda počne bojati (s tim kopira mene jer sam joj ja ispočetka označavala). S tim je usvojila da je sunce uvijek žuto, stablo smeđe i zeleno, krov crven, more plavo, trava zelena itd. Mene kad nešto pita uvijek mi se obrati punom rečenicom jer je shvatila da u protivnom neće ništa dobiti. Kad ide u vrtić i kad dođem po nju opuštena je i vesela. U zadnje vrijeme nije više onako bliska sa mnom kao prije, ovo što me sluša čini mi se da je to zato zna da mora (muči me to da nisam možda pretjerala u naredbama i strogoći jer više se neće niti maziti sa mnom).

Ponedjeljak, 29. 12. 2003.

Antoniji je ovih par dana nedostajao odlazak u vrtić i Pulu pa me par puta pitala da joj dam jaknu i rekla: „Idemo ća, tomobil, u vrtić, u Pulu, Aldo...“ Kad nešto treba, gotovo se uvijek obraća kratkim rečenicama, a mi je svi u kući potičemo na to. Naučila je sva slova osim Č, Ć, Đ, DŽ, LJ, NJ. Tako da uzmemo čitanke, časopise, listiće iz prvog razreda pa „čitamo“, pročita mi slova a ja joj svaki put pročitam tu riječ. Tada se ona ljuti jer još ne shvaća da ta slova tvore tu riječ. Kad se naljuti ne navaljujem već idemo raditi nešto drugo pa kasnije opet. Obožava bojati. Kad sam uz nju pravi se važna i sama si označi svaki dio slike kakve će biti boje i gleda me slažem li se (jer sam joj ja prije tako označavala). Ako nisam uz nju, onda boja svakako, sve u svim bojama i preko crte. Jučer je ostala malo sama i sa žutom pastelom po staklu i ormarima u dnevnom boravku nacrtala sunca, rožice i dečkića. To je bilo toliko lijepo da sam počela vikati na Petru da joj je ona pomogla crtati po namještaju umjesto da je spriječi. Voli uzeti i album sa slikama pa govoriti tko je tko. Inače sve to pisanje, čitanje slova, prepričavanje doživljava kao neku glumu. Često uzme neku knjigicu ili papir i olovku pa piše ili prepričava, ali tada ne voli da joj itko smeta. Gura me i govori: „Idi ća, idi van!“. Neku večer je spontano došla do tate s knjigicom tri praščića, počela mu pričati, morao ju je pratiti jer se baš njemu obraćala i bila sretna kad je vidjela da je tata prati. Preksinoć smo imali goste i ostala je malo zanemarena, odnosno gladna. Vidjela je da nema pomfrija ni hrenovki, došla je do mene, uzela me za ruku i rekla: „Mama daj paštine“. Rekla sam joj da nemam, a ona je rekla „Noni!“, jer je ujutro jela kod nje kekse koje voli. Odvela sam je kod none i dole je pitala: „Nona, daj paštine i mrvicu kafe u šalicu!“. Bila sam presretna kako se snašla i kako sve više shvaća da govorom može „sve“. Jučer smo bili kod mojih roditelja, tamo je isto sve pitala, poljubila ih spontano pri dolasku o odlasku, nije bježala van, a kad je vidjela da se seke spremaju za ća rekla je: „Sad će trebat doma“, otišla si je uzeti igračke i one koje su pale iza kauča i stavila ih u torbu. Spremila sam joj bojanku na vrh ormara, ona se odjednom sjetila i rekla: „Mama. daj knjigicu stavi u boršu!“. To je prvi put da se toliko brine o svojim stvarima da nešto ne zaboravi. Kad je sve stavila, torbu je stavila na rame, pozdravila se, otišla sama u naš auto tako da mi se učinila jako odrasla. Jako sam zadovoljna Antonijom a i sve više primjećujem njen napredak. Još uvijek me jako muči ta njena napetost ili skičanje i plakanje kad nešto nije po njenom.

ANALIZA 2. DJELA ZAPISA 2. lipnja 2003. – 29. prosinca 2003.

Analizom majčinih zapisa u razdoblju od lipnja do prosinca 2003., u odnosu na prethodno analizirano razdoblje (lipanj - prosinac 2001.), zapaženo je sljedeće:

- Na području socijalnih interesa utvrđeno je kako Antonija sve više primjećuje i uključuje sestre Andreu i Petru u sve svoje aktivnosti, ponajviše u igru, što u prvom analiziranom razdoblju nije bilo prisutno, već bi odbacivala sestre pri njihovom najmanjem pokušaju da joj se približe. U jednom je periodu Antonija bila najprivrženija sestri Andrei jer je Andrea činila sve što bi joj Antonija naredila bez ikakvog suprotstavljanja. Zapaženo je i kako je u odnosu na prethodno analizirano razdoblje Antonija znatno proširila svoj krug ljudi s bakom i djedom, s kojima je počela komunicirati kao i sa sestrama i roditeljima.

U odnosu na prethodno analizirano razdoblje, u ovome je Antonija počela pokazivati interes za nepoznate osobe pa je tako u igri počela prihvaćati djevojčice koje ne poznaje.

Srijeda, 4. lipnja 2003. „Sinoć smo išle dočekati Andreu s izleta, sve ove dane nisam primjećivala da joj fali, ali kad je došla sva vesela ju je 2-3 puta pogledala od glave do pete, kao da je tek tada shvatila da je nije bilo.“

Srijeda, 11. lipnja 2003. „Pozitivno je to da je u svoj „krug“ prihvatila i nonu, tj. ide kod nje, pita je: „Nona daj žvake, šlaga ili bombona“. Kad je nona pozove, odmah dođe kod nje, ako je nešto pita, odmah joj da, kao da ju je tek sada „otkrila“.

Petak, 18. srpnja 2003.

„Jučer smo se spremile za ići na more. Ja, Antonija i Andrea smo otišle u garažu, a Petra je rekla da će nas pričekati kraj kuće. Kad smo ušle u auto vidjela je da nema Petre. Počela je govoriti „Petra, Petra“. Brzo je istrčala iz auta i otišla po Petru jer se bojala da Petra neće ići s nama.“

- Mama Antoniju nastoji što je moguće više angažirati u obavljanju raznih kućanskih poslova te u tome uspijeva. Antonija pomaže mami oko svega što mama od nje zatraži poput branja mahuna, pomaganja na njivi, čišćenja graška, pri čemu je Antonija izrazito pedantna. U početku je Antonija pokazivala otpor prema maminim naredbama, no vremenom je svaku

maminu naredbu poslušno i koncentrirano izvršila bez nervoze i agresije. Antoniji su jako bitne pohvale kada nešto dobro napravi te su joj pohvale ujedno i motivacija da se nastavi truditi. Vidljivo je koliko je bitna dosljednost i upornost roditelja te koliko je Antonija sklona „manipulirati“ roditeljima kroz agresivno ponašanje. Kada bi mama bila stroga i jasno dala do znanja da neće biti po njenom, Antoniji nije trebalo puno da prihvati maminu naredbu i smiri se.

Petak, 5. rujna 2003.

„U zadnjih par dana je svaki dan vodim na njivu. Tamo je samo trčala, bila je svugdje a sad joj kažem da mi pomogne i skoro sve što nabere ponese mi komad po komad u „kariolu“. Pokušava mi pobjeći dok ne gledam, ali čim joj kažem: „Antonija vrati se“, ona odmah dođe. Uglavnom, kad smo vani gledam je s nečim zaposliti samo da mi stalno ne trči, npr. kažem joj da mi donese kašete, da pokupi neko smeće s poda, da nabere trave za koze, da mi donese kantu itd. Prije se na sve bunila, ali sad me poslušna i to joj je postalo normalno.“

- U ovom je razdoblju (krajem 2002. godine) Antonija počela pohađati predškolsku ustanovu. U vrtiću se Antonija u početku držala po strani od ostale djece te plakala i cendrala kada bi trebala komunicirati s drugom djecom, no kako je vrijeme odmicalo, a tete bile uporne, naposljetku se odlično uklopila u vrtić te sudjelovala u svim aktivnostima poput ostale djece. Kada bi mama dolazila po Antoniju u vrtić redovito bi je zatekla kako sjedi za stolom s ostalom djecom te crta ili boja. Također se u vrtiću sprijateljila s djevojčicom Nikol koja je pokazala zanimanje za Antoniju te zapamtila tetu Silviju (dodatnu odgajateljicu).

Srijeda, 4. lipnja 2003.

„Antonija me zadnja dva dana čvrsto stišće za ruku kad ulazimo u vrtić. Još uvijek joj se ne sviđa to što mora komunicirati s drugom djecom i ona se njima obraćati, ali tete su dosljedne i ne pomaže joj plakanje. Inače i kod kuće se jako brzo uvrijedi i počne plakati.“

- U ovom je razdoblju Antonija ostvarila velik napredak na području usvajanja novih sadržaja. Naučila je čitati pojedina slova, naučila je kako se zovu mama i tata, naučila je brojati do 20, nacrtati i raspoznati geometrijske likove, pisati, slikati vodenim bojama, bojati unutar zadanih okvira, čime su napredovale Antonijine sposobnosti grafomotorike te je usvojila skoro sve boje. Antonija zna prepričati sadržaj svih slikovnica koje ima te uz mamin poticaj i pomoć prepričava punim rečenicama na čemu mama inzistira.

Srijeda, 16. srpnja 2003.

„U zadnje vrijeme kaka samo u školjku, ja je sva vesela pitam: „Što je Antonija napravila?“, ona umjesto da kaže „Kakala“ počne govoriti „Jupi! Bravo!“, jer su takve moje reakcije kad to obavi u školjku.“

Utorak, 2. rujna 2003.

„Antoniju učim da ne smije stalno skičati i prilično sam uspjela. Naučila je škiknuti za sve: ako nešto treba, ako joj nešto ne ide, kad se igra itd. Ova dva dana sam se malo intenzivnije bavila njome i odmah se to vidi. Prepričavale smo pričicu o ježiću, ali smo usput i glumile, stavile smo igračke ježića, koke, ptice, zeku, psića i kamion, a na kraju smo ježića stavili spavati u lonac kao u priči. Onda smo uzele knjigicu „Moja kuća“ i išle po prostorijama u kući. Sve prostorije je znala imenovati, a isto tako i stvari u njima. Proširili smo još i fond riječi vezano uz tu knjigicu npr. špina, iz špine teče voda, kušin, tepih itd.“

Petak, 5. rujna 2003.

„Antonija je naučila četiri boje: žutu, plavu, crvenu i zelenu a polako je još učim i narančastu, rozu itd. Dobila je bojanku o prometu pa je prema obliku prometnih znakova učim što je krug, kocka i trokut, s tim da krugić i kocku već zna. Kad je pitam da idemo nešto prepričavati, nije uvijek raspoložena. Ponekad se buni, pobjegne od mene, hoće sama, ali ja ustrajem i mora doći kod mene da skupa prepričamo.“

- Antonija se igra plišananim životinjama tako da ih sve poreda na kauč ili oko sebe u polukrug pa svaku uzme u ruke, nešto joj kaže te ju vrati na mjesto. Antonija mamu u igri baš i ne prihvaća, ako se mama pokuša ubaciti odmah pokupi igračke te se udalji od mame. Kada se mama ubaci u igru tako da postane dio igre, dio „predstave“, tada je Antonija prihvati te sa zanimanjem sudjeluje u svim aktivnostima koje mama predloži. Veliki napredak ostvaren

je upravo kroz igru te je uočeno koliki je značaj igre u procesu socijalizacije. Značajan se napredak ostvario se preko slikovnica koje Antonija vrlo rado proučava. Preko slikovnica se Antonija upoznaje s prometnim znakovima, dijelovima kuće, bojama. Antonija kroz slikovnice percipira okolinu te prepoznaje sadržaje iz slikovnice u okolini.

Petak, 18.srpnja 2003.

„Kad je u kući igra se igračkama, i to ne samo s dvije ili tri kao prije, već svima koje ima. Poreda ih u veliki polukrug oko sebe i svakoj nešto govori pa je vrati na njeno mjesto. Ja se pokušavam igrati s tim igračkama kao da one govore, npr. psićima dam imena njenih živih psića. Tada se igram kao da se oni dozivlju, ljute, trče, smiju, jedu itd. Ona to malo gleda iz prikrajka, mislim da joj je s jedne strane zanimljivo, a s druge strane ne može podnijeti da joj se netko nameće i da njena igra iskoči iz kolotečine. Tada se razljuti i kaže: „Dođi, digni se mama! Gotovo, gotovo!“. Onda uzme te igračke s kojima sam glumila i ode ih sakriti. Ako sam ja uporna, tada pusti sve i ode u sobu. Tamo se legne na krevet i pokrije po glavi.“

- Iz zapisa je uočljivo kako se Antonijino iskazivanje napetosti postepeno očituje u sve blažim oblicima u odnosu na ranije razdoblje kada je Antonija agresiju izražavala vrlo intenzivno kroz plač, vrištanje, bacanje po podu, bacanje predmeta po kući, griženje. Prvi blaži oblici iskazivanja napetosti očituju se kroz lizanje ruku (dlanova) i nogu ili tako da Antonija ugrize samu sebe, tjera sve koji se nađu iz dnevnog boravka. Napetost uglavnom nastaje kad mama Antoniji ne pridaje onoliko pažnje koliko bi Antonija htjela. Kada počne plakati ili cendrati, mama je ignorira kao i ostali ukućani te se ubrzo smiri, a kada se počne bacati mama joj zaprijeti šibom te se Antonija brzo umiri. Kako bi se riješila bijesa, Antonija na mamin poticaj jako stupa ili stišće šake, a kada je puna bijesa zbog zabrane kaže „Daj pit mama!“, kako bi u tom trenutku ostvarila ono što je naumila.

U ovom je razdoblju u odnosu na prethodno zapaženo kako Antonija skičanjem nastoji privući pažnju na sebe jer je počela skičati za sve: kada je mama pozove da dođe pisati, kada joj mama ne želi dati ono što ona hoće, kada joj mama nešto ne dozvoli ili kada je mama pozove da dođe prepričavati. U kasnijim zapisima mama je spomenula kako misli da se skičanjem Antonija oslobađa napetosti, s čime bih se djelomično složila.

Smatram kako je škičanje jedan od načina na koji će Antonija usmjeriti pažnju isključivo na sebe, prvenstveno maminu pažnju, a potom i pažnju ostalih. Kada se Antonija naljuti jer joj mama nešto zabrani počne se derati „Auu-auuu!“ te pita mamu „Kako se juti?“, jer ju je mama tako naučila ispoljiti bijes.

13.-31. kolovoza 2003.

„U ovom razdoblju Antonija je mijenjala svoje ponašanje onako kako inače čini. Ako sam joj posvećivala puno pažnje i održavala joj koncentraciju dobivala sam od nje puno. Kad sam zbog zauzetosti malo „zaboravila“ na nju odmah se to odrazilo negativno na njeno ponašanje. Kad se naljuti jer joj ja neću nešto dati ili napraviti počne se derati „Auu-auu!“ i pita me „Kako ljuti!“ jer smo se tako ljutile kad smo učile kako ispoljiti bijes.

U zadnje vrijeme puno skiči, a to je mislim zato se često igrala sa sestrama u krevetu i tamo su se čupale, škakljale i škičale. Puno puta je uhvatim kako svom snagom guši Petru i vuče ju za kosu, a kad Petra počne škičati Antonija je sva sretna (još uvijek ne shvaća smisao škičanja).“

Od 15. kolovoza. do 2. rujna.

„Kad je nervozna više nije agresivna prema drugima, jedino sebe ponekad ugrize, ali osjeti bol pa prestane. U zadnje vrijeme najčešće stupamo zajedno o pod ili se jako stišćemo šakama da se riješimo bijesa.“

Antonija sve bolje shvaća moć govora te se sve više napreduje u komunikaciji u odnosu na prijašnje razdoblje kada se poglavito izražavala gestama, tako što bi mami pokazala ono što želi. Antonija se sada izražava kratkim rečenicama s dvije do tri riječi. Po maminom inzistiranju Antonija sve više u govoru upotrebljava kratke rečenice te potiče Antoniju da sve što želi izreći izreče u jednoj rečenici. Sve što se događa oko nje Antonija sada zna prepričati te uz mamin poticaj voditi i kratak razgovor. Također, sada zna i imenovati sve s čime se susreće. Na mamin poticaj razgovara i o vrtiću te nabraja sve što je veže ili podsjeća na vrtić. Kada želi maminu pažnju skrenuti na sebe kaže mami: „Piškit, piškit“, na što mama brzo reagira, no kada bi stigle u kupaonicu Antonija uopće ne bi trebala na wc. Antonija sve bolje razumije koliko je bitno reći ono što želi jer može biti krivo shvaćena i nepotrebno kažnjena ukoliko agresijom nastoji doći do onoga što želi. Vremenom Antonijina komunikacija sve više napreduje, za što je najviše

zaslužna mama koja iznimno potiče Antoniju da se izražava punim rečenicama te sve ukućane uključuje u to. Postavljajući brojna pitanja o aktivnostima kroz koje Antonija svakodnevno prolazi, mama Antoniju potiče te joj time ujedno i proširuje vokabular, što pospješuje i razvija Antonijine komunikacijske vještine.

Ponedjeljak, 7. srpnja 2003.

„Antonija je ovih dana bila poprilično napeta, čak se i ugrizla što već nije jako dugo napravila. Kad je napeta, tjera sestre i sve osim mene iz dnevnog boravka. S druge strane puno govori, pita u rečenicama i sluša.“

Srijeda, 9. srpnja 2003.

„Jučer je sa sestrama, sestričnom i 3 psa otišla šetati. Andrea mi je ispričala da su otišli daleko, da je jednog psa držala na lancu i da je jako uživala i smijala se zajedno s njima. Ja sam je kasnije navodila da mi to ispriča. Pitala sam je s kim je bila pa je uz pomoć rekla: „S Andreom, Petrom, Mateom i pasićima“. „Kako se zovu psići“, ona je rekla: „Roki, Gea i Stela“. „Što ste radili?“ „Trčali.“ „Gdje ste bili?“ „Daleko“. Isto tako, kad idemo na more ili kad se nešto desi, navodim je na to da skupa ispričamo“.

Petak, 18. srpnja 2003.

„Antonija je počela kad joj nešto treba upotrebljavati puno riječi npr. jučer sam bila vani a ona je htjela da idem gore i dam joj bojice i papira da crta. Rekla je: „Digni se mama. Idemo. Gore. Crtati! Daj papira. Bojice.“ Učim je da to sve stavi u jednu rečenicu. Za ići na more kaže: „More, plivala, tako-tako“- pokazuje kako pliva, „Brzo, idemo“ itd. Ja joj uporno ponavljam da pita: „Mama idemo brzo na more, tamo ćemo plivati“ i sl.“

3. RASPRAVA

Kroz analizu razlika između dva razdoblja utvrđene su sljedeće promjene:

1. **Na području socijalnog ponašanja** ostvaren je napredak posebno u okviru Antonijine obitelji. Iz zapisa je u početku prepoznatljivo kako je jedino prema mami Antonija pokazivala interes u smislu kako je bila najprivrženija upravo

mami dok je ostale osobe poput tate i svojih sestara te bake i djeda jako teško prihvaćala, uporno ih odbijajući od sebe. U odnosu na ranije razdoblje, kada osim majke Antonija nije imala interes za druge ukućane, tijekom razdoblja ispitivanja Antonija je počela pokazivati veći interes prema ostalim ukućanima. Osim prema majci počela je pokazivati interes prema sestrama primjećujući i prihvaćajući ih u svoj krug aktivnosti. Tijekom drugog analiziranog razdoblja taj se krug proširio na baku i djeda, što u na početku istraživanja nije bio slučaj. Promjene su dobivene i na području Antonijinog agresivnog ponašanja. Stupanj agresije, kao i autoagresije na kraju istraživanja sveden je na minimum, a djevojčica je uz veliki angažman mame agresiju naučila ispoljavati u najblažem mogućem obliku poput stapanja ili stiskanja šaka. Također kroz ovo razdoblje prisutna je sve veća uključenost djeteta u svakodnevne obiteljske aktivnosti. Djevojčica se, u odnosu na ranije prisutno povlačenje na kraju ovog razdoblja, počela uključivati u sve poslove u kući i oko kuće te na njivi i time dodatno napredovala u svom razvoju.

2. **Na području govora** značajan napredak ostvaren je također u drugom analiziranom šestomjesečju kada se ustalilo Antonijino izražavanje u kratkim rečenicama te je djevojčica uz vodstvo i na majčin poticaj znala voditi i smisleni razgovor u obliku pitanja i odgovora. Antonija je znatno proširila vokabular te posredstvom slikovnica spoznala i okolinu u kojoj obitava kao i boje, geometrijske likove, slova te brojeve. U početku je prepoznatljivo Antonijino izražavanje gestama. Antonija bi prvo rekla „Daj pit“ ili „Daj piškit“, kako bi momentalno zadobila majčinu pozornost, iako ne bi bila žedna niti bi trebala na wc. Navedeni primjeri jasan su pokazatelj Antonijinog egocentrizma u kojemu je sva majčina pažnja trebala stalno biti usmjerena isključivo na nju. Postepeno Antonija počinje shvaćati moć govora koji počinje sve učestalije i sve pravilnije upotrebljavati uz neprestani poticaj poglavito mame, a potom i svih ostalih ukućana.
3. **Na području stereotipne motoričke aktivnosti** promjene su zapažane u tome da je došlo do značajnog smanjenja početnih oblika stereotipnog ponašanja poput skičanja, lizanja ruku i nogu. U početku je prepoznatljivo Antonijino intenzivno izražavanje agresije pri najmanjem obliku zabrane, kroz analizu je utvrđeno kako je postupno djevojčica sve bolje znala prihvatiti zabranu, dok su se jaki oblici izražavanja agresije poput vrištanja, plakanja, bacanja po podu te

bacanja predmeta postepeno sve više prorijeđivali te u konačnici potpuno iščeznuli. Razlog smanjenja te naposljetku iščezavanja repetitivnog ponašanja vidim poglavito u tome što je Antonijina majka prepoznala kako se većinom takvi oblici ponašanja pojavljuju kada Antonija nastoji privući majčinu pažnju te je usmjeriti isključivo na sebe. Majčinom dosljednošću i oštrinom, Antoniji je postajalo sve jasnije kako joj takvi oblici ponašanje neće omogućiti ono što bi htjela postići, već da je govor oruđe kojim će doći do toga što želi ili joj je potrebno.

4. **Na području igre** u početku je prepoznatljiv repetitivni oblik igre u kojem bi djevojčica igračke posložila na kauč ili u polukrug oko sebe, svaku redom uzela u ruke, nešto joj rekla te je potom vratila na mjesto s kojeg je igračku uzela. Svaki mamin pokušaj da se ubaci u igru rezultirao bi Antonijinom anksioznošću, u smislu da bi djevojčica uzela igračke te se premjestila na drugi kraj prostorije u kojoj bi se igrala (najčešće bi to bio dnevni boravak) ili u slučaju maminog inzistiranja da se uključi u igru, Antonija bi sve ostavila, otišla u sobu te se pokrila preko glave. Uočeno je kako je navedeno Antonijino ponašanje još tijekom prvog analiziranog razdoblja postepeno jenjavalo te je Antonija mjestimično počela u igru prihvaćati mamu kada bi mama počela „glumiti“, postavši tako nekom od Antonijinih igračaka. Značajan napredak u igri zapažen je u drugom analiziranom razdoblju kada Antonija počinje pokazivati znatan interes za sestre te sve više samoinicijativno potencira igru sa sestrama, a kasnije i s ostalom nepoznatom djecom koju susretne u selu ili u vrtiću. Navedenim je zapaženo kako su se Antonijine socijalizacijske vještine u relativno kratkom periodu iznimno izoštrile te je djevojčica time napravila značajan iskorak iz svoga svijeta autizma.

Analizirajući majčine zapise, uočila sam koliku važnost imaju i najmanje pohvale pri svakom uspješno izvršenom zadatku te ujedno i koliku motivacijsku ulogu pohvale igraju. Izostanak aktivnosti koje je redovito činila s mamom poput šetnji lugom također Antoniji uzrokuju napetost i nervozu, čime je jasno vidljivo koliko izostanak rutine utječe na Antonijino ponašanje. Također, uočena je i veza između stolice i Antonijine rastresenosti. Čim bi Antonija bila napeta, ta bi napetost rezultirala izostankom stolice te agresivnim ponašanjem. Kada bi Antonija bila opuštena, i stolica bi bila redovita, što znači da bi agresivno ponašanje bilo prisutno u najmanjoj mjeri.

Antonijine geste „Daj pit“ i „Daj piškit“ kojima bi momentalno zadobila pažnju majke prepoznajem kao mehanizme koji su omogućili stvaranje korektivnog emocionalnog iskustva i formiranje onih mentalnih struktura koja su potrebna kako bi Antonija nadvladala separacijsko iskustvo odvajanja od majke te time ujedno i započela uspostavu objektnog odnosa.

4. ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati promjene kod autističnog djeteta tijekom početnog psihoanalitičkog psihoterapijskog tretmana. Ovim istraživanjem obuhvaćen je terapijski proces od dvije godine i šest mjeseci, odnosno od lipnja 2001. do prosinca 2003. godine. U analizi su korišteni zapisi majke o ponašanju autistične djevojčice na početku (od lipnja do prosinca 2001.) i kraju (od lipnja do prosinca 2003.) ovog ispitivanja.

Kroz korištenje analize dvaju šestomjesečnih majčinih zapisa na istraživala sam promjene na području triju bitnih simptoma: socijalno ponašanje, govor i stereotipne motoričke aktivnosti.

Posljednje analizirano šestomjesečje uspoređeno s prvim ukazalo je kako je psihoterapijski tretman donio pozitivne rezultate u odnosu na stanje djevojčice prije početka tretmana. Bitno je spomenuti kako je i mama djevojčice svojim konstantnim zalaganjem i radom s djevojčicom bila ključan faktor uspješnog napretka u psihoterapijskom i psihoanalitičkom tretmanu. Maminom upornošću i predanošću djevojčica je bila „prisiljena“ na odsutnost iz svijeta autizma i sve prisutnija u stvarnosti koja je okružuje.

Psihoterapijskim tretmanom postignuto je sljedeće:

- uspostava taktilnog odnosa rezultirala je znatnom smanjenju stanja anksioznosti, a time i smanjenju reakcija izbjegavanja,
- uspostava vizualnog kontakta rezultirala je iščezavanjem izražavanja frustracija, odnosno sve rjeđih reakcija nekontroliranog bijesa i samoozljeđivanja poput griženja, istežanja ekstremiteta i udaranja o pod, što

je pak dovelo do osjetljivosti djevojčice na bol te izražavanje agresije prema drugim osobama,

- navedeni stereotipni oblici ponašanja postepeno se vremenom sve više prorjeđuju, dok ih naposljetku majčinom inicijativom i dosljednošću djevojčica „zamjenjuje“ blažim oblicima poput stupanja o pod,
- u igri je djevojčica uspostavila odnos s plišanom igračkom kao prvim vidom „prijelaznog objekta“, čime je ujedno i započeo razvoj govora,
- majčinom predanošću, upornošću i dosljednošću govor djevojčice iznimno brzo napreduje te djevojčica na koncu drugog analiziranog razdoblja vodi razgovor punim rečenicama te vremenom sve više proširuje vokabular te time razvija komunikacijske i socijalne vještine,
- uz vokabular majčinom inicijativom djevojčica sve bolje usvaja sposobnosti fine motorike te ih svakodnevnom vježbom usavršuje,
- uspjeh je ostvaren i uspostavom afektivnog odnosa s ukućanima (roditelji, sestre, baka i djed), a potom i s osobama koje obitavaju u neposrednoj okolini djevojčice (djecom u vrtiću, tetama),
- u domeni afektivnog odnosa djevojčica počinje puno više pažnje pridavati sestrama koje postepeno počinje sve više uvažavati pa čak im vremenom sve više dopušta da joj se pridruže u igri, postepeno također i majku pušta u igru te uz sestre sve više pažnje pridaje baki i djedu,
- tijekom psihoterapijskog tretmana djevojčica je pomalo uspijevala uspostaviti kontrolu sfinktera; kontrolu mokraće puno lakše no kontrolu stolice (izostanak stolice uzrokovan je anksioznošću djevojčice).

Proučavanjem psihoanalitičko-psihiterapijskog razvojnog pristupa mogu zaključiti kako je kvaliteta rane interakcije između majke i djeteta od ključne važnosti pri uspostavljanju djetetovih socijalnih odnosa. Također, stimulirajuća okolina je od iznimne važnosti za autistično dijete; što je više stimulacija kojima je dijete izloženo time će uspješniji biti razvoj djeteta te odstupanje od autističnih obrana. Sukladno tome od iznimne je važnosti doprinos stručnjaka na polju psihoanalitičko psihoterapijskog pristupa u svrhu što uspješnije integracije autistične djece.

LITERATURA

1. Agencija za odgoj i obrazovanje (2008.) *Poučavanje učenika s autizmom*, Školski priručnik: Zagreb.
2. Blatnik, S., Selimović, S., Mujezinović, A. (2011-2013.) *Vrste tretmana i njihova uspješnost u radu osoba s poremećajem autističnog spektra, iLearn: ICT based social learning and network for people with disabilities and volunteers*, European Commission, Lifelong Learning Program. Researcher (sudjelovanje u projektu 2011-2013.)
3. Božac, I. (2014.) *Terapijski pristupi u liječenju autizma*. Završni rad: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
4. Bujas Petković, Z. (1995.) *Autistično dijete*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Bujas Petković, Z., Frey Škrinjar, J. (2010.) *Poremećaji autističnog spektra*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Hrgovčić, D. (2015.) *Prvi znakovi autizma*, Završni rad: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
7. Nikolić, S. (2000.) *Autistično dijete*. Zagreb: Prosvjeta.
8. Remschmidt, H. (2009.) *Autizam. Pojavni oblici, uzroci, pomoć*. Zagreb: Naklada Slap Jastrebarsko.
9. Sigman, M., Capps, L. (2002.) *Children with Autism. A Developmental Perspective*. London: Fourth printing
10. SIT: http://www.logopedskikabinet.com/hrvatski/usluge_3/slusni-integracijski-trening-i-auditivni-trening_17/ -preuzeto 7. ožujka 2017.
11. Stošić, J. (2008.) *Bihevioralni pristup u sprečavanju i uklanjanju nepoželjnih oblika ponašanja u podučavanju djece s autizmom predškolske dobi*, Izvorni znanstveni rad: Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 2008, Vol 44, br. 2, str. 99-110

12. Španić., I. (2012.) *Prilagodba djece s posebnim potrebama: Prikaz prilagodbe autistične djevojčice u osnovnoškolskom obrazovanju*. Diplomski rad: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
13. Špelić A. (2010.) *Psihoanalitička psihoterapija autizma danas: Ograničenja i nove mogućnosti u suvremenom znanstvenom i stručnom okruženju*, Naveznost / Skodlar B., Ljubljana, Slovenija: Zdrženje psihoterapeuta Slovenije Navezanost (str. 82–96). Zdrženje psihoterapeuta Slovenije, Ljubljana.
14. Špelić, A., Košet, M. (2011.) *Preparation of an autistic child for school*. Monografija međunarodnog znanstvenog skupa II. dio: Suvremene strategije učenja i poučavanja (str,959- 975) Kadum V. (ur.), Medulin, 14. i 15. travnja 2011.
15. Špelić, A, Košet, M. (2012.) *Preparation of an autistic child for school*, *Metodički obzori* 7(2):157-172.
16. Špelić, A. (2015.) *Theoretical Basis of the Psychoanalytic Approach to Psychotherapy of Autism*, *Journal of Psychology & Clinical Psychiatry* 02/2015; 2(2): (1–12) 00064.
17. Žužinjak, K. (2015.) *Obrazovno postignuće u početnom obrazovanju autistične djevojčice*. Diplomski rad: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

SAŽETAK

Zadatak ovoga rada je kvalitativno analizirati zapise majke o početnim psihoterapijskim promjenama autističnog djeteta. Zadatak je analizirajući zapise majke o djevojčici Antoniji utvrditi uspješnost psihoanalitičko-psihoterapijske promjene na djevojčicu.

U prvom dijelu rada predstavljen je autizam; objašnjen je sam pojam autizma, kada se pojavljuje, koji su i kakvi su uzroci poremećaja, budući da postoje različiti koncepti uzroka i kako se autizam manifestira te koje su mogućnosti terapije i načini realizacije terapije.

U drugom dijelu rada iznesen je prikaz povijesti bolesti djevojčice Antonije, kao i izvadci zapisa majke o psihoterapijskom tretmanu kroz dva perioda u trajanju od šest mjeseci (od lipnja do prosinca 2001.godine te od lipnja do prosinca 2003.godine).

Treći dio rada sadrži analizu zapisa majke, usporedbu Antonijinog stanja prije prvog analiziranog perioda, usporedbu napretka djevojčice između prvog i drugog razdoblja te sveukupan Antonijin napredak kroz analizirana razdoblja te ujedno i njen napredak u socijalizacijskim vještinama, komunikacijskim sposobnostima te izražavanju agresije (ritualnim oblicima ponašanja).

Ključne riječi: autizam, psihoanalitičko psihoterapijski pristup, analiza, promjene

SUMMARY

The goal of this paper is qualitatively analyze mother's observations of initial psychotherapy changes of an autistic child. The task is by analyzing mother's notes determine efficacy of psychoanalytic psychotherapy related to the girl Antonija.

In the first part of the paper is presented the term of autism; the causes of autism, the appear forms and the opportunities and possibilities for therapy realization.

In the second part of the paper is presented the history illness of Antonija as well as mother's notes related to the psychotherapeutical treatment during two six-month periods (from June to December 2001 and from June to December 2003).

The third part of the paper presents the analysis of mother's notes, comparison of Antonija's progress between two periods and also her progress in the context of social, cognitive and communication skills but also Antonija's progress in expressing anxiety.

Key words: autism, analysis, psychoanalytic psychotherapy, changes